

Måndagen den 11 december

Kl. 11.00

Förhandlingarna leddes till en början av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollet för den 1 innevarande månad.

§ 2 Om stöd till förmedling av biståndsinsatser från kommuner och landsting till Vietnam

Herr utrikesministern WICKMAN erhöll ordet för att besvara fru Dahls (s) i kammarrens protokoll för den 30 november intagna fråga, nr 348, och anförde:

Herr talman! Fru Dahl har frågat huruvida regeringen är beredd att lämna organisatoriskt och ekonomiskt stöd till förmedling av biståndsinsatser in natura från kommuner och landsting till DRV och de av PRR behärskade områdena i Sydvietnam.

Jag vill först erinra om att regeringsrätten prövar besvär med anledning av beslut av landstingskommuner om bistånd av det slag som fru Dahls fråga gäller. Mitt svar avser naturligtvis endast sådan utrustning som lagligen kan ställas till förfogande.

För såväl statligt som annat bistånd bör alltid gälla att planeringen av biståndet tar sin utgångspunkt i mottagarlandets presentation av sina behov. Därför är det väsentligt att även biståndsinsatser in natura som kommuner och landstingskommuner önskar göra för Demokratiska republiken Vietnam (DRV) och Provisoriska revolutionära regeringen (PRR) beslutas med utgångspunkt i önskemål som framförts av de ansvariga instanserna på mottagarsidan.

En betydande del av Sveriges statliga humanitära bistånd till DRV och de av PRR behärskade områdena i Sydvietnam avser sjukvårdsutrustning och medicin. En SIDA-delegation besöker för närvarande Hanoi för att förbereda dessa insatser. Den information om behov och önskemål som delegationen inhämtar kommer att kunna läggas till grund för en bedömning av möjligheterna för SIDA att vidga den totala svenska insatsen på hälsovårdens område genom att även utnyttja utrustning som gratis kan komma att tillhandahållas av landstingskommuner och kommuner. Även Röda korset har förklarat sig kunna ta hand om utrustning från landstingskommuner och kommuner som de ansvariga instanserna uttalat en önskan att erhålla. Regeringen är beredd att i positiv anda pröva framställning om bidrag till lagring och transport av utrustning som SIDA eller Röda korset finner användning för.

Måndagen den

11 december 1972

Om stöd till förmedling av biståndsinsatser från kommuner och landsting till Vietnam

Måndagen den
11 december 1972

*Om åtgärder för att
hindra försäljning
av svensk mark till
utländska finansin-
tressen*

Fru DAHL (s):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för det positiva svar som jag har fått på min fråga. Självfallet instämmer jag i de allmänna principer som där uttalas om att de hjälpinsatser som här skall komma i fråga måste utgå ifrån de behov som PRR och DRV anmäler. Frågan är främst föranledd av att vi inom Svenska kommittén för Vietnam ansåg det mycket angeläget att detta bistånd skulle förmedlas på ett effektivt sätt och i nära kontakt med de mottagande myndigheterna.

Bakgrunden i övrigt till frågan är ju att de amerikanska bombningarna både norr och söder om den demilitariserade zonen i Vietnam har krävt mycket stora offer både i människor och i den civila organisationen under det senaste halvåret. Vad som har hänt är ju att samhällen har praktiskt taget utplånats och att sjukhus och skolor har drabbats mycket hårt bl. a. därför att bombningarna i samband med höstterminens start koncentrerades mot skolor. Svenska kommittén för Vietnam mottog från skolpersonal, lärare, sjukvårdspersonal och ansvariga kommunmyndigheter i Nordvietnam vädjanden om hjälpinsatser, som vi har förmedlat till svenska kommuner och landsting samtidigt som vi har bett dem att göra de insatser som de fann möjliga. Det gjorde vi också i medvetande om att det under andra världskriget förekom mycket omfattande hjälpinsatser från de svenska kommunernas sida till de nordiska broderfolken, framför allt Finland, hjälpinsatser som blev till mycket god praktisk nytta i de länder som det gällde.

I den här situationen har vår aktion lett dels till att många kommun- och landstingsfullmäktigeledamöter har avstått från sina arvoden och skänkt pengarna till Vietnam, men dels också till att flera landsting har fattat beslut om inventering av sjukvårdsresurser som skulle kunna avstås till Vietnam. Det gäller Västerbottens, Norrbottens, Stockholms, Uppsala och Malmöhus län. Flera statliga institutioner har också startat en sådan inventering.

Jag vill därför, samtidigt som jag än en gång tackar för svaret, uttala den förhoppningen att det bistånd som på detta sätt kan komma att förmedlas verkligen skall förmedlas snabbt och effektivt och göra god nytta i ett land som har drabbats så fruktansvärt av det amerikanska kriget.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om åtgärder för att hindra försäljning av svensk mark till utländska finansintressen

Herr statsrådet LIDBOM erhöll ordet för att besvara herr *Magnussons* i Kristinehamn (vpk) i kammarens protokoll för den 30 november intagna fråga, nr 349, till herr jordbruksministern, och ånförde:

Herr talman! Herr Magnusson i Kristinehamn har frågat jordbruksministern om regeringen avser att vidta åtgärder för att förhindra försäljning av svensk mark till utländska finansintressen. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

*Om åtgärder för att
hindra försäljning
av svensk mark till
utländska finansin-
tressen*

Enligt 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag får utländsk medborgare eller utländsk juridisk person inte utan särskilt tillstånd förvärva fast egendom här i landet. Detsamma gäller vissa svenska juridiska personer, bl. a. aktiebolag där utlänningars rätt att inneha aktier inte är begränsad på visst sätt. Tillståndsprövningen sker i vissa fall hos länsstyrelsen och annars hos Kungl. Maj:t. Länsstyrelsen kan pröva bl. a. frågor om rätt för utländska medborgare att förvärva mark som de skall använda för egen bostad. Utländska bolags och andra juridiska personers fastighetsförvärv skall alltid prövas av Kungl. Maj:t, som har fria händer att avgöra om en ansökan skall bifallas eller inte.

Gällande lag ger alltså regeringen erforderliga möjligheter att förhindra att svensk mark i strid mot svenska intressen går över i utländsk ägo. Några ytterligare åtgärder i detta syfte är inte aktuella.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Lidbom för svaret på min enkla fråga. Bakgrunden till den är följande.

I ungefär ett års tid har det varit aktuellt för Uddeholmsbolaget att försälja en övergiven skogsby, Brunnberg, belägen i Ekshärads kommun i Värmland innehållande ett tjugofemtal fastigheter. Byn har av Uddeholm bjudits ut till eventuella intressenter, bl. a. Ekshärads kommun. Varken kommunen eller några andra svenska intressenter har dock ansett sig ha ekonomiska möjligheter att köpa byn. En svensk spekulant har enligt pressuppgifter funnits men backat ur. Det är givetvis det förhållandet att Uddeholmsbolaget vill försälja hela byn i ett sammanhang som gjort det speciellt svårt att få en försäljning till stånd.

Nu har det sedan en tid tillbaka cirkulerat pressuppgifter att byn skall säljas, t. o. m. att den redan är såld, till ett konsortium där västtyska intressen skulle ha ett avgörande inflytande. I samband med en debatt, som vårt partidistrikt anordnade för en tid sedan och där en representant för Uddeholm deltog, förnekade denne att någon försäljning skett. Detsamma gjorde ombudsman Geijer, Uddeholm, i Nya Wermlands-Tidningen den 20 november som ett svar på kritik mot en sådan försäljning, som framförts från ett av Föreningen Norden anordnat nordiskt miljömöte i Värmland. Han meddelade dock samtidigt att förhandlingar för närvarande pågår med det konsortium som nämnts och att det är mycket möjligt att man når en överenskommelse.

Det har anförts att affären Brunnberg är den hittills största i sitt slag i vårt land. Försäljning av enstaka fastigheter till enskilda utländska intressenter har tydligen förekommit i viss omfattning, särskilt i södra Sverige, men det uppges att en hel by av Brunnbergs storlek aldrig förut har köpts i paket av utländska medborgare.

Detta gör enligt min uppfattning att den här frågan blir av större principiell räckvidd än tidigare. Vad det nu gäller är: Skall vi tolerera att utländskt kapital köper upp och exploaterar svensk natur? Detta kan ju bli inledning till en utveckling på turismens område som jag tror att de flesta inte önskar.

Nu säger statsrådet Lidbom att några ytterligare åtgärder i detta syfte

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. personalens
medverkan i utred-
ningar om utlokali-
sering av statlig
verksamhet*

inte är aktuella, eftersom det enligt svensk lag finns möjlighet att säga nej. Jag tycker ändå att regeringen bör deklarerat en uppfattning i detta sammanhang.

Jag skulle vilja begagna tillfället att mot den här bakgrunden rikta ytterligare en fråga till statsrådet Lidbom. Det är ju så att många kommuner i glesbygden satsar mycket hårt på turismen, inte minst för att i någon mån därigenom kompensera minskade arbets- och inkomstmöjligheter för människorna. Man bygger stugbyar och upprättar fritidsområden, och man försöker locka turister från alla håll. Detta innebär givetvis stora investeringar för kommunerna.

Av och till kan kommuner bli erbjudna att köpa mark för sådana ändamål som i t. ex. detta fall, vilket inte är det enda. Jag känner bl. a. till att Uddeholms AB erbjudit Ulleruds kommun – likaledes i Värmland – att köpa ett markområde för fritidsändamål, vilket av kommunen måst avvisas på grund av bristande ekonomiska resurser.

Min fråga i detta sammanhang är därför: Kan regeringen tänka sig ta initiativ för att t. ex. genom utvidgning av markförvärvslånefondens bestämmelser göra det möjligt för kommunerna att låna pengar till inköpande av mark för ändamål som här har beskrivits.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Om herr Magnusson i Kristinehamn vill ställa en ny fråga, som icke har den minsta beröring med den han förut har ställt, får han återkomma i ett annat sammanhang.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Jag tycker att frågorna har ett samband. Vad som är naturligt och vad som är av intresse i sammanhanget är att ge svenska intressenter möjlighet att komma in i bilden. Det är en tilltagande tendens att utländska exploatörer köper upp mark i Sverige. Jag nämnde förut vad som händer i Brunnberg. Där har också framkommit att danskar är intresserade. Och i Sunne, där tyskar har varit ute för att köpa mark, har det blivit en reaktion bland befolkningen på så sätt att ett byalag har bildat ett aktiebolag för att förhindra en sådan försäljning. Vidare finns det liknande fall på Västkusten.

Den här frågan är faktiskt av så pass allvarlig natur att regeringen inte bara kan säga att den är utan intresse, utan här måste regeringen tillkännage en uppfattning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. personalens medverkan i utredningar om utlokalisering av statlig verksamhet

Herr handelsministern FELDT erhöll ordet för att besvara herr Brundins (m) i kammarens protokoll för den 28 november intagna fråga, nr 343, till herr finansministern, och anförde:

Herr talman! Herr Brundin har frågat finansministern på vilket sätt personalen i utlokaliseringshotad statlig verksamhet ges tillfälle att delta i

de utredningar på vilka beslut om eventuell utlokalisering skall grundas, t. ex. då det gäller Svenska penninglotteriet AB. Med hänsyn till det exempel som nämns i frågan har den överlämnats till mig för besvarande.

Beslut om utlokalisering av statlig verksamhet är oftast resultatet av en avvägning mellan statsmakternas ansvar för den ekonomiska utvecklingen i alla delar av landet och strävan att beakta bl. a. de anställdas önskemål att ej behöva flytta. Det är således en politisk avvägning som måste ske, där de anställdas önskemål är en faktor av flera att ta hänsyn till.

I det fall som herr Brundin nämnt informerades Penninglotteriets företagsnämnd av företagets ledning om den rekommendation om utflyttning som regeringen lämnat till företagets styrelse och verkställande direktör. Personalen informerades senare samma dag. Vid extra bolagsstämma två veckor därefter fattades beslut om utflyttning. I fråga om det praktiska genomförandet av utflyttningen beslöt bolagsstämman att fortlöpande kontakt skall hållas med personalklubben för att bereda klubben tillfälle att framföra personalens synpunkter på utformningen av de åtgärder som omlokaliseringen påkallar.

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret. Av det framgår att något egentligt samråd med personalen inte har ägt rum före beslutet om utflyttning. Regeringen ger en rekommendation till företagets ledning. Personalen informeras samma dag. Två veckor senare tar en bolagsstämma slutlig ställning till frågan om ett utflyttande av Penninglotteriet till Gotland. Det är knappast ett förfaringsätt som står i god överensstämmelse med de anspråk man numera med rätta ställer på ett meningsfullt samråd, vilket måste innebära att man har överläggningar innan ens preliminära beslut har fattats.

Nu har personalen vid Penninglotteriet inte fått någon reell möjlighet att påverka beslutet. Det är särdeles bekymmersamt, eftersom det här företaget i väldigt stor utsträckning har följt de uppmaningar som lämnats till myndigheterna om att i första hand anställa äldre arbetskraft. Det är inte så många som arbetar i detta företag, totalt 83 personer, men av dem är drygt 30 procent i åldern mellan 50 år och pensionsåldern. Väldigt många av dem — en klar majoritet — är kvinnor, och de allra flesta av dem är gifta med män som har sysselsättning i andra företag än Penninglotteriet. Det säger sig självt att beslutet om utflyttning kommer att skapa väldigt stora problem. Många tvingas av just dessa förhållanden att stanna kvar i Stockholm. Man har således möjligen löst ett problem genom att skapa ett annat — och det är inte särdeles föredömligt. De som ändå följer med, på grund av svårigheterna att få ersättningssysselsättning här i Stockholm, får ofta mycket stora problem därför att de har ansvar för gamla anförvanter, som är beroende av deras tillsyn och omvårdnad. Personalen vid Penninglotteriet upplever det så att den direkt har förhindrats att på ett meningsfullt sätt delta i förberedelserna för det här beslutet.

Jag måste för min del bara djupt beklaga att det går till på det här sättet, i all synnerhet i en verksamhet som bör vara föredömlig.

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. personalens
medverkan i utred-
ningar om utlokali-
sering av statlig
verksamhet*

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Vi har varit väl medvetna om att de olika olägenheter kan uppstå som herr Brundin nämnde kunde föreligga för Penninglotteriets personal. Det framgår också av det svar jag lämnade att vi utgick från att det skulle komma att finnas en ganska spridd önskan bland personalen att inte behöva flytta.

Frågan om Penninglotteriets utflyttning från Stockholm har diskuterats i många år, olika placeringsorter har nämnts och det har funnit många tillfällen både för Penninglotteriets styrelse och för representanter för regeringen att följa uppfattningarna hos personalen. Men det jag tycker att herr Brundin kunde kosta på sig att erkänna är att det här är en mycket svår avvägning att göra mellan den i och för sig ganska uppenbara och naturliga inställningen från personalens sida att det bästa vore om företaget fick ligga kvar och den andra aspekt som det ankommer på regeringen att ta med i bedömningen, nämligen: Vilket ansvar har vi för den ekonomiska utvecklingen i andra delar av landet, däribland Gotland? I den avvägningen måste båda dessa komponenter finnas med, och den enda som kan göra avvägningen är i så fall staten-ägaren. Vi kunde väl veta hur personalens uppfattning i det sammanhanget skulle se ut, och vi lade in den i avvägningen.

Sedan menar vi att det som kan bli föremål för direkt samråd och samarbete inom företaget är hur utflyttningen praktiskt skall genomföras. På den punkten har bolagsstämman reagerat mycket snabbt och fattat beslut om att personalen i framtiden skall få vara med. Dessutom skall åtminstone två år gå innan utflyttningen kommer till stånd – så det finns stora möjligheter för samråd och för den anpassningspolitik av olika slag som är nödvändig.

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Jag gör gärna, herr statsråd, det erkännandet att det här är en mycket besvärlig avvägningsfråga. Men att ett beslut är besvärligt och förenat med synnerligen disparata önskemål får i och för sig inte tas som anledning att underlåta att ha ett sådant samråd som vi nu talar så mycket om i den allmänna debatten i vårt land. Jag skulle tro att personalen hade kunnat framföra ganska många kloka synpunkter inför det här beslutet. Personalen kunde exempelvis ha framfört litet synpunkter på vad det egentligen innebär att flytta ett nära nog renodlat distributionsföretag från Stockholm till Gotland. Det belopp flyttningen kommer att kosta, plus det kapitaliserade värdet av alla ökade driftkostnader för åren framöver, är antagligen så stort att man kunnat nå betydligt bättre lokaliseringseffekt för de pengarna med någon annan åtgärd och därigenom också undvikit att skapa ett problem genom att lösa ett annat.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Om de synpunkter som herr Brundin nu för fram och som alltså gäller de tekniska och praktiska problem som kan uppstå vid en flyttning var vi väl underrättade, eftersom företagsledningen – och därmed också människor som arbetar i Penninglotteriet – hade gjort en

ganska grundlig genomgång av de problem som kunde uppstå. Vi var alltså väl medvetna om de invändningar som från de utgångspunkterna kunde riktas mot en utflyttning. Men vi fann att de svårigheterna avgjort inte var så stora att man kan hävda att någonting i företagets sätt att arbeta allvarligt äventyrades genom en utflyttning.

Den reella merkostnad som uppstår är i storleksordningen 1 miljon kronor per år. Det skall ställas i relation till Penninglotteriets omslutning på 600 miljoner kronor. Det är alltså i förhållande till omslutningen en mycket liten del. Vi tror — och jag har den uppfattningen att företagsledningen har en liknande bedömning — att Penninglotteriet kommer att fungera alldeles utmärkt i Visby. Det är dessutom väsentligt att vi kan bevisa att det går att driva ett företag av Penninglotteriets typ också från Gotland.

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Om vi kapitaliserar den ökade driftkostnaden med 1 miljon kronor om året blir det en ganska försvarlig summa. Hur stor den blir beror på vilken princip vi tillämpar, men den kommer åtminstone att uppgå till 10–15 miljoner kronor. Och vad som inte alls redovisas är vilken prövning som gjorts av vilka andra lokaliseringseffekter som skulle kunna uppnås med den summan.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. byråkratin i den samhälleliga verksamheten

Herr statsministern PALME erhöll ordet för att besvara herr *Turessons* (m) den 16 februari framställda interpellation, nr 58, och anförde:

Herr talman! Herr Turesson har frågat mig *om* jag uppmärksammat att byråkratin — krånglet — i den samhälleliga verksamheten tagit betydande och till synes orimliga proportioner och *om* jag i så fall har för avsikt att vidta speciella åtgärder för att utmönstra vad som kan anses vara "onödigt krångel".

Det är självklart att alla vill undvika byråkrati och onödigt krångel. Samtidigt slår vi vakt *om* kraven på konsekvens, fasthet och förutsebarhet i de offentliga myndigheternas handlande. Det leder till att bl. a. vissa krav på "formalism" måste uppfyllas.

Herr Turesson uppehåller sig huvudsakligen vid det stora antal blanketter som kommer till användning i samhällsverksamheten. I en del fall kan klagomål av det slaget vara berättigade. Jag vill emellertid göra det i och för sig självklara påpekandet att en väl utformad blankett gör det lättare för den enskilde medborgaren att t. ex. söka ett tillstånd. Utan blanketter skulle säkerligen sådana förfaranden bli mera betungande för medborgaren. Blanketten som sådan är i regel ett nödvändigt hjälpmedel och rationaliseringsinstrument. Härefter torde förklaringen ligga till att blanketter har en stor användning, inte bara inom statlig och kommunal verksamhet utan i minst lika hög grad inom det privata näringslivet. Det är och bör alltid vara en angelägen uppgift för såväl de olika

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. byråkratin i
den samhälleliga
verksamheten*

myndigheterna som de särskilda rationaliseringsorganen att utmönstra onödiga blanketter och bestämmelser för att underlätta den offentliga verksamheten.

Det ständiga behovet av rationalisering och förenkling av verksamheten får emellertid inte förleda oss till allmänna fördömanden av de offentliga tjänstemännens arbete. Vi har all anledning att värna tjänstemännen mot svepande och obestyrkta anklagelser. Vi måste göra klart att de anställda hos stat och kommun fullgör arbetsuppgifter som på ett avgörande sätt bidrar till människornas materiella och andliga välfärd.

Internationellt sett fyller den svenska förvaltningen höga krav på effektivitet och rättstrygghet. Jag vill påpeka att den skiljer sig från andra länders därigenom att den präglas av en långt genomförd decentralisering. Inom statsrådsberedningen bedrivs ett kontinuerligt arbete för att decentralisera ärenden från regeringen till underlydande myndigheter.

Kraven på samhället kommer att öka. Därför är självfallet en diskussion om arbetsformerna av stor betydelse. Alla ansträngningar bör göras för att få en så effektiv och enkel förvaltning som möjligt. Alla i förvaltningen - den må vara statlig eller kommunal - bör utföra sina arbetsuppgifter i klart medvetande om att all deras verksamhet syftar till att förverkliga medborgarnas samfällt formulerade krav.

Den uppgiften kan de lösa endast med en öppen och generös inställning till de medborgare de kommer i kontakt med. I en modern demokrati finns det i samhällsorganens arbete ingen plats för det gamla överhetssamhällets myndighetsutövning. Stödet för de åtgärder myndigheterna vidtar i enlighet med sina uppgifter är de i demokratiska former framdiskuterade och fastlagda målsättningarna för samhällets utveckling. Deras uppgift är att tjäna medborgarna för det gemensamma bästa.

Den enskilde tjänstemannen är således inte genom sin ställning berättigad till någon personlig auktoritet i förhållande till den enskilde medborgaren. Han bör fullgöra sina uppgifter i en anda präglad av vilja till samarbete och till beredvillighet att förklara och upplysa om ofta komplicerade förhållanden. De svårigheter den enskilde kan ha att finna "rätt instans" måste mötas med vidgad information men framför allt genom de anställdas tjänstvillighet och intresse för hans sak. Särskilda krav i dessa avseenden ställs på de anställda som har hand om samhällets hjälp- och vårdinsatser. De människor som vänder sig till samhället för att få den hjälp som resurser avsatts för har rätt att kräva tillmötesgående och engagemang från tjänstemannens sida.

Jag vet att det i dag görs fina insatser i denna anda inom den offentliga sektorn. Men arbetet är ofta påfrestande. Just därför måste vi ständigt vara medvetna om de höga krav som allmänheten ställer på sina egna organ. Ett mål för arbetet i de offentliga organen måste alltid vara att medborgarna i sin kontakt med det "allmänna" upplever att det är människor som möts på jämställd fot.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Jag tackar statsministern för svaret på min interpellation. Tyvärr kom det mig till handa först sent i går kväll, och det strider ju mot de regler vi har att rätta oss efter. Med den välvilliga inställning

mot omvärlden som jag har vill jag dock gärna tro att det berott på något distributionstekniskt missöde.

Statsministern har i svaret på min interpellation uttalat sig mycket positivt om de offentliga tjänstemännens insatser. Det är bra, herr statsminister. Som statstjänsteman sedan många år vet jag att det omdömet i allt väsentligt är riktigt och rättvist.

Jag har inte heller något att invända mot statsministerns övriga teser i svaret. Jag utgår nämligen från att statsministern inte tolkat mina uttalanden i interpellationen som några "allmänna fördömanden av de offentliga tjänstemännen" eller som "svepande och obestyrkta anklagelser".

Men hur förträffliga vi tjänstemän än må vara så har vi naturligtvis våra svagheter. Till dem hör en dragning av den i förvaltningen nödvändiga formalismen mot en perfektionism, som stundom utvecklas inom all administration, den må vara statlig, kommunal eller enskild. Det är i första hand de nackdelar som följer av en sådan utveckling som jag avsett belysa i min interpellation.

Dessa nackdelar är i huvudsak av två slag.

Först och främst minskar den s. k. effektiviteten, om det administrativa arbetet och myndighetsutövningen görs mera komplicerad än ändamålet kräver. Det medför en för stor organisation och onödiga kostnader. Det här är naturligtvis inte någon särskilt originell slutsats. Och jag är alls inte ensam om den. Några veckor efter det att jag framställt min interpellation höll professor Assar Lindbeck den 8 mars i år ett föredrag vid sparbankskongressen här i Stockholm. Han yttrade därvid bl. a.:

"Ett annat allvarligt problem är hur man skall skapa kostnadsmedvetande i den offentliga sektorn, när dels output är svårt att över huvud taget mäta, dels offentliga myndigheter inte uppträder i konkurrens med andra företag. Privata företag brukar ju, kanske något tillspetsat, karakteriseras som vinstmaximerade, vilket betyder att de försöker uppnå största möjliga skillnad mellan produktionsvärde och kostnader, en skillnad som vi kallar vinst. Som vi vet, skapar detta beteckande starka incitament att hålla nere kostnaderna. Frågan är då hur enskilda offentliga myndigheter skall karakteriseras. De är *uppenbarligen* inte vinstmaximerade. En viktig aspekt på en offentlig myndighet är troligen att den lätt tenderar att bli 'input-maximerare'. Många myndigheter försöker, tycks det, komma över så mycket produktionsfaktorer som möjligt -- tjänster, expenser, utrymme osv. Detta är *uppenbarligen* inte någon förmånlig utgångspunkt för kostnadsmedvetande."

Professor Lindbeck fortsatte:

"Här ligger, enligt min mening, ett av de stora effektivitetsproblemen i dagens och framtidens samhälle. Det är troligen inte inom industrin som man finner de stora bristerna i effektivitet i dag. Där är effektivitetsnivån redan utomordentligt hög. Om man i Sverige från statsmakternas sida verkligen vill öka effektiviteten i svenskt näringsliv, är det enligt min mening uppenbart att de insatserna i första hand bör sättas in inom den offentliga sektorn själv."

Jag har i interpellationen belyst min tes med några exempel. Jag skall

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. byråkratin i
den samhälleliga
verksamheten*

inte ytterligare beröra dem, eftersom de redan på detta sätt finns i kammarens protokoll. I stället vill jag berätta om en liten obetydlig upplevelse för ett par månader sedan, som ett bra exempel på vad jag tycker är perfektionism i överkant.

Jag gjorde en tjänsteresa på ett dygn till Helsingfors. Hemma igen bad jag en tjänsteman på vederbörande verk om en reseräkningsblankett. Man var vänlig nog att erbjuda sig att skriva ut min lilla enkla reseräkning, och jag lämnade uppgifter om restider och utlägg samt några verifikationer. Men det var minsann inte någon liten enkel reseräkning jag fick tillbaka för underskrift. Den bestod nämligen av en sammanställningsblankett i tre exemplar med två bilagor, som vardera skulle vara i fyra exemplar – alltså 11 A4-sidor för en räkning på några få hundra kronor. Nederst på sammanställningsblanketten finns fem rutor för anteckningar av de fem tjänstemän som, sedan räkningen lämnats in, har att behandla den. Där skall göras anteckningar om allmän granskning, specialgranskning, attest, kontering och utanordningsbesked. Därtill kommer naturligtvis bokförings- och utbetalningsrutiner. Jag försäkrar att det vill till ett rätt stort räkningsbelopp för att inte kostnaderna för de minst sju tjänstemän, som har att behandla räkningen, skall överstiga detta belopp.

Men låt mig gå över till den andra typ av nackdelar som kan bli följden av för mycket formalism och perfektionism i förvaltningen. Det gäller risken för att den allmänhet, som förvaltningen skall betjäna, får svårighet att finna sig till rätta och erhålla den hjälp som är avsedd att ges. Det får inte vara så som en känd person påstått, att "allmänhetens kontakter med det alltmera gigantiska byråkratiska maskineriet är komplicerat, tidsödande och humörförstörande". Statsministern har i svaret också berört denna fråga, och jag har inte något att invända mot de åsikter han uttalat därvidlag.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse att erinra om att i talet vid trontillträdet för 22 år sedan Hans Majestät Konungen uttalade att han önskade att de statliga tjänstemännen skulle vinnlägga sig om just denna generösa och från allt "formskärerier" fria inställning till allmänheten. Om vi skall kunna leva upp till det målet behövs verkligen en ständig vaksamhet och en kontinuerlig översyn av förvaltningens olika grenar.

Med den inställning statsministern ådagalagt i interpellationssvaret tror jag mig förstå att han delar mina åsikter. Jag tackar än en gång för svaret.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Jag beklagar naturligtvis utomordentligt att herr Turesson först i går kväll fick svaret. Sakförhållandet är att mitt svar på fredagseftermiddagen sändes i två exemplar, ett till herr Turessons bostad, ett till riksdagen. Tyvärr tycks intetdera av dessa exemplar ha nått fram till herr Turesson förrän i går kväll.

Detta lilla missöde kan ju vara en illustration till talet om perfektionism i den statliga verksamheten. Förmodligen om man hade satt i gång ett energiskt ringande till olika adresser där herr Turesson kunde tänkas uppehålla sig -- hade det varit möjligt att något tidigare få ut papperet till herr Turesson. Men då hade ju herr Turesson med fog

kunnat säga att kostnaderna för att få tag på interpellanten översteg värdet av innehållet i det svar som avlämnades -- eller han hade kunnat anföra någon annan aspekt på frågan.

Jag beklagar alltså att herr Turesson fick svaret så sent, men det illustrerar också på sitt lilla sätt vårt debattämne.

Sedan har jag inte mycket att invända mot herr Turessons inlägg i övrigt -- herr Turesson och jag är ganska överens. Vi måste rationalisera den statliga verksamheten för att nå ett högt mått av effektivitet. Jag har studerat förvaltningar i många länder och även akademiskt studerat förvaltningsrätt i annan nation, och jag har den bestämda uppfattningen att svensk förvaltning är högt rationaliserad och effektiv. Men det krävs ju ett ständigt arbete här, och man måste ha förståelse för dessa strävanden.

Herr Turesson har ju själv, såsom ledamot av styrelsen för statens järnvägar, ständigt ställts inför problemet och på ett förtjänstfullt sätt i riksdagen för exakt ett år sedan stått för sitt krav på rationalitet i statens järnvägars verksamhet. Nu förefaller det som om herr Turesson ett år försenat skulle avgå med en seger på det området, och då får vi väl ömsesidigt gratulera varandra.

Eftersom man i en del fall inte har de affärsmässiga måtten på förvaltningens effektivitet måste det pågå ett ständigt rationaliseringsarbete. Exemplet med reseräkningen lät ju skräckinjagande, och jag vill understryka att vi hela tiden skall undvika byråkratisering.

Jag tror att herr Turesson i sin interpellation alltför hårt angrep blanketter. Vi har gjort litet jämförande studier, och det är riktigt att det florerar blanketter i den statliga verksamheten. Men de är ju till för att rationalisera och för att förenkla. Herr Turesson hade bl. a. uppmärksammat att i skolöverstyrelsen finns någonting på 550 blanketter. Vi gjorde ett stickprov i en av våra stora affärsbanker -- dock inte den största -- och fann att den håller sig med 1 400 à 1 500 olika blanketter. De som arbetar med framställning av blanketter -- det finns ju sådana -- anser att 1 000 à 1 500 blanketter inom ett storföretag är normalt.

Man får kanske vara litet försiktig med att alltför hårt svänga färlan över blankettraseriet, även om jag med glädje ser att varje onödig blankett försvinner.

Jag skulle vilja erinra om ett uttalande i en vetenskaplig avhandling som skrevs för en del år sedan. Det står så här:

”De iakttagelser som gjorts ger inte stöd för den uppfattningen, att vare sig de offentliga förvaltningsorganen eller de enskilda företagen kunna göra anspråk på någon obestridlig överlägsenhet i vad man skulle kunna kalla ’teknisk’ effektivitet. På många områden ha de uppenbarligen en hel del att lära av varandra. Påtagligt är också att den permanenta civila statsförvaltningen i dessa hänseenden genomgått en stark utveckling under senare år. De generaliseringar som bruka förekomma (särskilt från det enskilda näringslivets sida) te sig knappast motiverade av de faktiska förhållandena.”

Den som skrev dessa kloka ord, som jag tror är giltiga ännu i dag, var professor i statskunskap och blev också högerledare -- det var Gunnar Heckscher.

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. byråkratin i
den samhälleliga
verksamheten*

Allra sist skulle jag helt vilja vända på frågeställningen och säga: Vi skall vara rationella, vi skall vara effektiva. Men samtidigt har ju de offentliga organen i mycket stor utsträckning direkt kontakt med allmänheten, och där kan människan som står allmänheten till tjänst aldrig ersättas av maskiner. Jag har ibland ett intryck av att våra förvaltningsorgan, pressade av bristen på anslag och i sin strävan att vara effektiva, satsar så hårt på rationaliseringar att en del av de mänskliga aspekterna kommer i kläm. Sådana verksamheter där man direkt skall tjäna människor kommer alltid att förbli ganska personalintensiva. Är de inte det, så kan de inte heller fungera på ett rimligt sätt. Den balansen bör vi också få in i bilden.

I övrigt vill jag emellertid helt instämma med herr Turesson. Vi måste inom förvaltningen ha en strävan efter rationalisering och effektivitet, och vi bör så långt som möjligt undvika formalism och formskärereri. Och med "så långt som möjligt" menar jag då att vi alltid måste värna rättstrygghetens krav.

Slutligen får tjänstemännen - som gör ett fint jobb i det här landet - aldrig glömma att deras uppgift är att tjäna medborgarna, att tjäna den allmänhet som gemensamt har bestämt att vissa uppgifter skall lösas av det allmänna.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Inte heller denna gång har jag egentligen någonting att invända mot vad statsministern säger, men även med risk att verka agerande i vänliga veckan vill jag kommentera det sagda litet.

Vad den försenade distributionen angår kan ju missöden inträffa. Jag satte själv i gång ett energiskt ringande både på lördag och på söndag för att söka få besked om huruvida svaret skulle komma mig till handa, eller om jag skulle behöva resa till Stockholm med ett tidigare tåg. Och jag måste säga, herr statsminister, att jag betraktar inte det ringandet och kostnaderna för det som något onödigt. Det hade ju varit att undervärdera statsministerns svar, om jag hade gjort det.

Vidare är det klart att vi måste ha blanketter och att de är till för att förenkla. I det verk där jag själv arbetar har vi väldigt mycket blanketter. Ibland försöker vi få bort en del av dem, men det kommer alltid nya. Och att de som gör blanketterna - det är ju ett särskilt yrke nu att göra blanketter - gärna ser att vi har många blanketter både i statlig och i enskild förvaltning är helt naturligt. Men när man handskas med blanketterna får man försöka begränsa antalet och användningen så mycket som möjligt.

Att maskiner inte kan ersätta människor som har ett servicebetonat jobb gentemot allmänheten är helt klart. Där vill jag särskilt säga att datorer är rätt livsfarliga, ty datatekniken och datorerna kan användas av människor som vill bli av med besvärliga frågor från allmänheten. Det finns exempel på det. Då hänvisar man bara till att det går inte in i datorns system. Därigenom har man mycket bekvämt avvisat många gånger även berättigade invändningar.

Lika klart är att tjänstemännen skall tjäna allmänheten, och jag tycker det var bra att statsministern uttalade detta på det sätt han gjorde. Men

ibland kommer tjänstemännen ändå i besvärliga mellanställningar. Det händer också i mitt civila jobb. Där skall man dels vara företrädare för samhällets intressen vid tillämpningen av lagstiftning, som många gånger är restriktiv mot enskilda människors handlingsfrihet, dels undvika att bara säga nej på grund av denna lagstiftning och i stället försöka finna alternativ, så att människor i någon mån kan förverkliga sina önskemål. Den formen av mellanställning mellan samhällsintresset och servicemannens uppgift är som sagt ibland ganska besvärlig. Men det är den besvärliga uppgiften som är ägnad att ge ett arbete och en tjänst ett särskilt innehåll, som gör det tjuvigat att syssla med den.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Ang. könsfördelningen inom det offentliga utredningsväsendet

Herr statsministern PALME erhöll ordet för att besvara fru andre vice talmannen *Nettelbrandts* (fp) den 1 november framställda interpellation, nr 200, och anförde:

Herr talman! Fru *Nettelbrandt* har frågat mig om jag delar uppfattningen att andelen kvinnor är för låg i de offentliga utredningarna, vilka åtgärder jag är villig vidta på sikt för att få bättre jämvikt mellan män och kvinnor i det offentliga utredningsväsendet och vilka åtgärder jag är beredd att vidta med snar verkan.

Svaret på fru *Nettelbrandts* första fråga är ja. Andelen kvinnor i offentliga utredningar är för liten.

Detta förhållande speglar den bristande jämställdheten för kvinnorna i samhället över huvud.

Det är i stor utsträckning politiska partier samt organisationer på arbetsmarknaden och i näringslivet som föreslår ledamöter i utredningar. Utredningsledamöter rekryteras dessutom från förvaltningen. På alla dessa områden av samhällslivet är kvinnorna otillräckligt representerade. Detta får sitt genomslag i utredningarnas sammansättning. Interpellantens frågor understryker nödvändigheten av målmedvetna ansträngningar för att öka kvinnornas aktiva medverkan på samhällets olika områden. Det är ett krav som riktar sig till politiska partier, organisationer, offentlig förvaltning och näringsliv.

Jag anser att man vid tillsättandet av utredningar bör särskilt beakta intresset av en vidgad kvinnorepresentation. Det sker också i många fall. Det föreliggande materialet ger emellertid klart besked om att ytterligare skärpt uppmärksamhet erfordras. Detta är också regeringens avsikt. Det är min förhoppning att detta angelägna önskemål också beaktas av dem som lämnar förslag till ledamöter i utredningar.

Fru andre vice talmannen *NETTELBRANDT* (fp):

Herr talman! Jag ber att till herr statsministern få framföra mitt tack för svaret på interpellationen.

Det var ett kort svar, men det innehåller enligt min mening -- ehuru litet svårframpressat -- något av en syndabekännelse. Det gäller själva det

Måndagen den
11 december 1972

Ang. könsfördelningen inom det offentliga utredningsväsendet

faktum att andelen kvinnor i offentliga utredningar är för liten. Samtidigt verkar det som om ingen kunde ha ett mindre inflytande över hur utredningarna ser ut än regeringen, som tillsätter dem. Det är på de politiska partierna, på organisationerna på arbetsmarknaden och i näringslivet och på den offentliga förvaltningen som det enligt statsministern huvudsakligen beror att det hittills sett ut som det gjort, och det är till dem våra krav och förhoppningar om en förändring skall riktas.

Jag är naturligtvis tacksam för att statsministern genom det material som jag har presenterat i interpellationen blivit på det klara med att ytterligare skärpt uppmärksamhet erfordras för att åstadkomma någon könsutjämning i utredningarna. Men jag måste tillstå att jag är förvånad och något besviken över att statsministern, som gärna talar om kvinnans jämlikhet och om att politik är att vilja, inte själv långt tidigare insett vad som behövt göras och vad statsministern själv både kunnat göra och nu kan göra för att förändra den här verkligheten.

Svaret på min interpellation är mycket kort: en och en halv sida med halva rader och ganska halvhjärtade formuleringar. Det är ju inte på något sätt jämförbart med det oratoriska mästerverk som statsministern presenterade under punkten Kvinnans jämlikhet på den socialdemokratiska partikongressen. Det finns i det talet så mycket av vackra och riktiga tankar om kvinnorna, så mycket av sanning kring kvardröjande fördomar, så mycket om förhoppningar om förändringar, men det slår en samtidigt med häpnad att de här uttalandena har gjorts av den främste representanten för en regering, som haft 40 år på sig att förändra den verkligheten. Man frestas nästan att säga god morgon och välkommen herr statsminister till uppvaknande inför alla de uppgifter som väntar för att förändra kvinnornas situation.

Låt mig citera några rader ur statsministerns tal på partikongressen: "Ännu 50 år efter den kvinnliga rösträttens genomförande är kvinnorna starkt underrepresenterade i politiska instanser och i organisationerna. Kvinnorna måste kraftigt öka sin egen aktivitet, politiskt och fackligt. Vår uppgift är att helhjärtat och gemensamt stödja dem i denna strävan."

Men har det inte slagit statsministern att socialdemokraterna under fyra femtedelar av denna långa tid har haft möjligheter att påverka utvecklingen? Är det verkligen kvinnorna själva som skall förändra den och sedan få ett högaktningfullt stöd av regeringen? Är det inte regeringen, som bör vara pådrivande i förändringarna, dels därför att det är ett rättvisekrav från kvinnorna, dels därför att man ur samhällets synpunkt har allt att vinna på att bättre ta till vara också kvinnornas olikartade kapaciteter?

När statsministern säger att kvinnorna är otillräckligt representerade i förvaltningen, är det en klart felaktig upplysning. Kvinnor finns rikligt företrädade i förvaltningen. Men det är riktigt att det har förts en sådan befordringspolitik att kvinnorna i förvaltningen huvudsakligen sitter på de lägsta posterna, och vem kan åstadkomma förändringar över hela det fältet i de här frågorna bättre än just regeringen?

Det är däremot riktigt, som statsministern säger, att kvinnorna är starkt underrepresenterade i de politiska instanserna. I de beslutande församlingarna är 13, 14, 15 procent kvinnor en normal siffra, och alla är

ju numera överens om att den proportionen är mycket otillfredsställande. Men regeringen kan, det vill jag gärna säga, ju inte göras ansvarig för att dessa siffror är så pass dåliga. Där har vi alla ett ansvar.

Däremot tycker jag mig ha rätt att göra regeringen ansvarig för att procenten kvinnor just i de statliga utredningarna inte bara är lika dålig utan t. o. m. ännu mycket sämre. Där har verkligen regeringen haft en exklusiv möjlighet att påverka utvecklingen, och det är såvitt jag vet det klart sämsta område vi kan hitta ur kvinnornas synpunkt. Endast ungefär dryga 7 procent är där kvinnor.

Av svaret att döma ligger knappast något av ansvaret för detta på regeringen själv. Ansvaret skjuts huvudsakligen över till partierna, organisationerna, näringslivet och förvaltningen. Men inte är regeringen så fjärrstyrd när det gäller tillsättning av utredningar. Det är klart att det ges möjlighet på olika håll att nominera namn, men i många fall – kanske de allra flesta, det vågar jag inte ha någon bestämd mening om – tillsätts ju både politiker och andra efter regeringens eget huvud. Har det t. ex. hänt att regeringen, när man lämnat önskemål till olika partier eller organisationer om vissa kvalifikationer, också uttalat att man helst ser en kvinna, som uppfyller angivna krav, och går det i så fall att exemplifiera något sådant fall?

Jag måste visserligen tillstå att jag personligen är och alltid har varit mycket negativ till att blanda in könsfärdande när det gäller att finna en person som är lämplig för en viss uppgift, men det kan vara motiverat ibland för att bryta vissa slentrianer. En enkel fråga om man kunde hitta en kvinna med samma kvalifikationer borde väl på det här fältet inte ha varit ur vägen.

Det är just det förhållandet att utredningarna över hela linjen visar ett och samma mönster som gör det motiverat att reagera. Om det gällt t. ex. någon enstaka utredning vore det ju naivt att komma och tala om lika könsmässig fördelning. Har statsministern t. ex. gjort några försök att få någon kvinna till folktandvårdsutredningen eller till utredningen om tandvårdsförsäkring?

Hur kan det vara möjligt att regeringen inte bland de 26 männen i samarbetsorganet för åtgärder mot ungdomsbrottsligheten velat ha med en enda kvinna? För det har väl inte varit så att det inte har gått att få tag på någon som varit lämplig och kvalificerad? Möjligen kan det bero på att den huvudsakligen består av en samling generaldirektörer, och till sådana befattningar har ju regeringen utsett enbart män.

I pensionsålderskommittén eller i sjukpenningutredningen skulle ju kvinnor, inte minst de hemarbetande, ha haft speciella synpunkter att bevaka. Men har statsministern haft någon ambition att blanda upp de 23 herrarna?

Jag tror inte alls att kvinnors synpunkter i gemen är annorlunda än männens, men det finns faktiskt områden där kvinnorna mer eller mindre dominerar, och det finns frågor där kvinnor mer eller mindre har gemensamma ståndpunkter, t. o. m. över partigränserna. Jag vågar t. ex. påstå att den viktiga frågan om individuell beskattning inte hade fått så erbarmligt dålig belysning i den stora skatteberedningen om det funnits några kvinnor med bland de 21 herrarna, och därmed hade säkert inte

Måndagen den
11 december 1972

Ang. könsfördelningen inom det offentliga utredningsväsendet

heller den viktiga frågan förhalats så länge som skedde.

Nu sitter 15 herrar och funderar på de mindre och medelstora företagens problem. Ingen enda kvinna finns med, trots att vi har ganska många kvinnliga egna företagare och dessutom många kvinnor som tillsammans med maken driver ett företag och i just den egenskapen har alldeles speciella problem.

Kvinnliga lärare på olika nivåer är det ju inte bara gott om utan de är i övervägande flertal. Nog är det väl då konstigt att inte en enda av dem fick plats i utredningen om lärarnas arbetsförhållanden.

I samarbetsnämnden för lokal- och utrustningsprogramkommittéerna för universitet och högskolor – de s. k. LUP-kommittéerna – finns det 56 män och inte en enda kvinna. Kommentarer är väl överflödiga.

En övervägande andel av konsumenterna och affärsbiträdena är kvinnor, men ingen var tydligen motiverad för att utreda affärstiderna.

Kvinnor duger i allmänhet bra till att städa hos de statliga myndigheterna, men de duger uppenbarligen inte till att utreda problem om samma städning.

Kvinnor duger också mycket bra till att skriva romaner, barnböcker och läroböcker, att vara skådespelare, designers och skulptriser, men de duger tydligen inte till att finnas med bland de 18 utredarna om den upphovsrättsliga lagstiftningen.

Det har också lyckats bra för kvinnorna att ta körkort och att vara både personal och passagerare på flygplan. Man skulle därför kunna tänka sig att även de skulle kunna ha några synpunkter och krav i körkortsutredningen och i flygarbetstidsutredningen.

Kollektivtrafiken är en viktig fråga, som griper in i hela vårt vardagsmönster. Men alla kvinnor har ställts utanför de 16 herrarnas utredningsarbete. Detsamma gäller om en rad andra trafikutredningar.

Inom sjukvården är det inte svårt att hitta duktiga kvinnor med erfarenhet av sjukvården på olika nivåer, men i kommittén för Akademiska sjukhusets i Uppsala utbyggande finns det endast 20 gubbar.

I kreditupplysningsfrågor och i offentlighets- och sekretessfrågor finns det ett aktivt intresse från kvinnohåll, men de båda utredningarna rymmer ingen kvinna utöver de 21 herrarna. Är inte, tror statsministern, oron lika stor hos kvinnorna när det gäller möjligheten att i framtiden skydda sin personlighet från avslöjande datagenomlysningar?

Statsministern sade på partikongressen att kvinnorna måste bli mera jämlika i fråga om lönesättning, och de måste bli mera aktiva i det fackliga arbetet. Inte kan man väl säga att regeringen aktivt bidrar till det genom att stänga dem ute t. ex. från lönesystemutredningen och förhandlingsutredningen? Om jag inte minns fel ville statsministern inför sin kongress också hävda att det är viktigt att bryta med gamla fördomar i fråga om kvinnorna. Jag tycker inte regeringen har föregått med gott exempel.

I utredningar på den juridiska sidan hittar man kvinnorna just i utredningen om familjelagstiftningen, trots att de kvinnorna skulle ha haft lika små eller lika stora förutsättningar på vilket som helst annat juridiskt fält.

I barnstugeutredningen finns det typiskt nog åtta kvinnor, men jag har

svårt för att tänka mig, herr talman, att den kvinnliga docenten, adjunkten, ombudsmannen, seminarieläraren, LO-sekreteraren, fil. kand:en, byråsekreteraren och universitetslektorn inte skulle vara användbara till annat än just att utreda barnstugor. Jag är snarare övertygad om att de på helt andra och otraditionella områden också skulle ha gjort ett gott jobb.

Varför då en sådan snedfördelning av de få kvinnor som finns med i utredningssammanhang?

Den enda utredning som jag under senare år kan påminna mig har haft kvinnlig majoritet t. o. m. är servicekommittén. Där är för det första ett av de två – eller skall vi säga få? – kvinnliga statsråden ordförande; det är ju förresten ganska ovanligt. För det andra finns där två kvinnliga forskningssekreterare och en kvinnlig departementssekreterare. Den fackliga företrädaren är just den såvitt jag vet enda kvinnliga LO-sekreterare som finns. Och när regeringen skulle utse de två politikerna tog man en kvinna från det egna partiet och en kvinna från oppositionen.

När statsministern på partikongressen, liksom så många andra gånger, sövde folket med visioner sade han bl. a.: ”Även om man skulle bygga all världens daghem och finaste bostadsmiljöer, åstadkommer man ändå inte frigörelse för kvinnorna, om inte arbetet i hemmet uppdelas mellan man och kvinna på ett förnuftigare sätt än hittills och om inte attityderna till vad som är manliga och kvinnliga uppgifter förändras.”

Tror statsministern verkligen att den rätta vägen att förändra de attityderna är att i utredningssammanhang just pricka in hemarbets- och boendeservicefrågorna som en typisk kvinnofråga?

Det är när det praktiska handlandet inte står i samklang med luftiga och lovande uttalanden i högtidliga sammanhang som jag tycker att det är tillåtet, herr talman, att t. o. m. ta så starka ord i sin mun som att tala om att söva ned folket med visioner.

Det finns som statsministern har sagt en glädjande aktivitet bland kvinnorna att bekämpa påtagliga orättvisor. Inte minst har de därvid haft hjälp av de politiska kvinnoförbunden, av Yrkeskvinnornas riksförbund, av Fredrika Bremer-förbundet, av Arbetsmarknadens kvinnonämnd och naturligtvis sist men inte minst av TCO:s nämnd för familjefrågor och andra liknande på det fackliga området. Men det skulle ju betyda mycket mer om samma glädjande aktivitet hade kunnat inregistreras hos regeringen.

Nu efter 40 år har man vaknat till och utnämnt en av denna kammares värderade ledamöter till en alldeles speciell kvinnokarl, och det kan måhända leda till snabba resultat. Men det må ursäktas mig om jag tycker att det verkar en aning nymornat. Jag vill fråga: Finns det, herr statsminister, inga tankar på mera konkreta, omedelbara åtgärder för att förändra sammansättningen i utredningarna som vi just nu talar om? Ett löfte om skärpt uppmärksamhet finns visserligen i svaret, men sådant brukar ju inte ge så mycket av konkret utdelning.

Jag hoppas att statsministern ursäktar att jag har blandat in partikongressanförendet i den här kammaren. Jag tycker att det är nödvändigt att se det talet och interpellationssvaret bredvid varandra. Inte minst med hänsyn till att långt fler än 50 procent av landets kvinnor

Måndagen den
11 december 1972

*Ang könsfördel-
ningen inom det
offentliga utred-
ningsväsendet*

inte är socialdemokrater är det viktigt att även de kan få en fylligare belysning i frågan från landets statsminister. Jag ber också herr talmannen om tillgift för att jag använt en hel del tid på den här frågan, trots att svaret varit så kort, men jag anser att kvinnornas utredningsaktiviteter inte bara är en formell fråga utan framför allt en reell fråga med betydande räckvidd.

Genom utredningarna kan kvinnor skolas för viktiga uppgifter inom politik och samhälle. Utredningsarbetet är ju utomordentligt lärorikt, och de som tragglat igenom en utredning har i allmänhet i hög grad vidgat sitt vetande och sin användbarhet för nya och större uppgifter. Kvinnorna i utredningarna skulle ju också kunna bli lämpliga källor när det gäller att plocka innehavare till uppdrag och poster. I sådana sammanhang brukar kvinnorna bli bortglömda just därför att de inte har kommit över den första tröghetströskeln. Kanske det rent av kan bli några fler kvinnor att vila ögonen på vid befordringstillfällena till statstjänst?

I utredningarna formas också mer eller mindre framtiden. Inte minst blir en tids samhällsdebatt präglad av materialet från utredningen. Det vore inte riktigt med hänsyn till vare sig kvinnornas eller samhällets intressen att lämna dem utanför.

Sist men inte minst! På få områden finns väl en möjlighet till så snabba förändringar som på just utredningsfältet. Det fordras bara att regeringen också vill. Inga formella tjänsteställningsbestämmelser binder, inga nomineringar eller provval behöver försvåra. När statsministern uttalat att den förtvivlan över trögheten i samhällsutvecklingen som man i dag möter hos många kvinnor är fullt förståelig, är det till stor del – jag är ledsen att behöva säga det – ett underbetyg åt regeringen för hur det här fögderiet hittills har förvaltats. Vågar jag kanske nu uttala förhoppningen att regeringens uppmaningar åt olika håll inte görs så svävande att de uppfattas som platoniska och icke bindande, och vågar jag räkna med att regeringen framför allt ställer krav på sig själv? Den tiden, herr talman, är i varje fall förbi när kvinnorna lät sig nöja med enbart vackra ord.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! På sätt och vis är det litet synd att fru Nettelbrandt skall vara så partitaktiskt argsint, men det är ett fortfarighetstillstånd som jag inte kan göra så mycket åt.

I själva verket fick fru Nettelbrandt ett mycket positivt svar. Hon har tagit upp ett mycket väsentligt delproblem i den allmänna frågan om kvinnans likställighet. Förhållandena just nu är inte bra utan tvärtom snedvridna, och en förbättring av situationen kräver naturligtvis åtgärder på mycket breda fält. Man kan inte lösa frågan bara genom att ändra sammansättningen i olika utredningar därför att den sammansättningen speglar orättvisorna över huvud taget. Men jag sade i mitt svar att regeringen nu med skärpa skall ägna uppmärksamhet åt det här. Därmed skulle man kunna säga att vi är överens och med gemensamma krafter skall se till att situationen förbättras. Men någon sådan reaktion var naturligtvis icke att vänta från fru Nettelbrandts sida, utan det blev en ganska surmulen och lång utläggning om det förflytna.

Jag skall inte ta upp allt hon sade. Det är klart att regeringen och det parti jag företräder måste ta sitt ansvar för att denna likställighet i samhället icke är förverkligad. Däremot påstår vi att kvinnans ställning i vårt land tack vare den socialdemokratiska regimen är väsentligt bättre än i flertalet andra länder. I fråga om exempelvis löneutjämning har vi nått mycket längre, vilket i och för sig är glädjande. Det beror inte minst på den solidariska lönepolitiken, som har bemötts med sådan surmulenhet från fru Nettelbrandts parti. Vi har fler kvinnor på arbetsmarknaden nu, och vi har ett rimligt skattesystem, och det är möjligt att det hade varit bra om det hade funnits en kvinna med i 1960 års skatteberedning. Man kanske hade uppnått ett snabbare resultat när det gäller särbeskattningen. Men jag konstaterar att när denna skulle genomföras blåste det snålt och kallt med alla möjliga kampanjer om att det skulle vara orättvist mot exempelvis hemmafruar. Det intressanta var att den enda tidpunkt då fru Nettelbrandt, som talat om särbeskattning i tio år, höll tyst som en mus det var när det blåste kallt kring särbeskattningen. Den striden fick vi ta ensamma och den genomförde vi.

Fru Nettelbrandt säger att könsfördelningen inom det offentliga utredningsväsendet är mycket dålig, ja sämst av allt. Det tror jag inte är sant. Den fördelningen på ledande poster inom det privata näringslivet är ofantligt mycket sämre.

Hur går det nu till när en utredning tillsätts? Jo, man säger att de och de intressena skall representeras, och sedan ringer man till arbetsmarknadens parter, man ringer till näringslivets organisationer såsom Industrieförbundet och Köpmannaförbundet, och säger att ni skall föreslå en ledamot. Sedan tar man i allmänhet den som blir föreslagen. Det är en väsentlig förklaring till den här snedfördelningen.

Nu är det möjligt – jag skall allvarligt överväga det – att den här metoden leder bl. a. till ojämlikhet för kvinnorna och att vi i framtiden från regeringens sida får trycka på dem som föreslår ledamöter och säga att om ni inte nominerar en kvinna så är det inte säkert att ni kommer med, eller något liknande. Man får alltså börja driva en mera aktiv påtryckningsverksamhet mot grupper som föreslår ledamöter i utredningar. Det är en rimlig tanke som åtminstone kan ge något.

Att göra statistik är alltid förenat med svårigheter, men jag tittade på de parlamentariska utredningarna, till vilka alltså de politiska partierna föreslår ledamöter som regeringen sedan godtar. De parlamentariska utredningar som är tillsatta 1969 och 1970 omfattar tillsammans 136 ledamöter, 68 socialdemokrater och 68 borgerliga. Av dessa ledamöter är bland socialdemokraterna 18 procent kvinnor, bland de borgerliga 9 procent kvinnor. Av de tillsatta kvinnorna i sådana utredningar är alltså två tredjedelar socialdemokrater eller dubbelt så många som de borgerliga. Nu är vår andel också dålig. Jag vill inte alls skryta med den på något sätt. Vi bör försöka öka den. Men när fru Nettelbrandt talade med så oerhört stora bokstäver och hade så många hårda och så långgrandiga ord att säga om regeringen så ville jag med denna lilla enkla statistik belysa ett område där fru Nettelbrandt verkligen har och har haft ett inflytande, nämligen i fråga om borgerliga representanter i de parlamentariska utredningarna. I dessa utredningar är det alltså bara hälften så många

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. könsfördel-
ningen inom det
offentliga utred-
ningsväsendet*

borgerliga kvinnor som socialdemokratiska kvinnor, av ett lika totalantal. Detta borde få fru Nettelbrandt att tala med litet mindre bokstäver.

Försök nu ett ögonblick att släppa den rena partipolitiken och säg så här i stället: Kvinnan är utsatt för många orättvisor i samhället. Dessa måste avhjälpas på grundval av en helhetssyn, med insatser på väldigt många områden – på arbetsmarknaden, i förvaltningen, när det gäller barnstugor och allt annat. Orättvisorna måste angripas också när det gäller sammansättningen i offentliga utredningar. Detta bör regeringen uppmärksamma och se till att kvinnornas andel ökar.

Men för att detta skall lyckas måste vi alla hjälpas åt, inklusive fru Nettelbrandts partivänner och inklusive alla olika närings- och arbetsmarknadsorganisationer som enligt svensk tradition föreslår representanter i utredningar.

Släpp partitaktiken ett ögonblick, fru Nettelbrandt, och tänk på kvinnornas likställighet. Det gagnar debatten här i dag, och det gagnar kvinnornas rättigheter också i det svenska samhället.

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Jag skall försöka att helt bortse från de övertoner som förekom framför allt mot slutet av statsministerns anförande.

Statsministern började med att säga att jag var partipolitiskt argsint. Nej, herr statsminister, men jag har faktiskt under en lång följd av år arbetat aktivt både i yrkekvinnoorganisationer och ännu mer i just TCO:s nämnd för kvinnofrågor och i detta arbete sett hur kämpigt det varit att inom den offentliga förvaltningen följa upp olika frågor för att kvinnorna skulle få likaberättigande – frågor som enligt all rimlighet borde ha bevakats av regeringen.

Tog regeringen något initiativ med anledning av det informationsmaterial om grundskolan – Erik går i grundskolan – som var så kompakt fördomsfullt på varje punkt i såväl tal som bild? Nej, men den fackliga organisationen gjorde det. När arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsförmedlingarna delade upp utbudet i befattningar – och det var ingen svårighet att se skillnad mellan den ena och den andra typen av arbete – mellan kvinnor och män och t. o. m. inrättade formella avdelningar för dessa grupper där det sades att ingen från det andra könet fick slippa in var det också de fackliga organisationerna som ingrep. Många, många fler exempel finns.

Men jag tycker inte att vi skall uppehålla oss vid just detta, eftersom kvinnorna själva och de olika organisationerna därvidlag genom ett enträget arbete åstadkommit förändringar. Med vetskap om dessa förhållanden vågar man dock påstå att regeringens initiativ i dessa frågor verkligen icke har varit iögonenfallande.

Statsministern sade vidare att jag borde ha varit nöjd och glad, eftersom jag i själva verket fick ett mycket positivt svar. Ja, det var positivt i så måtto att statsministern erkände att förhållandena inte är bra. Jag tycker att ett sådant erkännande är värt respekt, och den vill jag gärna uttala. Men man skall vara på det klara med att om något snabbt skall hända, måste också regeringen ta på sig sin del av ansvaret – och den är mycket stor – och dessutom förklara sig beredd att inte bara

skänka dessa frågor uppmärksamhet i fortsättningen utan också vidta åtgärder. Utredningar har tidigare i många fall kompletterats av olika skäl, och det borde inte vara omöjligt att göra det även i detta sammanhang. Jag tycker att litet mera av klarhet på denna punkt skulle vara klädsamt för statsministerns svar.

Sedan säger statsministern att han inte kan ändra på verkligheten bara genom att ändra sammansättningen i utredningar, och det vill jag självfallet hålla med om. Men det är inget tvivel om att just arbetet i utredningar i mycket stor utsträckning kan påverka kvinnornas inriktning och deras situation över huvud taget. Jag tror att statsministern på den nivå där han verkar glömt bort vad det betyder att kvinnorna får en insyn i frågor, som de traditionellt inte har sysslat med, och kan föra information härifrån vidare till sina medsystrar och därmed skapa ett ökat intresse.

Kvinnorna har också på många områden suttit fast i onda cirklar. De har t. ex. haft lägre lön därför att de måste vara hemma och sköta barn, och det har blivit så därför att de har denna lön och familjen därför förlorat minst på detta. Det är en ond cirkel. Nu säger statsministern att de inte har fått uppdrag i utredningar därför att de i mindre utsträckning förekommer i organisationer och i förvaltning. Jag vill tillägga att de har det svårare att få olika poster bl. a. inom förvaltningen just därför att de har fått mindre träning och i mindre utsträckning blivit upptäckta därför att de inte funnits med i utredningar. Det är en sådan ond cirkel som jag menar behöver brytas, och ingen bör lättare kunna bryta den än just statsministern själv.

Sedan talade statsministern om hur mycket som har gjorts på detta område. Ja, vi skulle kunna dröja länge vid olika frågor av stor betydelse för kvinnorna.

Lönepolitiken nämndes. Då kan jag inte låta bli att nämna vilket enträget arbete som krävdes i riksdagen för att framtvinga ett regeringsbeslut om ratificering av likalönskonventionen, ett beslut som sedan verkligen kom att påverka avtalen såväl på den privata som på den offentliga sektorn.

Så till frågan om den individuella beskattningen. Jag vet inte vad statsministern räknar av det som har sagts i olika frågor, men om statsministern besvarade sig med att läsa de motioner som berörde individuell beskattning, så skulle statsministern bli klar över att jag till fullo tillstyrkte regeringens proposition på den punkten. Det var just därför att propositionen bl. a. innebar en sådan förtjänst som ett steg över mot individuell beskattning som gjorde att man över huvud taget kunde tänka godta den propositionen. I egenskap av ordförande i den s. k. mittenskattedelegationen hade jag alla möjligheter att driva den frågan. De båda mittenpartierna blev också eniga på den punkten. Om det inte räknas i ett sådant här sammanhang, förstår jag inte riktigt vad som skall räknas i fråga om politiska uttalanden.

Det är naturligtvis riktigt att det privata näringslivet inte har ett antal kvinnor på ledande poster. Jag skulle vilja säga att man är lika dålig på den sidan som man är inom förvaltningen. Såvitt jag vet, har vi inga kvinnliga generaldirektörer heller, så vi behöver kanske inte göra någon

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. könsfördel-
ningen inom det
offentliga utred-
ningsväsendet*

jämförelse mellan topparna på den privata och den offentliga sidan. Det är ungefär lika dåligt. Men vad man från riksdagens sida och från regeringens sida direkt kan påverka måste ju ändå vara den offentliga sidan. Man skulle väl ändå kunna begära att vi där föregick med gott exempel.

Sedan, herr talman, något om hur det egentligen går till när utredningar tillsätts. Jag utgår ifrån att herr statsministern har den kommunikationen med sina olika departementschefer att han vet att det ingalunda är så att partierna själva alltid får nominera kandidater. Det förekommer i mycket stor utsträckning att vederbörande statsråd tar direkt kontakt med den i ett parti som han vill ha i en utredning, och jag tycker det är ett felaktigt system. Men jag kan av egen erfarenhet omvittna att det har skett i flera fall.

Sedan utgår jag ifrån, herr statsminister, att jag inte ens blir misstänkt för att vara så enkel i min argumentering att det skulle uppfattas som om jag menade att man borde ringa upp ett parti eller en organisation och säga: Får vi ingen kvinna, så får ni inte vara med i utredningen! Nej, herr statsminister, jag underströk redan i det första inlägget att man skulle kunna ha detta som ett tilläggsönskemål. Om man fann personer med tillräckliga kvalifikationer, så kunde man naturligtvis — lika väl som man efterfrågar vissa andra kvalifikationer — lägga till även önskemålet om representation för kvinnorna för att få utredningarna så allsidiga som möjligt.

För att bilden skall bli klar tycker jag att statsministern kunde något kommentera hur det har gått till när man har tillsatt vissa utredningar. Ta exempelvis servicekommittén. Åtta kvinnor och sex män fick uppdrag att utreda just ett typiskt traditionellt kvinnligt område. Enligt statsministerns egna ord vid kongressen vill man ju verkligen ha till stånd en förändring. När det gäller de departementssekreterare, forskningssekreterare eller andra i förvaltningen som man plockade dit, eller de politiker ur både regering och opposition som man plockade dit — det var enbart kvinnor — vill jag fråga: Varför tog man just kvinnor då? Även det kan ju vara ett fel om man därmed konserverar fördomarna.

Till sist, herr talman, vill jag i anslutning till uppgifterna om siffrorna när det gäller de olika partierna gärna göra det erkännandet att andelen kvinnor är liten från alla partiers sida. Jag vill inte alls på något sätt ifrågasätta det, utan jag vitsordar gärna att det förhåller sig på det sättet. Men för det första har inte oppositionspartierna några som helst möjligheter att dirigera utseendet av de parlamentariska ledamöterna från andra partier. Och för det andra har inte heller oppositionspartierna möjligheter att som regeringen föreslå flera ledamöter, varav en del utanför politikerkretsen, och därmed tillgodose just allsidigheten i det här hänseendet.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Förlåt, herr statsminister, att jag gör ett litet inlägg, men det var statsministerns replik som gav mig anledning att göra det. Han påstod frankt att det var tack vare det socialdemokratiska partiet som vi har det så skapligt som vi har det i vårt land när det gäller

kvinnornas ställning. Jag skulle vilja påstå, med mina rätt omfattande erfarenheter, att det är trots det i det här hänseendet ganska konservativa socialdemokratiska partiet som utvecklingen ändå i viss mån är på gång.

Statsministern sade som ett exempel att det är regeringens förtjänst att likalönsfrågan blivit löst. Jag instämmer i vad fru andre vice talmannen Nettelbrandt sade på den punkten. Jag vill också med mina erfarenheter från det fackliga området gärna säga att jag tror att kvinnorna inom LO hade en ganska lång och hård kamp innan de över huvud taget kunde få LO, och sedan det socialdemokratiska partiet, att acceptera att i varje fall formellt tillämpa likalönsprincipen. Den tillämpas inte i realiteten överallt, det vet statsministern lika bra som jag.

Sedan säger statsministern att det socialdemokratiska partiet ändå har fler kvinnor i utredningar än de borgerliga har. Jag har inte gjort någon sådan analys, men jag tror på statsministerns uppgifter. En förklaring kan emellertid vara att det i parlamentariska utredningar vanligen sitter exempelvis tre socialdemokrater och en från vartdera av de borgerliga partierna. Kan man nominera tre personer i en utredning är det väl ganska naturligt att man hittar någon kvinna att plocka in i sammanhanget.

Frågan om kvinnans ställning i ett samhälle är, menar jag, egentligen en opinionsbildningsfråga. Och det är klart att den yngre generationen tänker på ett annat sätt än den äldre generationen – i varje fall än den äldre manliga generationen. Jag brukar i mina svarta stunder betrakta den äldre manliga generationen som en förlorad generation. Jag vill gärna säga att jag tror att statsministern personligen är mer modern i sin åskådning än exempelvis herr Erlander eller herr Sträng – för att ta till någonting ordentligt. Jag menar att det ändå kan ge ett visst hopp.

Jag delar inte uppfattningen att man, när det gäller tillsättande av personer i utredningar, skall säga: Vi skall ha en kvinna i den här utredningen, annars blir det ingen. Det tycker jag är ett steg tillbaka. Jag påstår nämligen, herr talman, att vi har ganska gott om skickliga, kunniga, politiskt verksamma kvinnor, så vi har möjlighet – bara vi liksom har siktet inställt på detta – att hitta någon kvinna som kan vara väl så lämpad i en utredning som en man. Man behöver inte alls gå den felaktiga vägen över kvoterings eller över några slags ultimata och säga: Vi skall ha en kvinna, annars blir det ingenting.

Sedan vill jag till slut bara ta upp ett par småsaker. Fru Nettelbrandt var tidigare inne på de praktiska problem som kvinnor fortfarande har i dagens samhälle för att kunna göra sig gällande på arbetsmarknaden, i utredningar och i andra sammanhang. Vi har från vårt håll lagt fram några konkreta förslag, som innebär att arbetsgivaren skulle ta mer hänsyn till arbetstagarnas familjesituation och gå med på flexibel arbetstid eller arbetstidsförkortning för personer som har en familjesituation som gör detta motiverat. Vi har föreslagit att man skall börja med försöksverksamhet på den statliga sidan i detta hänseende. Men det var inte så rasande länge sedan som statsministern röstade nej till ett sådant förslag och med honom hela det socialdemokratiska partiet. En sak är alltså vad man ger uttryck åt konkret i tal, en annan sak är hur man röstar här i kammaren.

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. könsfördel-
ningen inom det
offentliga utred-
ningsväsendet*

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Det var väldigt välgörande att lyssna till fru Kristensson; hon införde ett tonläge i debatten som jag tycker gagnar den. Jag vill börja med att kommentera några av hennes synpunkter.

Den stora och på sin tid mycket djärva reform som genomfördes på likalönsområdet var när Ernst Wigforss redan på 1930-talet genomdrev lika lön för manliga och kvinnliga lärare. Den principen har sedan fått sitt genomslag i förvaltningen här i landet tidigare än i andra länder.

Sedan uppstod i stället speciella kvinnolöner. Det är möjligt att det tidigare kunnat finnas ett motstånd inom LO mot ett tillämpande av likalönsprincipen – jag vill inte bestrida det. Men det är kanske litet felaktigt att säga att medan Svenska arbetsgivareföreningen stod där frustande av iver att genomföra likalön, fanns det ett motstånd på LO-sidan. Det är faktiskt inte så. Motståndet från arbetsgivarsidan var också mycket starkt.

Men poängen är att till slut kom man fram till den uppgörelse om kvinnolöner – jag tror det var 1960 – som har givit mycket påtagliga resultat. Internationell statistik som publicerades för en tid sedan visade att lönerna för kvinnor i relation till lönerna för män i Sverige låg någonstans uppåt 80 – 90 procent. Skillnaden var alltså väsentligt mindre här än i andra länder. Det visar att likalönsprincipen fått ett genomslag på arbetsmarknaden, och jag tycker nog att båda parterna bör hedras för det.

Sedan vill jag komma tillbaka till den solidariska lönepolitik som bedrivits under den tid jag har verkat.

När jag försökte titta litet på dessa problem fann jag att det stora låglöneproblemet i mycket stor utsträckning var ett kvinnoproblem. Inom hela den statliga och kommunala verksamheten, där man formellt sett har lika lön för lika arbete, var kvinnorna samlade i yrken med låga löner. Skulle man komma till rätta med detta kunde det endast ske genom en klart profilerad avtalsrörelse till låglönegruppernas fördel och genom en solidarisk lönepolitik. Man skall ändå ha fullkomligt klart för sig att utan en solidarisk lönepolitik löser man inte denna grundläggande rättvisefråga för kvinnorna. Den är ett centralt kvinnoproblem.

Detta var egentligen vad jag ville säga till fru Kristensson.

Fru Nettelbrandt var glädjande nog betydligt mer dämpad i denna omgång. Jag vet inte om en bidragande orsak till det kan ha varit den enkla upplysningen, att om vi är dåliga när det gäller att tillsätta kvinnliga parlamentariska representanter så är de borgerliga dubbelt så dåliga – man använder kanske litet mindre bokstäver i sin replik efter en sådan upplysning. Det tror jag också är välgörande, eftersom det belyser att här måste vi ta itu med gemensamma krafter för att kunna förbättra situationen.

Hur servicekommittén tillkom har jag inget minne av. Den tillsattes 1967, och jag hade inte direkt med det att göra.

Fru Nettelbrandt säger att vad som blir gjort på den här punkten ofta beror på fackliga initiativ, och det vill jag bekräfta. Det är väldigt bra att vi har vaksamma fackliga organisationer som bevakar myndigheterna och slår till när det behövs. När det gäller grundskolan vet jag inte vilket

exempel det är fråga om, men jag minns att när jag var utbildningsminister tillsatte jag en särskild arbetsgrupp inom mitt departement med uppgift att systematiskt gå igenom alla läroböcker, läroplaner och sådant för att spåra resterna av ett förlegat könsrollstänkande och mönstra ut dem. Det skedde i gott samarbete med alla organisationer. Dessutom försökte vi på olika områden stimulera flickorna till utbildning. Men på alla stadier grinade könsrollstänkandet emot oss, som jag då sade, och det var oerhört segt och svårt att slå sig fram. Det är alltså ingen lätt problematik.

I fråga om skatteutredningen menar jag bara att när det var en verkligt hård debatt med alla möjliga kampanjer och namninsamlingar och sådant höll sig fru Nettelbrandt väldigt tyst. Vi fick ta den striden själva och fick inget stöd, mer än när det blev omröstning så småningom. Något annat kunde ni inte göra i den allmänna debatten vid den tidpunkten. Det behövs något av mod att stå för sin uppfattning även när det blåser.

Det är riktigt att det finns en ond cirkel på alla områden. Jag har på de olika fält där jag haft förmånen att arbeta försökt gripa mig an med könsrollsfrågorna. Jag tror att det hos en yngre generation finns ett nytt tänkande. Jag har väl också drag av gammalmodighet i mig, som jag försöker bekämpa – jag tillhör ju en mellangeneration. Eftersom vi är så fast i könsrollstänkandet vågar jag väl inte säga att jag tillhör en något yngre generation än de värderade damerna, men det bör man egentligen kunna säga.

Jag har upptäckt att den här frågan är väldigt svår. Vi ägnade ofantligt intresse åt den i utbildningsdepartementet de år jag var där, och man fortsätter med det. Det är segt och trögt och svårt, och man möter fördomar, man möter formella svårigheter, man möter allt möjligt annat. Därför har jag kommit till det resultatet att man når ingenstans, om man inte utifrån en helhetssyn försöker sätta i gång samtidiga åtgärder på alla samhällslivets fält. Det är detta jag försökte ge uttryck åt på partikongressen.

Fru Nettelbrandt som är så partipolitiskt argsint – jag beklagar det – kände sig tvingad att stå upp och säga att jag söver folket med visioner och gör allt möjligt annat ont, i stället för att säga: "Det är bra att ni tog det här initiativet. Vi skall hjälpa till för att fullfölja det." Jag tror inte att ett parti ensamt kan göra det. Det behövs stöd från alla goda krafter i samhället för att på olika områden bekämpa orättvisor mot kvinnorna, motverka fördomar, sprida förnuftiga och riktiga värderingar. Ett av de områden man kan ta itu med – och det tycker jag är utmärkt att fru Nettelbrandt har tagit upp – är utredningsväsendet, men det är ett delproblem bland väldigt många andra.

Man har en lång, mödosam väg att gå om man vill skapa likställighet för kvinnorna, men det hindrar inte att det förblir en av 1970-talets viktigaste samhällsuppgifter, och den skall vi försöka att både målmedvetet och systematiskt gripa oss an med.

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Jag är tacksam mot fru Kristensson för att även hon har gått emot statsministern när det gäller den väldigt enkla uppläggnigen

Måndagen den
11 december 1972

Ang. könsfördelningen inom det offentliga utredningsväsendet

att man skulle vända sig till olika organisationer och säga att nu vill vi ha en kvinna, och får vi inte det så får ni ingen representant. Jag tror att fru Kristensson och jag har exakt samma syn på den punkten. Det skulle vara ytterligt förnedrande för kvinnorna om man skulle behöva ta dem bara därför. Men när man har en viss överblick och ser områden där det finns så många verkligt dugande kvinnor, väl så dugande -- herrarna i utredningarna må ursäkta det -- som många av dem som där ingår, så tycker man att det skulle väl falla något även till dem några fler gånger än vad som hittills har skett.

Till herr statsministern vill jag säga att det här om grundskolan som jag nämnde om faktiskt var det officiella informationsmaterial som spriddes över hela landet för att informera om grundskolan hos föräldraföreningar och i skolan på elevsammanslutningar.

(Herr statsministern PALME: När då?)

Beslutet togs ju 1962, så jag förmodar att detta material var färdigt 1963/1964, men det användes -- fanns distribuerat -- långt in mot slutet av 1960-talet. Det har enligt mitt förmenande haft en förödande verkan i fråga om att låta de gammalkonservativa attityderna genomgående bli bestående vid yrkesvalet. Det är detta vi möter i dag. År 1972 har man inte kunnat notera att utvecklingen därvidlag så snabbt har kunnat förändras.

Några ord, herr talman, om skattedebatten för två år sedan. Det är klart att om jag hade blivit kallad till finansdepartementet för att hjälpa finansministern att svara inför Täbyfruar och vilka det var, så hade jag naturligtvis infunnit mig och gärna instämt. Men jag tror inte att finansministern någonsin skulle vilja ha någon hjälp av det slaget.

Sedan vill jag faktiskt upplysa statsministern om att det här med lönefrågorna löser man aldrig för kvinnorna om man inte löser befordringsfrågorna och karriärfrågorna. Ännu helt nyligen upptäckte jag inom den statliga förvaltningen att man har speciella utbildningsgångar för "kvinnliga operatörer" för att vara riktigt övertydlig -- och så får de manliga komma in i andra och bättre karriärgångar. Jag skulle kunna nämna en rad av sådana områden. Men jag är väldigt glad om statsministern kanske ville ägna sig åt en översyn av sådana frågor. Det ger mer än fagert tal. Då tror jag också att lönefrågorna för kvinnornas del på sikt indirekt kan bli lösta.

I fråga om servicekommittén skulle jag gärna ha hört statsministern något kommentera de strikt traditionella tillsättningar av utredningar som jag berörde i mitt första anförande. Och varför blev barnstugeutredningen en så exklusivt kvinnlig utredning?

Jag vet inte hur mjukt man skall tala till herr statsministern för att han skall känna sig helt nöjd och förvissad om att man inte är arg, inte ens partipolitiskt. Men statsministern surnade redan under mitt första anförande därför att jag inte bara utan vidare tackade för svaret, uttryckte min glädje över att det nu skall bli skärpt uppmärksamhet och sedan satte mig ned i tysthet. Det hade naturligtvis varit mera tilltalande ur regeringens synpunkt. Men jag tycker det är viktigt att den här frågan till sist ändå får en offentlig belysning.

Till allra sist, herr talman! Vi skall hjälpa till för att genomföra det

här – det uttryckte statsministern ett önskemål om att jag skulle säga. Ja, alldeles självklart. Vi har i mitt parti sedan långt mer än ett decennium tillbaka haft ett särskilt krav om rättvisa åt kvinnorna, och under det huvudkravet har vi samlat en rad av yrkanden som gäller just att åstadkomma detta likaberättigande för kvinnorna. Jag betraktar det som glädjande att landets statsminister nu är beredd att ansluta sig till det kravet och att vi gemensamt kan verka för detta likaberättigande, bl. a. i den fråga som vi i dag diskuterar.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Det var egentligen det som statsministern sade om lönepolitiken som jag tyckte att jag ville replikera på.

Det föreföll mig som om herr statsministern gjorde gällande att det är socialdemokratin som skulle vara garantin för att likalönsfrågan skulle få sin lösning i det här landet. Men hur är det inom det område där staten verkligen har någonting att säga till om, nämligen den statliga sektorn? Där är det ju så att den stora andelen personer i de låga befattningarna är kvinnor. Man har alltså inte haft förmåga eller vilja att se om sitt eget hus på ett tillfredsställande sätt.

Och ingen skall få mig att tro att arbetstagarorganisationerna inte skulle ha varit intresserade av att hjälpa kvinnorna fram i lönehänseende. Det kan jag själv vitsorda att man har varit när det gäller de förbund som jag har haft någonting att göra med.

Men det viktiga är väl ändå, herr talman, att vi politiker försöker vara opinionsbildare. Och det är klart att regeringen har de allra största möjligheterna att fungera som opinionsbildare, eftersom den har regeringsmakten. Då menar jag att skall man vara opinionsbildare skall man också göra allt vad man kan för att lösa de här frågorna. Jag kommer därför tillbaka till den fråga som jag ställde förut till statsministern. Man har diskuterat en konkret fråga på den socialdemokratiska partikongressen, som i det här fallet gällde flexibel arbetstid och reducerad arbetstid där det är motiverat av familjesituationen. När man sedan kommer till riksdagen för att behandla den frågan – låt vara att den har aktualiserats genom borgerliga motioner – röstar man emot förslaget. Är inte det att vara partitaktisk om något?

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Om jag minns rätt i den här frågan, fru Kristensson, så ville vi inte lagstifta om flexibel arbetstid. På den här punkten pågår ju förhandlingar mellan statens avtalsverk och personalorganisationerna, och det är en gammal princip att man inte genom uttalanden eller lagstiftning lägger sig i de förhandlingar som pågår.

Det var förklaringen till det, och det innebär inte alls någon negativ inställning till den flexibla arbetstiden som sådan.

Det är alldeles riktigt att vi på den offentliga sektorn har många av de lågavlönade kvinnorna, och det är precis motiveringen för den stora låglönesatsning som den senaste statliga avtalsrörelsen innebar. Den innebar ett mycket stort lyft för många, många tusen kvinnor i offentlig förvaltning. Och det fanns ju från andra grupper, och även i detta hus, ett

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. könsfördel-
ningen inom det
offentliga utred-
ningsväsendet*

motstånd mot denna låglöneprofil till gagn för kvinnorna i den offentliga avtalsrörelsen. Jag tolkar nu välvilligt fru Kristenssons inlägg som ett godkännande av -- och med kännedom om fru Kristenssons person också som ett varmhjärtat stöd för -- denna uppläggning av den statliga löneuppgörelsen. Då kanske vi kan fortsätta på den vägen att just ta hänsyn till låglönegrupperna och därigenom, som verkligheten är, ta hänsyn till kvinnorna.

Det är inte så enkelt som fru Nettelbrandt sade att det här bara är fråga om karriärer. Många textilarbeterskor i det här landet och många kvinnor som jobbar som sjukvårdsbiträden, städerskor och annat tänker inte i första hand på karriären, utan de vill få litet bättre betalt för det jobb de har och som de vill stanna i. Det skall vi inte glömma. Detta hindrar inte att befordringsfrågor också är viktiga, men det finns en tendens i kvinnodebatten att göra gällande att det här är fråga om kvinnliga karriärer, när många av de stora problemen i själva verket är dålig betalning för ett jobb som kvinnor gör och vill stanna kvar i.

Fru Nettelbrandts exempel är ofta ganska gamla, om man ser på dem ett efter ett. Till att börja med var jag mycket förvånad och kände mig träffad av vad fru Nettelbrandt sade om grundskolan, till dess att jag fann att vad hon sade var 10 år gammalt. Det hände säkert en hel del mindre bra saker för 10 år sedan, men det sker inte längre på grundskolans område. Man bör datera sina exempel, om vi här skall kunna få en förnuftig debatt.

Sedan vill jag inte hålla med om att jag surnade, när jag lyssnade på fru Nettelbrandts utomordentligt långa replik. Jag blev snarare ledsen över att fru Nettelbrandt inte kom en enda centimeter över den vanliga partipolitiska marknivån. Det senaste anförandet var väl ett paradexempel på det. För 10 år sedan antog folkpartiet ett program som hette Rättvisa för kvinnorna, sade fru Nettelbrandt, och det är en seger för oss när statsministern nu, 10 år senare, ansluter sig till vad som stod i det programmet. Men mitt tal på partikongressen var ju ingenting som jag höll bara därför att jag hade råkat läsa folkpartiets 10 år gamla program om rättvisa för kvinnorna. Det är i stället någonting som jag så länge jag verkat i det politiska arbetet har försökt slåss för efter fattig förmåga. Och det kommer jag att fortsätta med.

Vi politiker gagnar säkert inte oss själva inför allmänheten, om vi säger att nu har du läst vårt 10 år gamla program, och nu ansluter du dig äntligen till det. I stället vill jag säga att i dagens samhälle är det en väsentlig svaghet att det inte finns likställighet för kvinnorna. Det är en orättvisa, och det måste vi genom att påverka den allmänna opinionen och genom att arbeta med lönepolitik och lagstiftning och arbetsmarknad och allt det andra försöka rätta till. Och där har alla partier sitt ansvar för att se framåt i stället för att tjata om 10 år gamla program.

Jag tror att vi hos allmänheten skapar större respekt för de politiska partierna, om vi hanterar frågorna på det sättet, och i detta behjärtade syfte, som rättvisa åt kvinnorna är, har jag ingenting emot att vårt arbete också leder till att folkpartiet får litet bättre respekt hos allmänheten. Inte gör det någonting i det goda syftet att genomföra vettiga reformer! Men om man för en debatt av utpräglad partipolitisk karaktär tror jag att

man skadar sig själv i första hand men även de andra partierna. Om vi däremot har rejäla åsiktsskillnader, så skall vi slåss om dem, men vi har ingen anledning att liksom något argsint ta upp det förflutnas förträfflighet eller icke förträfflighet.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag vill klargöra att det herr statsministern voterade om inte var förslag för eller emot en lagstiftning om flexibel arbetstid. Förslaget gick ut på att man som grund för en senare bedömning skulle få till stånd en viss försöksverksamhet på det statliga området, och det var det som herr statsministern inte ansåg befogat.

Det är klart att det är bra att kvinnolönerna lyfts. Men det är inte det enda problemet i sammanhanget. Det gäller också att få en riktig värdering av de jobb som kvinnorna gör. Även de skall ha avanceringsmöjligheter. Detta är alltså ett mera komplext problem än vad herr statsministern vill göra gällande.

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Även om man är landets statsminister tror jag att det är viktigt att man hör upp så att man inte drar helt felaktiga slutsatser av vad motståndarna säger.

Det är väl självklart att jag inte tror att statsministern är inspirerad av något folkparti-program. Men jag har velat påpeka att det inte är några svårigheter för statsministern att få anslutning till ett krav på likaberättigande, eftersom vi har arbetat för det i massor av år. Denna inställning låg bl. a. till grund för våra mångåriga strävanden i riksdagen att få till stånd en ratificering av likalönskonventionen, som vi här har talat om och som utan tvivel haft sin betydelse för lönesättningen.

Det skulle ha varit klädsamt om statsministern lyssnat även när det gällde frågan om grundskolan. Jag är ledsen, herr talman, att jag kommer tillbaka till den, men även på den punkten återopade statsministern något helt annat än vad som hade sagts. Om statsministern hade lyssnat hade han hört att jag sade att grundskolebeslutet fattades 1962, att det här materialet kom långt därefter men att det är det som ända fram mot 1970-talet påverkat det yrkesval som vi ser resultatet av i dag. Eftersom jag i TCO på sin tid arbetade med denna fråga vet jag vad jag talar om. Jag hoppas att statsministern inte återkommer och återopar något som definitivt inte har sagts.

Statsministern säger att det inte är så enkelt att förändra lönesättningen som man gör gällande när man bara talar om karriärer och beföringångar. Nej, det är klart det inte är. Men det är inte heller så enkelt att förändra lönesättningen som man gör gällande när man bara talar om en låglönesättning och sedan låter kvinnorna vara kvar på de mycket stora områden där, trots förändringarna, de mest lågavlönade kommer att finnas. Det är inte minst den verkligheten som behöver förändras. Man kan inte låta bli att tycka att det skorrar något när statsministern talar med sådana bröstoner om dessa lönefrågor och man samtidigt vet att representanter för hans egen regering vid förhandlingsbordet om lönesättningen på den statliga sidan har bromsat och bromsat

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. aktualisering
av religionsfriheten
i internationella
sammanhang*

när det gällt kvinnornas möjligheter att höja sin lön. Vid ett tillfälle minns jag att de till sist lyckades förhandla sig till att de "redan" efter tolv och ett halvt år skulle nå den manliga bottenlönegraden. Det finns inte alltför stor anledning för regeringen att framhäva sina egna förtjänster, när man har arbetat på det sättet för kvinnorna.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Till fru Kristensson vill jag säga att om min minnesbild är riktig var skillnaden i frågan om flextiden enormt liten. Det ena förslaget var att riksdagen skulle göra ett uttalande om försöksverksamhet; i det andra förslaget konstaterades att förhandlingar om en försöksverksamhet pågick mellan avtalsverket och personalorganisationerna, naturligtvis med sikte på att den skulle komma till stånd. Om min minnesbild av den debatten är riktig var det alltså en formell, icke en reell skillnad i synen på dessa problem.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Ang. aktualisering av religionsfriheten i internationella sammanhang

Herr utrikesministern WICKMAN erhöll ordet för att besvara herr Wikströms (fp) den 5 april framställda interpellation, nr 105, och anförde:

Herr talman! Herr Wikström har frågat mig om den svenska regeringen planerar att inom FN och i andra internationella sammanhang aktualisera frågan om religionsfriheten och dess tillämpning.

Jag vill först erinra om att religionsfriheten redan är skyddad genom vissa internationella överenskommelser.

Inom Europarådets ram har vi sedan mer än 20 år tillbaka en konvention om de mänskliga rättigheterna som garanterar bl. a. varje människas rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Till denna konvention är Sverige och flertalet övriga Europarådsstater anslutna.

Även inom FN har behovet av skydd för religionsfriheten uppmärksamats. Enligt FN:s allmänna förklaring av år 1948 om de mänskliga rättigheterna skall envar ha rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Förklaringen är emellertid inte ett juridiskt bindande dokument.

Även i FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter av år 1966 finns det en bestämmelse som garanterar rätten till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har ännu inte trätt i kraft. Den har ratificerats av 17 stater, bland dem Sverige. För att konventionen skall träda i kraft krävs emellertid att 35 stater ratificerat den.

Som herr Wikström själv nämner i sin interpellation, har FN dessutom under flera år haft på sin dagordning ett ärende som gäller avskaffande av religiös ofördragsamhet. Dagordningspunkten är baserad på förslag som har framlagts av kommissionen för de mänskliga rättigheterna. Den har

emellertid inte varit föremål för någon sakbehandling sedan 1967.

Man kan i och för sig fråga om ett särskilt internationellt instrument om avskaffande av religiös ofördragsamhet verkligen skulle förmå erbjuda ett effektivare skydd mot de kränkningar av religionsfriheten som förekommer på olika håll i världen än t. ex. den redan antagna men ännu ej ikraftträdde FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Det arbete, som i FN redan utförts på ett konventionsförslag i ämnet men som legat nere sedan 1967, visar att det finns risk för att en sådan konvention kommer att innehålla en del politiskt kontroversiella element, som gör den oacceptabel för många stater.

Arbetet på en internationell reglering av denna fråga inom FN:s ram är emellertid även ett uttryck för en internationell opinion. Och man kan hoppas att genom ett dylikt arbete även de stater som i dag inte respekterar religionsfriheten skall påverkas i rätt riktning.

Med hänsyn härtill har jag ansett det önskvärt att FN så snart som möjligt återupptar behandlingen av ämnet. Som herr Wikström känner till har de svenska ombuden vid FN:s nu pågående tjugosjunde generalförsamling erhållit instruktion att verka för att ärendet på nytt blir föremål för behandling. Tyvärr har det ej visat sig möjligt att under innevarande session få en sakbehandling till stånd. Men tack vare bl. a. herr Wikströms egna insatser som ombud i svenska FN-delegationen har ärendet åtminstone blivit föremål för en procedurdebatt efter fem års tystnad. Under denna har Sverige, stött av Nederländerna och Uruguay, i tredje utskottet lagt fram ett förslag som går ut på att frågan ges hög prioritet vid nästa års generalförsamling och att en deklaration på grundval av ett tidigare utarbetat utkast då antas. Församlingens tredje utskott antog den 5 december det svenska förslaget, och vår förhoppning är att det även skall antas av generalförsamlingen.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! I går firades årsdagen av de mänskliga rättigheternas dag med demonstrationer och opinionsmöten på många håll i världen. Därvid stod - bl. a. vid mötet här på Sergels torg - bristen på religionsfrihet i centrum. Detta är ett viktigt sätt att aktualisera den religiösa ofördragsamheten.

I en interpellationsdebatt i förra veckan diskuterade utrikesministern med herr Stålhammar och herr Svensson i Kungälv frågan om religionsfrihetens tillämpning i ett enskilt land. Detta är en andra betydelsefull metod att aktualisera den religiösa ofördragsamheten. Framställningar till ett enskilt land är önskvärda och nödvändiga i lägen då religionsfriheten har kränkts på ett särskilt upprörande sätt. Sverige bör naturligtvis ständigt vara berett till sådana framstötter om de kan bedömas ha positiva effekter.

När jag i våras aktualiserade frågan om religionsfriheten och dess tillämpning i en interpellation, valde jag en tredje utgångspunkt, nämligen frågan om detta ämnes behandling i internationella sammanhang, främst i Förenta nationerna. Det är möjligt att det finns människor som upplever denna tredje angreppsmetod på problemkomplexet som något av en omväg. Ändå är jag alldeles övertygad om att det är nödvändigt att

Nr 136

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. aktualisering
av religionsfriheten
i internationella
sammanhang*

aktualisera frågan i Förenta nationerna, om vi skall komma till rätta med den religiösa ofördragsamheten i hela dess vidd.

Kommissionen för de mänskliga rättigheterna sysslade mycket med detta ämne under 1950- och 1960-talen. Under 1967 års generalförsamling ägnade tredje kommittén hela 28 sammanträden åt ett försök att skapa en konvention mot religiös ofördragsamhet. Alltsedan dess har en fortsatt behandling av frågan varit blockerad av en rad politiska skäl. Parallellt med detta har tyvärr nya och ofta brutala utslag av religiös ofördragsamhet visat sig. Jag tänker på områden som Filippinerna, Nordirland, Zaïre, Pakistan, en rad öststater och åtskilliga länder i Mellersta Östern.

Utrikesministern påminner i sitt interpellationssvar – för vilket jag ber att få tacka – om att religionsfriheten redan är skyddad genom vissa internationella överenskommelser. Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är dock ännu inte juridiskt bindande, och konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har ännu inte trätt i kraft.

Jag såg det i våras som angeläget att Sverige skulle göra ett försök att i FN bryta dödläget och aktualisera detta ämne på nytt. Jag vill varmt tacka utrikesministern för det tillmötesgående han visade när han i instruktionen till den svenska FN-delegationen inkluderade en uppmaning till delegationen att verka för att ärendet om religiös ofördragsamhet på nytt skulle bli föremål för behandling. Det främsta skälet till mitt engagemang i detta ärende var de önskemål som finns inom både Kyrkornas världsråd och andra ekumeniska organ om att denna fråga skulle väckas till liv i FN. Det har inom den ekumeniska rörelsen väckt en mycket positiv uppmärksamhet att den svenska regeringen och FN-delegationen har tagit ledningen i detta ärende.

Mina egna erfarenheter från höstens generalförsamling bekräftar emellertid att lika stor som tacksamheten för Sveriges initiativ har varit inom ekumeniska och kyrkliga organ, lika pinsamt berörd har man varit i många av FN-delegationerna inför att frågan över huvud taget skulle tas upp på nytt. Det länder den svenska FN-delegationen till stor heder och vittnar gott om delegationens energi och diplomatiska skicklighet att den lyckats med uppgiften att få en så pass stor majoritet i det tredje utskottet för det svenska förslaget, som innebär att frågan skall ges hög prioritet vid nästa års generalförsamling och att frågan dessförinnan skall förberedas av FN:s sekretariat genom kontakt med medlemsstaterna på ett sådant sätt att en deklaration eventuellt kan antas nästa år.

Sverige har i många sammanhang varit aktivt inom FN för att föra fram nya ärenden eller frågor som av skilda skäl har blockerats. Detta är ännu ett exempel därpå, och jag vill uttala ett tack till regeringen liksom till medlemmarna i den permanenta delegationen i New York för det engagemang och det intresse man visat för detta ämne. Bakom det tacket vet jag att Kyrkornas världsråd och dess politiska kommission står.

Jag vill i det sammanhanget ställa ett par frågor.

Kan vi räkna med att Sverige också nästa år tar ledningen i behandlingen av detta ärende i FN? Anser utrikesministern det möjligt att genom underhandskontakter med andra regeringar förstärka möjlighe-

terna för att en sakbehandling av frågan verkligen kommer till stånd 1973? Kan vi slutligen från svensk sida göra något utöver detta för att påskynda en positiv utveckling av denna fråga?

Utöver detta vill jag ge några synpunkter på den fortsatta behandlingen av ärendet. I de diskussioner som har ägt rum under senare år och även under denna generalförsamling har det visat sig att väsentligen fyra olika problem är knutna till temat Religiös ofördragsamhet.

Det första gäller de bestämda önskemålen framför allt från vissa socialistiska stater att deklARATIONEN och konventionen inte skall skydda bara rätten att ha och utöva en viss religion utan också rätten att avstå från varje religionstillhörighet och religionsutövning. Därvidlag torde det numera råda enighet om att till en tillämplig religionsfrihet hör rätten att ha både teistiska, icke-teistiska och ateistiska övertygelser.

Ett annat problem har gällt önskemålen för åtskilliga stater att utveckla innebörden i begreppet religionsfrihet in i minsta detalj. Sålunda står det i utkastet till konventionen bl. a.: "freedom to practice his religion or belief by establishing and maintaining charitable and educational institutions and by expressing in public life the implications of religious belief, freedom to observe the rituals, dietary, and other practices of his religion — — — and to produce or if necessary import the objects, foods — — — freedom to make pilgrimages and other holy journeys in connection with his religion or belief whether inside or outside his country".

I och för sig torde alla dessa kriterier kunna accepteras från svensk utgångspunkt. Problemet är att de av vissa stater uppfattas mindre som kriterier på religionsfrihet än som uttryck för kritik av deras samhällssystem.

Ett tredje problemområde har gällt frågan om huruvida antisemitism bör inkluderas i en deklARATION och konvention av detta slag. Från Israels sida har man argumenterat för att antisemitism skulle ses som själva urtypen för religiös ofördragsamhet, precis som apartheid är prototypen för ofördragsamhet på rasområdet. Det måste dock vara önskvärt att man inte låter behandlingen av detta ärende bli beroende av möjligheterna till en lösning av Mellersta Östern-konflikten.

Ett fjärde problemområde som har ett bestämt intresse i vårt land i dessa dagar gäller frågan om huruvida statsreligion och statskyrka är förenliga med en tillämplig religionsfrihet. I ett utkast till konventionen fanns förbehållet — jag beklagar att jag inte har de svenska översättningarna av de här texterna — att "neither the establishment of a religion nor the recognition of a religion or belief by a state nor the separation of church from state shall by itself be considered religious intolerance or discrimination on the ground of religion or belief". Gentemot detta har man hävdad, särskilt från öststaternas sida, att "in order to ensure full freedom of conscience, the church shall be separated from the state and the school from the church".

Och därmed, herr utrikesminister, är jag framme vid en bestämd synpunkt på den fortsatta behandlingen av detta ärende. Man har i den aktuella stat-kyrka-debatten i vårt land hävdad att den inte på något sätt har att göra med frågan om religionsfriheten och dess tillämpning. För

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. aktualisering
av religionsfriheten
i internationella
sammanhang*

min del har jag aldrig kunnat förstå det resonemanget. Hur skall man från svensk sida kunna rikta kritik mot att man i vissa stater inför t. ex. islam som statsreligion eller med utgångspunkt i islam diskriminerar andra religioner och trosuppfattningar, om vi i Sverige fortsätter att hålla oss med en av staten sanktionerad religion och till staten knuten kyrka? Det är inte bara hänsynen till ett alltmera pluralistiskt samhälle och den växande gruppen av invandrare som gör att Sverige har anledning att på nytt studera frågan om religionsfrihetens tillämpning i vårt eget land. Våra egna möjligheter att med framgång hävda vikten av att detta ämne prioriteras i FN reduceras allvarligt, om vi inte parallellt med sådana krav försöker dra slutsatser för vårt eget lands vidkommande av vad religionsfrihet innebär i vår tid.

Frågan om de framtida relationerna mellan staten och trossamfundet i vårt land är förvisso inte bara en angelägenhet för oss svenskar - det är en fråga som på sitt sätt kan ha konsekvenser för många andra stater som kämpar med liknande problem och för behandlingen av frågan om religionsfrihetens tillämpning och frågan om religiös ofördragsamhet i internationella sammanhang. Det är därför det är viktigt att vi inte i fortsättningen driver detta ärende enbart med utgångspunkt i den i och för sig berättigade kritik vi kan rikta mot andra stater, utan att vi gör det också därför att vi vill dra konsekvenserna av att vi i vårt eget land måste tillämpa en mera strikt religionsfrihet än vi har gjort. Det har som bekant alltid varit lättare att bekänna andras synder än sina egna! Om vi vill främja den fortsatta behandlingen av detta ärende och fortsatta svenska initiativ i FN, bör vi se till att tyngden i vår argumentering förstärks genom praktisk handling när det gäller reformer på stat-kyrkaområdet i Sverige.

Herr utrikesministern WICKMAN:

Herr talman! Herr Wikström ställde ett par kompletterande frågor till mig. Jag kan kanske enklast besvara dem med att påpeka att svaret på herr Wikströms tilläggsfrågor redan ligger i det allmänna svar som jag gav inledningsvis.

Låt mig beträffande det pågående FN-arbetet om konventionen mot religiös ofördragsamhet bara säga följande.

Nästa steg i processen är att medlemsregeringarnas synpunkter på konventionsutkastet skall inhämtas. Detta är innebörden i det resolutionsförslag som har antagits av utskottet. Det är i och för sig en teknik som vi har använt i andra sammanhang - som herr Wikström också väl känner till gäller det t. ex. våra försök att aktualisera de synpunkter som finns i napalmrapporten. Det betyder att vi dels som svensk regering, dels som medlem av Förenta nationerna får tillfälle att ge våra egna nationella synpunkter på konventionsutkastet. Vi kommer också successivt att få del av andra medlemsregeringars synpunkter. Det är mot bakgrunden av dessa informationer som vi får bestämma i vilken omfattning och i vilken grad vi bedömer det som praktiskt att driva frågan vidare och ta kontakter med andra medlemsregeringar. Det är en naturlig teknik för oss att göra så i dessa och liknande frågor. Detta betyder att jag kan svara ja på herr Wikströms frågor.

Herr Wikström tog sedan upp en större principiell fråga, nämligen sambandet mellan internationellt uppträdande och den politik och de synpunkter som vi tillämpar i vår egen nationella miljö. Det är självklart att trovärdigheten i det internationella uppträdandet ställer bestämda krav på uppträdandet inom våra gränser såväl i denna fråga som i många andra frågor.

Jag skall inte av den senare delen av herr Wikströms inlägg låta mig lockas in i en diskussion om stat—kyrka-betänkandet utan bara understryka det helt självklara i att de ställningstaganden, som så småningom kommer att materialiseras i denna fråga, kommer — därom kan herr Wikström vara lika övertygad som jag — att vara helt förenliga med ett fortsatt aktivt uppträdande i internationella sammanhang för religionsfrihetens skydd.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag tackar för de kompletterande synpunkterna från utrikesministern. Det jag slutade med var mera en personlig deklaration än ett försök att locka utrikesministern in på stat—kyrka-problematiken. Man kan möjligen säga att jag har förvånats över den inkonsekvens som så många svenska debattörer visar när de — med rätta — är indignerade över hur illa religionsfriheten tillämpas i många andra stater men samtidigt glömmer bort att det faktiskt finns åtskilligt att göra på detta område även i vårt eget land.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. SÄPO:s åsiktsregistrering, m. m.

Herr statsrådet LIDBOM erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Hagbergs* (vpk) den 18 januari framställda interpellation, nr 26, dels herr *Svenssons* i Malmö (vpk) den 17 oktober framställda interpellation, nr 163, och dels fru *Kristenssons* (m) den 21 november framställda interpellation, nr 226, samtliga till herr justitieministern, och anförde:

Herr talman! Herr Hagberg har frågat justitieministern dels när regeringen kommer att ta initiativ till att säkerhetspolisens politiska åsiktsregister under betryggande allsidig kontroll definitivt förintas, dels om regeringen kommer att lägga fram förslag om skärpt övervakning av myndigheters efterlevnad av givna författningar.

Fru Kristensson har frågat justitieministern vilka skäl som har föranlett den inskränkning i säkerhetspolisens möjligheter till personalkontroll som de nya tillämpningsföreskrifterna till personalkontrollkungörelsen synes innebära.

Herr Svensson i Malmö har frågat justitieministern dels om statsrådet anser att de förebyggande åtgärderna gentemot Ustasjagruppernas verksamhet före flygkapningen har varit tillfredsställande, dels om det har varit regeringens avsikt att även andra bland utländska medborgare verksamma grupperingar än Ustasja nu skall göras till föremål för granskning och i så fall vilka, dels vilka konkreta åtgärder som fr. o. m.

Måndagen den
11 december 1972

Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.

nu kommer att vidtas för att förebygga vidare illegal aktivitet från Ustasjagrupperna.

Interpellationerna har överlämnats till mig för besvarande. Jag hemställer att få besvara dem i ett sammanhang.

I vårt land finns organisationer och grupper som bedriver politisk verksamhet som innebär att våld, hot eller tvång utnyttjas eller kan komma att utnyttjas som medel för att uppnå politiska syften. Dessa organisationer och grupper har olika politiska mål och skiftande sammansättning. Bland dem befinner sig de terroristgrupper som herr Svensson benämner Ustasjagrupperna men också andra grupper som kan befaras här i riket begå politiska våldshandlingar. Vi har också organisationer som i antaget program har angett att organisationen skall verka för att omvandla det svenska samhället med våld.

De nu angivna organisationerna bevakas av polisens säkerhetstjänst. En omfattande spaningsverksamhet bedrivs för att hindra och uppdaga brott mot rikets säkerhet. Med hänsyn till verksamhetens speciella karaktär är det inte möjligt att här närmare beskriva hur spaningsverksamheten bedrivs.

Som ett medel för den särskilda polisverksamheten för att hindra och uppdaga brott mot rikets säkerhet m. m. förs polisregister vid säkerhetsavdelningen inom rikspolisstyrelsen. Alla uppgifter som behövs för den särskilda polisverksamheten får antecknas i registret. Bestämmelser härom är intagna i 2 § personalkontrollkungörelsen.

Med anledning av den debatt som hade förts om den s. k. åsiktsregistreringen beslöt regeringen år 1969 att anteckning i registret inte får göras enbart av det skälet att någon genom tillhörighet till organisation eller på annat sätt gett uttryck för politisk uppfattning. Bestämmelsen trädde i kraft den 1 oktober 1969. Samtidigt föreskrev regeringen att uppgift som fanns i registret när de ändrade bestämmelserna trädde i kraft inte fick lämnas ut om den var av sådan beskaffenhet att den enligt kungörelsen inte skulle få antecknas i registret och att sådan uppgift skulle avföras ur registret så snart det kunde ske.

I samband med omläggning av registret till automatisk databehandling har sådana uppgifter som efter 1969 års beslut inte längre får föras in i registret avförts ur detta. Detta arbete var avslutat på sommaren 1971. Vid gallringen fördes förstöringsrapporter upptagande registerbeteckning m. m. gällande det utgallrade materialet. Rapporterna är daterade och signerade av vederbörande polisman. Beträffande diarieförda ärenden som har utgallrats har anteckning om makuleringen gjorts i diariet. JO har tagit del av förstöringsrapporter och diarieanteckningar. Han uppger att det utgallrade materialet har förstörts i destruktör eller bränts. Genom gallringen har mer än hälften av det antal poster som fanns i registret vid personalkontrollkungörelsens ikraftträdande bortgallrats. Såvitt jag kan bedöma har sålunda gallringen i registret skett under betryggande former och kontroll.

Regeringen har vidare funnit det angeläget att tillse såväl att spaningsverksamheten underlättas genom att erforderliga registeranteckningar görs när det gäller personer som kan befaras bedriva politisk omstörtningsverksamhet som att en effektiv personalkontroll kan göras

beträffande personer som innehar eller skall tillträda tjänster som är av betydelse för rikets säkerhet. Men det är också angeläget att säkerhetstjänstens spanings- och registreringsverksamhet begränsas till sådana personer som verkligen har gett anledning till misstanke att de kan vara beredda att delta i omstörtningens verksamhet. Det är mot bakgrunden härav som regeringen den 22 september 1972 har meddelat ändrade bestämmelser om säkerhetstjänstens polisregister och personalkontrollen.

I anslutning härtill har regeringen i brev till rikspolisstyrelsen gett vissa direktiv för kontroll- och registreringsverksamheten. Jag citerar ur brevet:

”I vårt land finns organisationer och grupper som bedriver politisk verksamhet som innebär att våld, hot eller tvång utnyttjas eller kan komma att utnyttjas som medel för att uppnå de politiska syftena.

Vissa organisationer har i antaget program angivit att organisationen skall verka för att omvandla samhället med våld. En stor del av sådana organisationers medlemmar kan emellertid antas aldrig komma att medverka till att vad som sålunda uttalats i programmet förverkligas. Enbart tillhörighet till sådan organisation skall därför inte utgöra skäl att anteckna någon i säkerhetsavdelningens polisregister. Anteckning får dock ske, om någon medlem i eller sympatisör med sådan organisation genom sina åtgärder har givit anledning till misstanke att han kan vara beredd att delta i verksamhet som innebär fara för rikets säkerhet eller som syftar till och är ägnad att med våld förändra det demokratiska statskicket eller påverka rikets ställning som oberoende stat.

Vidare finns organisationer och grupper som kan befaras här i riket eller i andra stater bedriva eller ha bedrivit politisk omstörtningens verksamhet vari ingår utnyttjande av våld, hot eller tvång som medel. Uppgift om medlem i eller sympatisör med sådan organisation eller grupp skall antecknas i säkerhetsavdelningens polisregister.

Ytterligare föreskrifter angående tillämpningen av 2 § personalkontrollkungörelsen meddelas av Kungl. Maj:t efter förslag av rikspolisstyrelsen. Om vid den särskilda polisverksamheten framkommer omständigheter som kan föranleda ändring av de föreskrifter som Kungl. Maj:t har meddelat skall rikspolisstyrelsen avge förslag till sådana ändringar.”

Bestämmelserna i personalkontrollkungörelsen om förutsättningarna för utlämnande av uppgifter ur registret har ändrats så att de stämmer överens med föreskrifterna om registrering.

Genom de nya föreskrifterna klargörs regeringens uppfattning att säkerhetstjänstens spaningsverksamhet och registrering skall inriktas på personer som verkligen kan befaras bedriva politisk omstörtningens verksamhet. Det gäller inte bara medlemmar i och sympatisörer med utländska terroristorganisationer som Ustasjagrupporna och andra liknande organisationer utan också medlemmar i svenska extremistorganisationer. Det bör framhållas, att medlemmar i och sympatisörer med svenska extremistorganisationer fortfarande kommer att övervakas av säkerhetstjänsten och även underkastas personalkontroll, nämligen om vederbörande genom sina åtgärder har gett anledning till misstanke att han kan vara beredd att delta i verksamhet av det slag som anges i brevet till rikspolisstyrelsen. För registrering krävs inte någon misstanke om brott av vare sig det ena eller andra slaget. Det väsentliga är om vederbörande

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

genom sina åtgärder har gett anledning till misstanke att han kan vara beredd att — nu eller i framtiden — delta i verksamhet av angett slag. Vilka åtgärder som avses kommer att anges i de föreskrifter som regeringen avser att meddela. Dessa föreskrifter liksom de föreskrifter som anger vilka organisationer och grupper som säkerhetstjänstens spaningsverksamhet skall inriktas på måste med nödvändighet vara hemliga.

Av vad jag nu har sagt framgår att de nya tillämpningsföreskrifterna varken försämrar säkerhetstjänstens möjligheter att bedriva en effektiv spaningsverksamhet eller minskar möjligheterna till personalkontroll. I stället kommer säkerhetstjänstens resurser att bättre koncentreras på bevakning av sådana organisationer, grupper och enskilda som utgör en fara för vårt demokratiska styrelseskick.

Som ett led i dessa strävanden arbetar vi också på en omorganisation av säkerhetstjänsten. Rikspolisstyrelsen har lagt fram förslag härom. Regeringen ämnar inom kort att ge avtalsverket erforderligt förhandlingsuppdrag. Omorganisationen avses bli genomförd utan några personalförstärkningar.

Med vad jag nu har sagt har jag besvarat herr Hagbergs och fru Kristenssons interpellationer och i viss mån också herr Svenssons interpellation. Det återstår för mig att besvara herr Svenssons frågor angående åtgärder för att förebygga vidare illegal aktivitet från Ustasjagrupperna. I denna del får jag anföra följande.

Den våg av flygkapningar, brevbomber, kidnappningar av diplomater, affärsmän och politiker etc. som har gått fram över världen under de senaste åren har väckt djup oro i ett stort antal länder. Inte heller i Sverige har vi blivit oberörda av dessa händelser. Massakern i München och kapningen av ett svenskt trafikflygplan följdes på nära håll av den svenska allmänheten och gav oss en skrämmande bild av den internationella terrorismen. Bakom den internationella terrorismen ligger de mest skilda politiska konflikter och spänningar. Allt fler politiska grupper använder systematiskt våldshandlingar även mot utanförstående länders medborgare som ett medel i sin politiska kamp. Även i vårt land finns ett antal utländska extremister, som kan befaras utnyttja våld, hot eller tvång som medel i sin verksamhet.

Den ökning av våldsdåd med internationell bakgrund som har skett under senare år har såväl internationellt som inom vårt land föranlett åtgärder för att söka förhindra sådan verksamhet. På det internationella fältet, där Sverige tar aktiv del i arbetet, har utarbetats konventioner, bl. a. till förhindrande av flygplanskapning och sabotage mot luftfartyg. Det internationella polissamarbetet har intensifierats. I vårt land tillkom år 1970 en särskild lag som möjliggör kontroll av passagerare och bagage på våra flygplatser. År 1971 infördes bestämmelser som föreskriver stränga straff för flygplanskapning. Samma år höjdes straffet för olaga innehav av vapen och explosiva varor väsentligt.

De direktiv som nyligen har utfärdats för polisens säkerhetstjänst innebär att skärpt uppmärksamhet skall ägnas åt inte bara Ustasjagrupperna utan alla utländska extremistgrupper som kan befaras använda våld, hot eller tvång som medel i sin verksamhet här i landet.

Av det anförda framgår att redan före kapardramat på Bulltofta en rad konkreta åtgärder hade vidtagits i syfte att förebygga våldsdåd med politisk bakgrund.

Redan vid tiden för händelserna på Bulltofta var en arbetsgrupp inom Kungl. Maj:ts kansli sysselsatt med att undersöka vad som ytterligare kunde göras i syfte att förebygga politiska våldsdåd med internationell bakgrund. Nyssnämnda händelser gav frågan ökad aktualitet. Regeringen beslöt därför att ombilda gruppen till en kommission med ett inslag av parlamentariska ledamöter.

Kommissionen har i dagarna lagt fram sin rapport. I denna har föreslagits en rad olika åtgärder i syfte att förebygga våldsdåd av ifrågavarande karaktär. Jag skall här i korthet redogöra för huvuddragen i förslaget.

Kommissionen har funnit att uppmärksamheten bör inriktas på brottsförebyggande insatser. Främst gäller det kontrollen över utlänningsansökningar i landet, uppsikten och övervakningen av dem som vistas här och som kan befaras ägna sig åt eller medverka i politisk terrorverksamhet, polisens spaningsverksamhet och kontrollen vid våra flygplatser. Kommissionen föreslår en särskild lag enligt vilken möjligheter öppnas till extraordinära ingripanden gentemot det ringa antal personer, som i vårt land kan befaras medverka i sådan verksamhet som det här gäller. Förslaget har omgärdats med bestämmelser som garanterar parlamentarisk insyn i och kontroll över tillämpningen.

I fråga om kontrollen vid inresa tar kommissionen i sin rapport först upp frågan om visering. Det slås fast att åtskilliga våldsdåd med politisk bakgrund, som har begåtts i vårt land, utförts av kroatiska separatister. För att förbättra kontrollen av jugoslaviska invandrare har kommissionen under hand hemställt hos regeringen att Sverige skall suspendera gällande viseringsfrihetsavtal med Jugoslavien. Regeringen har den 8 december 1972 fattat beslut i enlighet med denna hemställan.

I rapporten berörs vidare den invandring till vårt land, som kommer till stånd genom uttagning av flyktingar från utländska flyktingläger. Uttagningsförfarandet synes inte erbjuda tillräckliga garantier mot att presumtiva terrorister tas ut för invandring hit. För att öka säkerheten vid uttagningarna förordar kommissionen att åtgärder vidtas som garanterar medverkan dels från polisens sida, dels av tolkar som rikspolisstyrelsen ställer till förfogande eller som i vart fall godkänts av styrelsen från säkerhetssynpunkt.

Kommissionen föreslår en ny grund för avvisning av utlänningsansökningar. Den innebär att utlänningsansökning omedelbart skall avvisas om det finns grundad anledning anta att han tillhör eller verkar för politisk organisation eller grupp som kan befaras att här i riket använda våld, hot eller tvång i sin verksamhet. Även en ny utvisningsgrund med samma kriterier föreslås.

Beträffande förfarandet i de nya ärendena om avvisning och utvisning föreslår kommissionen att utlänningsansökningar, som kan avvisas eller utvisas, skall registreras i en förteckning som förs av rikspolisstyrelsen. Förteckningen skall finnas tillgänglig på alla gränskontrollstationer. Till grund för förteckningen kommer att ligga bl. a. uppgifter som inhämtas genom Interpol och genom annat internationellt polissamarbete.

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

Beslut om avvísning skall meddelas av polismyndighet på grundval av rikspolisstyrelsens förteckning. Om utlänning, som finns upptagen i förteckningen, påstår att han är politisk flykting skall ärendet underställas regeringen. Beslut om utvisning meddelas av regeringen.

I fråga om verkställighet av avvísning och utvisning avses samma regler som i utlänningslagen komma att gälla. Påstår utlänningen att han är politisk flykting och är påståendet inte uppenbart oriktigt, skall emellertid verkställighetsfrågan underställas regeringen.

För att få skärpt kontroll och övervakning av de utlänningar i vårt land, som enligt regeringens prövning kan befaras delta i politisk terroristverksamhet men som på grund av politiskt flyktingskap inte kan avlägnas ur riket, föreslår kommissionen två åtgärder. Dels skall regeringen kunna meddela en sådan utlänning särskilda föreskrifter med inskränkningar och villkor för hans fortsatta vistelse i landet, dels skall sådan utlänning under vissa förutsättningar kunna bli föremål för särskilda spaningsåtgärder. Sådana åtgärder är husrannsakan, kroppsvisitering, telefonavlyssning och kontroll av post- och telegrafafförsändelse, brev eller annan sluten handling.

I enlighet med motsvarande bestämmelser i utlänningslagen skall straff ådömas dels den som hjälper utlänning att komma in i landet i strid mot de nya bestämmelserna, dels utlänning som försöker hindra verkställighet av beslut om hans avlägsnande, dels slutligen utlänning, som överträder meddelad föreskrift. Straffmaximum föreslås bli fängelse i ett år. Kommissionen föreslår att lagen tidsbegränsas till ett år. Polismyndigheterna skall åläggas att kontinuerligt lämna redogörelser till rikspolisstyrelsen om de åtgärder som har vidtagits enligt den nya lagen, och rikspolisstyrelsens förteckning över presumtiva terrorister skall regelbundet föreläggas styrelsen i plenum vid återkommande sammanträden. Genom dessa olika föreskrifter säkerställs parlamentarisk insyn i och kontroll över regeringens och myndigheternas tillämpning av lagen.

Kommissionen gör slutligen vissa uttalanden angående den kriminalpolitiska behandlingen av terroristbrottslingar och anser att frågan om en översyn av strafflagstiftningen i de delar den anknyter till brott av angett slag bör tas upp i lämpligt sammanhang.

Kommissionens förslag kommer att behandlas skyndsamt av regeringen.

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! Det hus som vi befinner oss i nu är i många stycken välutrustat och tekniskt perfekt. Däremot är tydligen kommunikationerna mellan människorna inte de bästa. Jag säger detta därför att jag förra veckan blev informerad om att jag skulle få mitt interpellationssvar per post, men ännu på söndagsmiddagen hade jag inte fått det. Vad som klickat vet jag inte. Därför har jag inte kunnat ta emot interpellationssvaret förrän i dag kl. 10. Jag vill inte förespegla några konspirationsteorier, t. ex. att SÄPO haft sitt finger med i spelet, utan förutsätter att det är den mänskliga faktorn som är orsaken.

Herr talman! Det har hänt mycket sedan jag framställde den här interpellationen i januari. Flera fall har uppmärksammats, likaså har

Måndagen den
11 december 1972

Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.

några personer framträtt och vittnat om att de skulle bli agenter med uppgift att bidra till åsiktsregistreringen. Den så uppmärksammade värnpliktsriksdagen i Örebro har också avslöjat att den civila och militära säkerhetspolisens intimt arbetar tillsammans.

Det är i dag ställt utom allt tvivel att vi har en åsiktspolis, och det är mycket intressant att läsa den utredning som JO har gjort i den här frågan. På inget ställe har JO kommit med påpekande om fel. Det är, som jag ser det, av formalistiska skäl som JO inte gör det. Det hela utmynnar i ett bevisande av att inget fel har begåtts i fråga om tillämpningen av personkontrollkungörelsen från 1969. Detta beslut har tydligen inte trängt ut och inte ägt tillämpning, och på det viset fritas alla från beskyllningar. Men som jag sagt i motiveringen i min interpellation är denna personkontrollkungörelse så flexibel i sin utformning att det finns kryphål för en klar och medveten åsiktsregistrering. Men trots att JO inte prickat någon i sin utredning och allt enligt JO egentligen är frid och fröjd har regeringen ändå gett ut en anvisning om en förskjutning av säkerhetspolisens arbete. Såvitt jag kan utläsa av citatet i statsrådets Lidboms svar skall de grupper som säkerhetspolisens inte tidigare ägnat så stor uppmärksamhet nu tas med i säkerhetspolisens verksamhet.

Innan jag går vidare skall jag göra en liten tillbakablick, och jag kan konstatera att det hänt en del under årens lopp. Nu erkänner man öppet att det har förekommit åsiktsregistrering – och enligt min mening förekommer den fortfarande. Tänker man tillbaka bara till mitten av 1960-talet kan man erinra sig att det då förnekades intensivt att det förekom åsiktsregistrering. – Det är litet av den bakgrunden som vi inte får glömma när vi i dag skall diskutera dessa frågor. Inriktningen av polisens arbete har varit: vänsteråsikter är farliga för det här samhället. Man har i årtal tagit ytterlighetsåsikter till intäkt för det berättigade i att förfölja vänstern, t. o. m. radikala socialdemokrater.

Polisen sysslar med åsiktsregistrering, gör anteckningar och bedriver spaningar på människor. Det gör den, säger man, för att skydda det här samhället. Men vi har ett samhälle som vilar på en kapitalistisk grund; det är ett fåtal som äger produktionsmedlen, och de människorna bestämmer över våra ekonomiska förhållanden. Det är tydligen den kapitalistiska staten som polisen vill skydda. Under alla år har man haft kommunister överst på listan över samhällsomstörtare. Denna enorma ensidighet är ett bevis på vilket tänkesätt som råder inom polisedningen.

Jag vill även ta som exempel hur polisen grundligt uppmärksammat freds-, Vietnam- och andra progressiva demonstrationer i det här landet, bl. a. för att förhindra att de skulle få en sådan utformning som arrangörerna ville ha. Man har också visat en aktningvärd aktivitet när det gällt att bevaka de här demonstrationerna, utom på en punkt – nämligen när det förekommit rent fascistiska provokationer, exempelvis att motorcyklar åkt igenom demonstrantgrupperna, att man slagits m. m. Flera demonstrationer har blivit störda, men någon polis dyker sällan upp förrän efteråt. Aktiviteten har varit väldigt låg när grupper som exempelvis Demokratisk allians provocerat bråk.

Med det anförda vill jag bara påstå att polisen säkert spelar en mycket självständig roll i den här åsiktsregistreringen. Kungörelsen från 1969 är

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

mycket flexibel. Formuleringen att anteckning inte får göras enbart av det skälet att någon tillhör en politisk organisation ger möjligheter till egna tolkningar.

Jag frågar mig: Vad ligger bakom att inte ens alla riksdagspartierna får vara med i en parlamentarisk lekmanrepresentation? Anses en kommunist fortfarande av regeringen – och även av polisen – utgöra en säkerhetsrisk? Parlamentarikerna har en viss kontroll av vilka som finns registrerade. Vidare finns spaningsanteckningar, som endast skall vara minnesanteckningar. Dessa skall förstöras, men har man någon kontroll över det? Tillåt mig betvivla det! Med den bakgrund som polisens arbete haft i alla tider betvivlar jag det ganska starkt!

Jag vill gärna beröra några fall som tagits upp i pressen under det här året. Det gäller först agentvärvningen. JO har inte funnit något egendomligt i polisens metoder. Men granskar man fallen litet närmare kommer man fram till att det är människor med progressiva politiska åsikter som skall bevakas. Särskilt markant är detta i fråga om fallet i Hedemora. Att agenten hämtades från konservativ skolungdom för att klarlägga vilka som tillhörde FNL-gruppen var naturligtvis fullt riktigt enligt polisens sätt att arbeta. Hela inriktningen är klar: Det är en uppenbar inblandning i den svenska inrikespolitiken från säkerhetspolisens sida. Det speglar också efter vilka hypoteser man arbetar.

I fråga om fallet vid luftfartsverket, som jag hänvisade till i min interpellation, skall man komma ihåg att i den kungörelse som trädde i kraft 1969 slås fast att en person inte skall registreras enbart för att han tillhör en viss politisk organisation. Ändå utlämnades 1970 uppgifter om att denna person hade tillhört en viss organisation och att han hade uttryckt t. ex. sådana åsikter som att Sverige var en kapitalistisk stat. SÄPO:s uppgifter var tydligen anledningen till att luftfartsverket klassade denna person som en säkerhetsrisk. Omdömet om handläggningen av detta ärende och JO:s utredning visar att vi har, som Aftonbladet uttryckte det i januari, en kapitalistisk säkerhetspolis.

Man kan i detta sammanhang ställa frågor: Förekommer det fortfarande registrering av politiska sympatier eller liknande harmlösa uppgifter? Används sådana uppgifter för att stämpla en person som säkerhetsrisk på arbetsplatsen? Med hur stor omsorg bevakar lekmanrepresentanterna i rikspolisstyrelsen vilka uppgifter som lämnas ut från SÄPO:s register? Sådana frågor ställer man, när man har läst JO:s utredning.

Värnpliktsriksdagen i Göteborg uppenbarade framför allt en sak: integreringen mellan den militära och den civila säkerhetspolisen. Trots att man på värnpliktsriksdagen lyckades förstöra alla originalhandlingar blev det ändå klart att det var fråga om en registrering av åsikter. Men det kanske får kallas för minnesanteckningar! Skillnaden mellan direkt registrering och minnesanteckningar kan i vissa lägen vara lika med noll.

Jag vill i detta sammanhang även påpeka att den militära säkerhetspolisens verksamhet på detta område så sent som 1971 förnekades av försvarsministern i ett svar på en enkel fråga ställd av mig här i riksdagen.

Jag kan inte komma ifrån misstanken att polisen tolkar regeringens direktiv på sitt eget sätt. Eller också arbetar polisen med departementets goda minne. Jag ser det som en risk när polis och militär i ett land växer

sig alltför starka och själva avgör vad de skall syssla med. Och jag vill därför fråga: När tänker regeringen ta initiativ till att SÄPO:s politiska åsiktsregistrering under allsidig kontroll, under medverkan från riksdagens alla partier, definitivt förintas? Kan man räkna med en skärpt övervakning av efterlevnaden av de senaste direktiven från regeringens sida angående säkerhetspolisens arbete?

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Lidbom för svaret.

Svaret är, tycker jag, litet oklart. Det beror väl på att statsrådet har blandat ihop dels frågan om personalkontrollen, dels frågan om hur regeringen tänker behandla personer som har för avsikt att begå politiska våldsbrott — alltså de frågor som har behandlats av kommissionen för förebyggande av politiska våldsbrott. Det gör att man inte får ett riktigt grepp om statsrådets svar på själva den fråga som jag har ställt, nämligen personalkontrollen. Den del av svaret som rör min interpellation tycker jag också är ganska oklar för att vara författad med herr statsrådets, som jag tror, ganska vassa penna. Jag har verkligen försökt analysera vad svaret konkret innebär på den här punkten, men det har varit svårt -- vilket naturligtvis kan bero på mig själv.

Det är givet att frågor som hänger samman med personalkontrollen i viss utsträckning är hemliga, så att man är förhindrad att så öppet diskutera saken som man skulle vilja göra för att verkligen belysa den och få klarhet på alla punkter. Men vi måste hålla oss till det faktum att regeringen har förändrat tillämpningsföreskrifterna. Dels har regeringen menat att beslutanderätten beträffande tillämpningsföreskrifterna skall ligga hos Kungl. Maj:t, dels har man också förändrat tillämpningsföreskrifterna konkret. I det hänseendet menar jag att vi är helt oförhindrade att diskutera vad förändringen faktiskt innebär.

Med anknytning till herr Hagbergs inlägg skulle jag vilja hänvisa till den enligt min mening mycket hetsiga och omotiverade debatt som i våras fördes beträffande SÄPO-verksamheten och som gav justitieombudsmannen Thyresson anledning att göra sin utredning. Det finns också skäl att återigen notera att JO själv i fråga om säkerhetspolisen inte funnit anledning till erinran mot rikspolisstyrelsens tillämpning av gällande föreskrifter eller eljest mot det sätt på vilket verksamheten utövas. Det enda han säger är att en viss komplettering kunde vara påkallad för att effektivisera övervakningen av vissa extremistorganisationer.

Kanske är det detta som regeringens ändringsförslag har syftat till. När det gäller en grupp av organisationer, som regeringen rubricerar som "organisationer och grupper som kan befaras här i riket eller i andra stater bedriva eller ha bedrivit politisk omstörtningssyftad verksamhet vari ingår utnyttjande av våld, hot eller tvång som medel", skall nämligen uppgift om "medlem i eller sympatisör med sådan organisation eller grupp — — — antecknas i säkerhetsavdelningens polisregister". Det kan jag för min del inte tolka på annat sätt än att för de specifika organisationerna är det fråga om en klar och tydlig åsiktsregistrering.

Man kan naturligtvis fråga sig vilka organisationer regeringen tänker

Måndagen den
11 december 1972

Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.

på. Om man då går till regeringens presskommuniké finner man att med detta avses utländska organisationer. Men statsrådet Lidboms interpellationssvar gör mig litet konfunderad: är det verkligen utländska organisationer han syftar på, eller vad är det egentligen?

Sedan talar regeringen om andra organisationer, nämligen de som ”i antaget program angivit att organisationen skall verka för att omvandla samhället med våld”. Beträffande dem är läget det, att en ”stor del av sådana organisationers medlemmar kan emellertid antas aldrig komma att medverka till att vad som sålunda uttalats i programmet förverkligas. Enbart tillhörighet till sådan organisation skall därför inte utgöra skäl att anteckna någon i säkerhetsavdelningens polisregister.”

Men man tillägger – jag är ledsen att behöva upprepa det som statsrådet nyss har läst upp här i kammaren: ”Anteckning får dock ske, om någon medlem i eller sympatisör med sådan organisation genom sina åtgärder har givit anledning till misstanke att han kan vara beredd att delta i verksamhet som innebär fara för rikets säkerhet eller som syftar till och är ägnad att med våld förändra det demokratiska statskicket eller påverka rikets ställning som oberoende stat.”

Detta är alltså en nyhet, och man frågar sig vad den nyheten konkret innebär. Tittar man då återigen på statsrådets svar, finner man att han som konklusion av hela resonemanget säger att ”de nya tillämpningsföreskrifterna varken försämrar säkerhetstjänstens möjligheter att bedriva en effektiv spaningsverksamhet eller minskar möjligheterna till personalkontroll. I stället kommer säkerhetstjänstens resurser att bättre koncentreras på bevakning av sådana organisationer, grupper och enskilda som utgör en fara för vårt demokratiska styrelseskick.” Ja, är detta sant? Jag kan inte veta det – jag har inte fått det klarläggande i svaret som ger mig belägg för att det skulle vara så. Om man håller sig till regeringens direktiv till rikspolisstyrelsen, så menar jag nog att det tyder på en inskränkning i möjligheterna att registrera, som kan vara mycket väsentlig men som å andra sidan kan vara rätt begränsad. Någon form av inskränkning måste väl direktiven rimligen innebära.

Ett ytterligare tecken på att den tolkningen är riktig är att herr statsrådet i sitt svar säger att säkerhetstjänstens resurser nu skall koncentreras på den verksamhet som innebär en fara för vårt demokratiska styrelseskick – och att detta skall ske utan någon personalförstärkning. Det ger mig intrycket att man tänker sig en omläggning av verksamheten, att man tar folk från en del och för över till den andra delen, den som skulle avse de utländska extremistorganisationerna, vars medlemmar man alltid skall registrera.

Det är klart att det är motiverat att öka uppsikten över utländska extremistorganisationer – det är jag den första att hålla med om, och jag menar att den senaste tidens händelser verkligen ger belägg för detta. Jag tror säkert att denna ökade uppsikt kommer att innebära en förhållandevis betungande arbetsuppgift för säkerhetspolisen och att det därför behövs en förstärkning på den sidan. Men jag menar också att vi under senare tid har upplevt händelser och aktioner, utförda av svenska extremistgrupper, som verkligen motiverar att vi fortsätter kontrollen i den delen på oförändrad nivå.

Jag har frågat statsrådet vilka skäl som har motiverat att regeringen har gjort den här förändringen, och jag har inte kunnat upptäcka att jag har fått något konkret svar på frågan. I stället säger herr statsrådet att detta inte innebär någon förändring i sak. Då skulle jag vilja fråga om igen: Är det riktigt att det inte innebär någon förändring? Och vad betyder egentligen då den här ändrade texten? Om man analyserar den så skulle den innebära att som förutsättning för registrering av medlemmar i organisationer som skall verka för att omvandla samhället med våld skulle det krävas att vederbörande vidtar åtgärder i brottslig riktning. Men som rikspolisstyrelsen själv har analyserat i sin skrivelse till regeringen är ju läget det att faktiska åtgärder av säkerhetshotande slag redan är straffbara enligt brottsbalken. Detta gäller inte bara konkreta brott utan även försök och förberedelser till brott, och det gäller i vissa fall stämpling. I de fallen krävs alltså ingen särskild grund för att man skall få registrera. Men vad är det då som kvarstår? Vilka åtgärder är det då man tänker sig? Statsrådet kommer naturligtvis med full rätt att säga att han tyvärr inte kan upplysa om det därför att det är hemliga saker.

Ändå menar jag att det klarläggande som riksdagen verkligen har rätt att begära av herr statsrådet är om man kommer att försämra eller inskränka möjligheterna till registrering av medlemmar i de inhemska extremistorganisationerna. Kommer förändringen att innebära en begränsning? Jag tror att inga sekretessregler hindrar statsrådet att ge mig ett klart besked på den punkten.

Jag har tittat på en skrift som heter Säkerhetstjänst och personalkontroll, författad av Karl-Erik Uhlin, som är kanslichef vid riksdagens ombudsmannaexpedition och som har sysslat mycket med de här frågorna. Han tolkar den av regeringen vidtagna ändringen så att skyddet genom de nya reglerna i betydande grad kommer att minska i effektivitet men att endast framtiden kan utvisa betydelsen av detta. Han har kanske fel i sin tolkning, men jag tycker att det vore utomordentligt angeläget om herr statsrådet ville ge riksdagen ett klart besked på den här punkten. Och är det så att vi blir försäkrade om att man skall bibehålla samma möjligheter som tidigare till registrering, då måste vi fråga oss vad ändringen hade för motivering. Var det bara en tom gest för att man skulle försöka hålla sig väl med grupper på vänsterkanten eller vad var motiveringen till det här inhoppet som regeringen gjorde i en ordning som JO Thyresson ansåg var helt tillfredsställande och som, såvitt jag vet, de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen ansåg var helt tillfredsställande?

Jag tycker, herr talman, att i det här landet har det hänt så pass mycket på senare tid som gör att vi snarare borde skärpa bevakningen än minska den. Jag behöver bara erinra om incidenterna inom försvaret. Och är det inte angeläget att vi verkligen handskas så med de här frågorna att vi åtminstone kan skydda de miljarder som vi lägger ned på vårt försvar, så att de inte direkt saboteras.

Och vi har varit med om vilda strejker. Det säger ju t. o. m. Metallarbetaren på tal om strejken vid Arendalsvarvet, att det finns alla skäl i världen att tro att exempelvis kfml(r) menar allvar när man i broschyrer och flygblad säger att man med våld skall erövra samhället. Är

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

det inte någonting att ta på allvar?

Vi har också upplevt medvetna undermineringsaktioner på våra fängvårdsanstalter som vi vet är organiserade av sådana här vänsterextremistgrupper.

Jag menar, herr talman, att utvecklingen i det här landet gör att vi verkligen borde försöka skärpa vaksamheten i stället för att, om man skall döma av de formuleringar som finns i regeringens direktiv, minska vaksamheten.

Till slut skulle jag vilja föra in en annan fråga i bilden som kanske ligger strikt formellt en aning utanför detta. Verksamhet, där man har att göra med sekretessbelagda handlingar, måste ju handhas av personer som man vet är pålitliga. Det är givet, och det är därför som man har personalkontrollen. Men det är också angeläget att den statliga arbetsgivaren ser till att man har personer i sin tjänst som är pålitliga. Jag menar att man när man anställer folk är tvungen att försöka göra vissa referensbedömningar, så att man kan vara säker på att den personal som man har anställt är tillförlitlig.

Jag vill erinra om den incident som inträffade för ett tag sedan och som har redovisats i tidningarna med personal inom justitiedepartementets eget område som tycks ha varit klart opålitlig. Nu påstår jag inte att vederbörande var i tjänst på en skyddsklassplacerad befattning — jag vet för övrigt inte om kanslihuset har några skyddsklassplacerade befattningar. Men jag menar med detta att det ligger makt uppå att den statliga arbetsgivaren ser om sitt hus, så att man vet att den personal man anställer är pålitlig i synnerhet om vederbörande har tillgång till sekretesskyddad information.

Herr talman! Jag skall sluta med detta för närvarande och hoppas att herr statsrådet vill ge mig ett konkret svar på de frågor jag har ställt.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag tackar för det jämförelsevis fylliga svaret — låt vara att det kanske innehöll ting som redan har hunnit bli kända via andra kanaler.

Problemet Ustasja är tvåfaldigt. Dess ena hälft ligger inom terrororganisationerna själva, dess andra ligger inom den politiska polisen. Det finns ett samband mellan den roll Ustasja kommit att spela i Sverige och de attityder som varit betecknande för den politiska polisen.

Detta är ett gammalt klassiskt problem som har gått igen i Weimarrepubliken lika väl som i Sverige. Delar av statsapparaten, vilka byggt upp sin primära lojalitet mot det politiska etablissemang som rådde före det parlamentariska genombrottet, får automatiskt en misstänksam inställning till liberala och socialistiska rörelser medan de ofta betraktar högerextremismen som principiellt samhällsbevarande. Inom militär och polisiär byråkrati har högerextremismen haft många anhängare. Det har bl. a. tagit sig uttryck i att fyra generalspersoner 1941 undertecknade det beryktade uppropet för föreningen Sverige--Tyskland. Det tog sig

uttryck i Munckska kåren och vapenaffärerna. Det tog sig uttryck i att Internationella kriminalpoliskommissionen under många år blev ett redskap i den tyska säkerhetstjänstens händer. Det föranledde regeringen att göra en särskild utredning om högerextremismen inom polisen (SOU 1943:5) där den 700-sidiga specialbilagan ännu efter 30 år är omöjlig att få tillgång till även för en riksdagsledamot. Det tog sig det uttrycket både i Sverige och i Tyskland att när faran hotade enbart från höger inriktades det officiella trycket i huvudsak åt vänster. Det var fascisterna som konspirerade mot demokratin, det var kommunister och socialdemokrater som hamnade i interneringsläger.

Upprinnelsen till Ustasjaproblemet ligger i dessa attityder. Efter andra världskriget kom det kalla kriget. Då kom rädslan från etablissemang för sociala omvälvningar i Europa och Tredje världen. Med det kalla kriget följde CIA:s internationella intrigverksamhet. I världskrigets spår följde folkflyttningar och flyktingströmmar. De krossade fascistorganisationerna återuppbyggdes i Västeuropa, i USA, i Argentina och i Australien. Ungerska pilkorsare och Horthymän, rumänska järgardister, lettiska SS-män, sudettyska Henleinanhängare, kroatiska Ustasjämän och serbiska cetniks – alla strömmade de till västländerna och till Sverige i en omfattning som nu i efterhand ter sig helt hjälpsväckande. I det kalla krigets atmosfär fick de ett sken av respektabilitet. Alla antikommunister var välkomna, och det frågades inte efter motiven för antikommunismen.

I detta drivhus frodades Ustasjagrupperna, de bulgariska terroristerna och Daugavas Vanagi från Lettland. Över hur många av dess medlemmar flödade nåden i form av svenska medborgarskap och vapenlicenser? Därför är många Ustasjämän i dag svenska medborgare. Därför är SS-Standartenführer Karlis Lobe från Lettland i dag välbeställd svensk. Medan varje FNL-demonstration förut uppkallade stora polisuppbåd och inskickande av agenter i Vietnamrörelsen har Ustasja i lugn och ro byggt upp sin verksamhet.

I tidigare uttalanden har talesmän för polisen inför pressen förklarat, att de betraktar tvisterna mellan terroristerna och de lojala jugoslaverna som interna bråk, i vilka polisen står politiskt neutral. Denna attityd ter sig helt grotesk efter vad som nu förekommit. Laglydiga immigranter har likställts med organiserade gangsters och mördare, därför att polisen gubevars inte skall lägga sig i politiken, dvs. i Ustasjas politik.

Ur denna slappa kontroll och ur dessa politiska attityder härrör Ustasjaproblemet i Sverige. När jag frågade om justitieministern bedömde de förebyggande åtgärderna före flygkapningen som tillfredsställande var det i någon mån för att få detta problem belyst. Statsrådet förbigår denna sida av saken. Han redogör för åtgärderna före kapningen men uttalar sig inte såvitt jag kan se om huruvida han anser dem tillräckliga.

Jag vill fråga öppet: Är det inte så att svenska myndigheter, regeringen inräknad, under lång tid inte har insett vidden av Ustasjarörelsens verksamhet och inte heller dess karaktär och dess grad av hänsynslöshet? Är det inte egentligen just bl. a. detta som har givit grupperna deras spelrum och djärvhet? Och är det inte så att faran från höger på många håll inom förvaltningen har fördunklats av den lätt paranoida rädslan för en vänsterfara?

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

Är det inte förbluffande att en Ustasjamen framträdde i TV vid tiden för konsulatkuppen i Göteborg och förklarade att det inte existerade någon kroatisk terrorism utan att de kroatiska separatisterna var en laglig och demokratisk rörelse? Är det inte förbluffande att just denne man var ambassadörmördaren Rebrina? Är det inte förbluffande att man hade så dålig kännedom om en person som uppträdde så öppet? För det var väl inte så att man kände honom och ändå lät honom agera?

Och hur har det varit med de konkreta åtgärderna? På senvåren 1972 spred Ustasja hotelser mot flyglinjer på Jugoslavien. I början av september hotade man vissa linjer på Kastrup. Detta föranledde kontroll och visitering i Sverige på de hotade linjerna. Men hela tiden lämnades inrikeslinjerna vederligtvis åsido. Var det inte skäl att misstänka att bevakningen av utrikeslinjerna, som ju kungjordes offentligt, skulle stimulera till aktioner mot den oskyddade inrikestrafiken? Jag tror att varje lekman omedelbart skulle gjort sig den tanken. Och Ustasja gjorde sig uppenbarligen den tanken. Varför rann inte samma idé upp hos säkerhetstjänsten, som ju i alla fall skall vara yrkesmän på området?

Kapningsdramat blev en hälsosam påminnelse för myndigheter och allmänhet. Det måste också erkännas att interpellationssvaret redovisar många åtgärder som är effektiva och välmotiverade, om också beklagligtvis senkomna. Men ändå finns, mot bakgrund av vad jag här nämnt, skäl för viktiga kritiska anmärkningar.

Justitieministern intervjuades efter kapningen i massmedia. Hans deklamationer gick ut på att tyngdpunkten i säkerhetsarbetet borde flyttas över till att i första hand gälla Ustasja. Det var en välmotiverad deklamation. Ur säkerhetssynpunkt måste det vara klart bättre och en mera rationell användning av statliga resurser att verkligen låta dem syssla med sådana personer som är beredda att begå de handlingar till vilka Ustasjagruppen gjort sig skyldig, än att låta dem på ett meningslöst sätt fotografera en mängd ungdomar som utanför systembolag och Domusvaruhus säljer Proletären eller någon annan tidning av samma art. Men chefen för den politiska polisen talade dagen efter justitieministerns deklamation om skärpta åtgärder mot vad han tolkade som alla slag av grupper med vad han ansåg vara terroristisk anknytning. Han förbigick helt det specifika Ustasjaproblemet.

I min interpellation frågade jag om justitieministerns och SÄPO-chefens uttalanden uttryckte samma syn. Sedan jag läst interpellationssvaret tycks mig frågan än mer berättigad. När den politiska temperaturen stiger på grund av högerextremismen, så tas detta ofta till intäkt för att skärpa attityden också mot vänster. När Ustasja begår mord och kupper, då börjar plötsligt politiker och byråkrater tala om vänsterextremismens faror. Av denna klassiska teknik saknas inte helt spår i svaret. Ustasja har slagit till, och min fråga gäller Ustasja – likväl bemödar sig statsrådet, liksom regeringen i sitt brev till rikspolisstyrelsen, om att understryka existensen av andra organisationer, som är säkerhetsrisker, och nämner faktiskt dessa före de kroatiska. Den av herr Lidbom omtalade kommissionsrapporten slår fast att "åtskilliga våldsdåd med politisk bakgrund utförts av kroatiska separatister".

Det är verkligen att uttrycka sanningen på ett mildt sätt. Det finns

veterligen tre grupper i Sverige, som utfört väpnade våldsdåd som led i sin organiserade verksamhet. Det är Ustasjagrupperna, de bulgariska högerextremisterna – som dock hittills bara dödat varandra inbördes – och de som står bakom brevbomberna mot palestinier, de sistnämnda med säkerhet högergrupper. Av dessa svarar Ustasja inte för ”åtskilliga” våldsdåd, utan för den kvantitativt och kvalitativt dominerande delen.

Det är alltså från höger faran hotar. Det är Ustasja som är dagens huvudfiende. Varför då denna strävan att dra in andra grupper? Jag frågar direkt: Skall åtgärderna mot Ustasja maskera en strängare attityd mot vänstergrupper över huvud som är verksamma bland invandrare? Kan Ustasja bli förevändningen för ett syfte som riktar sig åt annat håll?

Jag frågar, därför att fränsett justitieministerns uttalande efter flygkapningen finns i de officiella uttalandena en klar tendens att parallellställa Ustasja med organisationer som aldrig begått terrorhandlingar eller aldrig på detta sätt varit aktiva i Sverige. Vad finns det då för motiv för en sådan parallellställning? Varför envisas man med att jämföra en kriminell terrorrörelse som Ustasja med organisationer som veterligen aldrig kunnat bindas vid någon straffbar handling eller förberedelse därför inom säkerhetsområdet?

Låt mig, herr talman, kort kommentera den svenska organisation som i regeringsdirektiven, om också på en något annan nivå, parallellställs med Ustasja. Det rör sig som alla vet om det s. k. kfml(r). Kfml(r) har kommit att spela en mycket stor roll i den säkerhetspolitiska debatten. Och det finns en förklaring till detta. Den förklaringen är inte att kfml(r) som det påstås skulle utgöra något reellt säkerhetsproblem för det etablerade samhället. Var och en som känner till kfml(r) och dess arbete vet att organisationens styrka, dess metoder, dess närmast naivt exhibitionistiska sätt att framträda är ytterst otypiskt för en terrororganisation eller en konspiratorisk organisation. Ustasja framträder som bekant på helt annat sätt. Kfml(r) gör sig själv till ett lätt byte för administrativa motåtgärder från etablissemang. Kfml(r) utgör ingen fara och har aldrig kunnat bindas vid händelser eller handlingar som utgjort säkerhetsrisker i ordets allvarligare mening.

Däremot finns det en annan sida hos kfml(r). Det är dess roll som en grupp av provokatörer, som driver fram aktioner, vilka leder till bakslag för de däri engagerade, som t. ex. vid Arendalsvarvet. Denna provokatörsroll är intressant. Just den ger säkerhetsorganen den legitimation de behöver för att kunna ingripa mot den verkliga vänsteroppositionen i samhället. Man anar ett samband mellan denna kfml(r)s roll och det faktum att kfml(r) öppet förklarar vänsterpartiet kommunisterna som sin närmaste taktiska huvudfiende.

Jag skulle vilja fråga: Kommer de skärpta åtgärder som nu signalerats mot Ustasjagrupperna att utsträckas också till grupper, vilka icke bevisats vara terroristiska eller på svensk botten ha utfört eller planerat terroraktioner?

Slutligen vill jag också i rent upplysningssyfte be statsrådet Lidbom nämna, vilka kroatiska grupper som enligt statsmakternas bedömning för närvarande är verksamma på svensk botten. Det finns veterligen sju internationella grupper som spelar rollen av den gamla kroatiska

Måndagen den
11 december 1972

Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.

fasciströrelsens arvtagare. Det vore intressant att höra hur pass kartlagd den svenska marknaden är när det gäller Ustasjaaktivitet.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Det var rätt mycket att svara på. Låt mig börja med att påminna om vissa grundläggande fakta för att vi skall få ett riktigt perspektiv på de frågor vi diskuterar här i dag.

Det finns, såvitt jag vet, inte något land som inte håller sig med en säkerhetspolis. Däremot tror jag inte det finns så värst många länder där säkerhetspolisens verksamhet står under så betryggande demokratisk och rättslig kontroll som i Sverige. För den demokratiska kontrollen svarar inte bara regering och riksdag utan också rikspolisstyrelsens parlamentariska ledamöter. De har regelbundet tillfälle att diskutera och delta i viktigare beslut som rör säkerhetspolisens verksamhet. För den rättsliga kontrollen svarar JK och JO, och de har båda obegränsad tillgång till alla uppgifter som finns hos säkerhetspolisen, när helst de vill ha det.

De här kontrollmekanismerna är enligt min mening helt omistliga, inte därför att säkerhetspolisens tjänstemän skulle vara opålitliga i den mening som nyss herr Hagberg och herr Svensson i Malmö har skildrat eller därför att de skulle vara mindre omdömesgilla. De är i och för sig enligt min bekantskap med säkerhetspolisen duktigt och lojalt folk, som utför ett bra arbete i samhällets tjänst.

Däremot vill jag starkt understryka att deras verksamhet är till sin natur sådan att kontrollåtgärder är väldigt viktiga. Varför? Jo, därför att säkerhetspolisen inte kan som kollegerna i kriminalpolisen koncentrera sig på att försöka spåra förövarna av redan upptäckta och anmälda brott. För att kunna uppdaga eventuella brott mot rikets säkerhet måste man bedriva en aktiv spaningsverksamhet, och den lämnar ofrånkomligen utrymme för vederbörande tjänstemäns egna initiativ och för deras bedömningar. Mycket av vad säkerhetspolisen sysslar med måste enligt sakens natur hemlighållas.

Jag tror att inte minst för säkerhetspolisens egna tjänstemän måste den här nödvungna sekretessen ofta vara besvärande. Hemlig polisverksamhet är ett begrepp som hos många människor väcker mycket obehagliga associationer. Misstankar om misstag och övergrepp uppstår lätt, och misstankarna kan vara svåra att vederlägga, just på grund av behovet av sekretess.

Det är klart att det skulle vara alldeles förträffligt, om det vore möjligt att genom klara och entydiga författningsregler skapa formella garantier för att säkerhetspolisens verksamhet inte i något fall inkräktar på någon persons integritet eller rättssäkerhet. Tyvärr är det en ganska hopplös uppgift att försöka formulera sådana regler. Men så mycket har vi i alla fall kunnat göra att vi i en författning har slagit fast principen att ingen bör bli föremål för uppmärksamhet från säkerhetspolisens sida enbart på grund av sina politiska åsikter. I övrigt har vi fått inrikta oss på att se till att den demokratiska kontrollen via regering och riksdag och parlamentariska ledamöter och den rättsliga kontrollen via JK och JO fungerar tillfredsställande.

Det är nu tre år sedan vi i den s. k. personalkontrollkungörelsen förde

in regeln att ingen människa får antecknas i säkerhetspolisens register bara av det skälet att han genom tillhörighet till organisation eller på något annat sätt har givit uttryck för en politisk uppfattning. Sedan dess har, som jag sade i interpellationssvaret, mer än hälften av det antal poster, som fanns i registret när den nya regeln trädde i kraft, gallrats bort och förstörts. De kompletterande föreskrifter som meddelades den 22 september i år kommer naturligtvis att få till följd att registrets omfattning ytterligare minskas.

Efter dessa inledande anmärkningar går jag över till att kommentera de olika interpellanternas inlägg, och jag börjar med herr Hagberg. Han har en viss prioritet, eftersom hans interpellation framställdes i januari månad.

Herr Hagberg är inte nöjd med personalkontrollkungörelsen utan säger i sin interpellation att bestämmelserna fortfarande inte utesluter åsiktsregistrering, eftersom det enda som förbjuds i kungörelsen är att någon antecknas i SÄPO:s register enbart på den grund att han har en viss politisk uppfattning. Mot bakgrund av den analysen formulerar han en fråga, som något vibrerar av förtrytelse: "När kommer regeringen att ta initiativ till att SÄPO:s politiska åsiktsregister under betryggande allsidig kontroll definitivt förintås?"

Det är riktigt, herr Hagberg, att om en person har gjort något som har riktat polisens misstankar mot honom — t. ex. i ett främmande land deltagit i en kurs vid en institution som misstänks vara en spionage- eller sabotageskola — får polisen föra in i registret alla uppgifter om honom, alltså även de uppgifter som finns om hans politiska åsikter och verksamhet. Men det är därför att det förekommit något som primärt lett in misstankarna på honom. Dessutom finns det vissa här i landet verksamma utländska organisationer, som utgör ett så påtagligt hot mot ordning och säkerhet att redan medlemskap i en sådan organisation kan vara skäl nog för att vederbörande skall registreras och övervakas av säkerhetspolisen. Som herr Hagberg förstår syftar jag på Ustasja och på en del andra grupper, som har legat bakom flygplanskapningar, brev-bombsattentat och andra liknande grova våldsbrott i vårt land och i andra länder.

Om herr Hagberg frågar efter motiven för vår ståndpunkt att vilja registrera personer som antingen har misstankarna riktade på sig eller tillhör organisationer som är akut farliga för oss, skulle jag vilja hänvisa herr Hagberg till herr Svensson i Malmö. Det kan möjligen vara lättare för herr Hagberg att låta sig övertygas av en av sina kommunistiska partikamrater än av mig.

Jörn Svensson skriver i sin interpellation på tal om Ustasja:

"Det framstår som ganska självklart, att tyngdpunkten i bekämpandet av Ustasja-grupperna måste ligga på åtgärder, som hindrar gruppernas allmänna verksamhet — — — . Till sådana åtgärder hör i första hand kartläggning av organisationernas omfattning, deras arbete och deras interna och utrikes kontaktsystem, bevakning och kontroll av deras verksamhet och deras lokaler samt eventuellt också inskränkning av organisationsmedlemmars rörelsefrihet i sådana hänseenden som kan vara ändamålsenliga i preventivt syfte."

Ta med det citatet till herr Svensson och fråga honom om han har någonting emot åsiktsregistrering av Ustasjasympatisörer!

Samtidigt som ni frammanar det förflutnas spöken med en säkerhetspolis som icke är tillräckligt lojal mot vårt demokratiska samhälle och traditionellt drivs av en önskan att slå vakt om högergrupper och kapitalister, vill ni inte för egen del ha en lojal och opartisk säkerhetspolis. Om man lyssnar till herr Hagberg eller herr Svensson i Malmö, finner man att ni är fruktansvärt rädda för att uppmärksamheten skall styras åt något *annat* håll än mot högerhället. För min del finner jag det självklart att det i ett rättssamhälle är så att säga hotet mot samhället – varifrån det än kommer – som vi har anledning att försöka förebygga och bekämpa.

Jag skall inte gå in på herr Hagbergs olika fall – de är litet gamla nu, men det är ju inte herr Hagbergs fel. JO har utrett en del, och annat går ju att föra vidare till JO, om herr Hagberg har lust att göra det. Dess bättre har vi en sådan kontroll, att rättvisa kan skipas, om i något fall misstag skulle ha begåtts.

Jag skall i stället gå över till fru Kristensson. Fortfarande håller jag mig då till det så omdebatterade registret, som också står i centrum för hennes uppmärksamhet. Också hon är rädd för den registrering som görs av säkerhetspolisen, men hon är rädd från en helt annan utgångspunkt än herr Hagberg. Hon fruktar att vi håller på att skrota ner säkerhetspolisregistret och därmed raserar underlaget för personalkontrollen.

För att litet väga och värdera fru Kristenssons rädsla skulle jag för min del behöva veta litet mera om hur fru Kristensson själv vill ha den här registreringsverksamheten. Jag har fått det intrycket att hon menar att varje gång man skall anställa en person i en skyddsklassplacerad tjänst – vare sig det är i ett departement, i ett ämbetsverk, i en länsstyrelse eller i någon annan myndighet – skall man via säkerhetspolisens register kunna förvissa sig om att den person man funderar på att anställa inte tillhör kfml eller Clarté eller Anarkistfederationen i Sverige eller Nysvenska rörelsen eller Nordiska rikspartiet eller någon annan extremistgrupp på vänster- eller högerkanten som har våldet på sitt program.

Men är detta fru Kristenssons föreställning om hur säkerhetsregistret skall vara upplagt och dimensionerat, vill jag bara säga att det skulle förutsätta en gigantisk förstärkning av säkerhetspolisens resurser och en kontroll av människorna i en omfattning som jag är alldeles övertygad om att riksdagen skulle betacka sig för. Detta både av principiella skäl – som naturligtvis har att göra med åsiktsfrihet och personlig integritet – och av praktiska skäl. Utbytet ur säkerhetssynpunkt i förhållande till arbetsinsatsen skulle, det kan jag försäkra, bli utomordentligt magert.

Om vi skall fortsätta att debattera den här saken kanske det är bäst att fru Kristensson också startar med att delge mig sina utgångspunkter och sina premisser. Menar fru Kristensson verkligen att vi borde utöka säkerhetspolisen med så mycket personal att vi kan bevaka allskonns revolutionära möten och göra en tämligen fullständig kartläggning av alla ungdomar och andra, av folk som säljer "Proletären" och "Gnistan", som delar ut flygblad och klistrar upp affischer med revolutionära upprop? Om fru Kristensson händelsevis skulle vara benägen att svara ja på den

frågan, vill jag genast komplettera med ett par frågor av litet kommenterande karaktär:

Vore det inte att se spöken på ljusa dagen, om vi utgick ifrån att flertalet av dem som är verksamma för olika revolutionära organisationer också är säkerhetsrisker? Vore det inte att visa dessa revolutionsroman-tiker, vare sig de säljer "Proletären" och "Gnistan" eller något annat, litet för stor ära att ta dem alla på blodigt allvar?

Fru Kristensson är förvånad över att regeringen kommer med nya föreskrifter till säkerhetspolisen och att vi gör detta så kort efter det att JO har gjort sin utredning och förklarat att det inte fanns någonting att anmärka på. Förlåt mig, fru Kristensson; jag är nog själv litet förvånad över detta sätt att turnera frågan! JO:s uppgift är ju att övervaka offentliga tjänstemän och se till att de tolkar och tillämpar författningar på det sätt de skall göra. JO har undersökt säkerhetspolisen och konstaterat att inget fel begåtts inom rikspolisstyrelsen eller vid dess säkerhetsavdelning. Det är bra. Men JO kan ju inte befria regeringen från ansvaret att självständigt bedöma hur registreringsverksamheten bör gå till, vilka principer den bör följa och hur omfattande den bör vara. Det är självklart, att det ankommer på regeringen att vid behov ändra eller komplettera den personalkontrollkungörelse som ligger till grund för registreringen vid säkerhetspolisen.

Sedan frågar fru Kristensson: Vad fanns det för skäl att vidta ändringar och vad innebär de ändringar vi har gjort? Hur skall man tolka den ena eller den andra passusen i brevet till rikspolisstyrelsen?

Det är inte så märkvärdigt att vi skrev detta brev den 22 september och då ändrade bestämmelserna. Redan innan JO börjat syssla med denna sak med anledning av tidningsartiklar och anmälda fall hade vi kontinuerligt haft uppmärksamheten på saken. Vi hade följt tillämpningen av 1969 års ändringar, då man införde det principiella förbudet mot åsiktsregistrering och sett hur det fungerade i praktiken. Vi fann att vi här borde förbereda vissa kompletterande föreskrifter och ge närmare anvisningar så att allt skulle fungera bättre och smidigare. Vi redovisade helt naturligt inte slutresultatet så länge JO-utredningen pågick – han kunde kanske komma med något uppslag eller en idé eller med någon belysande synpunkt som vi borde avvakta. När JO var klar, kunde vi fortsätta och slutjustera vad som ändå hade pågått redan innan JO började.

De nya föreskrifter som utfärdades den 22 september är alltså resultatet av de erfarenheter som vi samlat av personalkontrollkungörelsen i dess lydelse från 1969. Det är det ena. Men föreskrifterna är naturligtvis också ett uttryck för att vi tar hänsyn till förändringar som inträtt i den politiska bilden med den tilltagande internationella terrorismen, vars våg slagit in även över vårt lands gränser.

Vi har då sagt oss två ting: Vi har för det första organisationer av typen internationell terrorism, organisationer som man kan frukta verkligen kommer att använda våld i landet, organisationer som redan i praktisk handling har visat att de är beredda att använda våld långt bortom gränserna för det land där konflikten har sitt ursprung. De är så akut farliga, att vi måste hålla rätt på medlemmar i och sympatisörer till

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

sådana organisationer. Man må kalla det för åsiktsregistrering eller vad man vill, men dessa människor skall få antecknas i säkerhetspolisens register.

Sedan har vi den andra gruppen, den som så att säga är verksam på hemmaplan, de extremister som har revolutionen på sitt program men i övrigt verkar inom vår miljö och med våra politiska problem. Det är med andra ord våra egna inhemska revolutionsorganisationer. Ja, i fråga om dem står förbudet mot åsiktsregistrering fast. Vi fullföljer 1969 års linje. När man utfärdat ett förbud mot åsiktsregistrering, ligger svårigheten inte i att veta vilket faktum som är otillräckligt för att registrera någon – en handling som bara ger uttryck för politisk åsikt skall inte få föranleda registrering – utan svårigheten ligger i att veta hur mycket mer som fordras för att inregistrera någon. Vederbörande skall, som vi också sagt i brevet, ha vidtagit någon åtgärd som motiverar en registrering och ett bedömande av honom som säkerhetsrisk.

Jag har inte påstått att vidtagande av åtgärd är något i sig klart. Det är givet att jag av flera skäl inte kan ge någon detaljredovisning för hur mycket som fordras utöver det att vederbörande tillhör en organisation med revolutionen på sitt program för att en registrering skall få komma i fråga. Vi håller på med detta. Rikspolisstyrelsen har skaffat fram underlag för de kompletterande anvisningar som vi förutsatte i brevet av den 22 september, och jag skall återkomma till det. När redovisningen är klar får vi ta vår slutliga ståndpunkt. Jag har redan gett svaret att det inte är någon tvekan om att de nya föreskrifterna totalt sett innebär en nedbantning av säkerhetsregistret.

Då inställer sig nästa fråga från fru Kristensson: Är inte det oroväckande, och kommer inte det att försämra säkerhetstjänstens möjligheter att bedriva en effektiv spaningsverksamhet? Ja, det beror på vad man har för grundföreställning. Vi tror inte på någon nytta av ett register där allsköns sympatisörer till de organisationer som har revolutionen på sitt program finns registrerade, vare sig det är Nysvenska rörelsen, Nordiska rikspartiet, Clarté eller Anarkistfederationen. Vi tror inte effektiviteten minskar om man begränsar SÄPO:s uppgifter så hårt man kan och inriktar dem på att registrera personer som utgör en säkerhetsrisk i någon rimligt kvalificerad mening. Som jag sade förut skulle en personalkontroll, där man kan verifiera att vederbörande inte har något att göra med någon organisation som är farlig – bortsett från de principiella betänkligheter vi har däremot – förutsätta en registrering som vi dess bättre inte har haft efter det andra världskrigets slut.

Herr Jörn Svensson uppehöll sig främst vid Ustasjagrupperna och deras terrorism. Det är klart att herr Svensson har rätt när han i sin interpellation säger, att det måste till en mängd rätt exceptionella åtgärder för att förebygga nya flygplanskapningar, ambassadörmord och andra liknande våldsdåd. Han har också rätt när han säger att det är fråga om åtskilligt annat och mer än bara en utvidgning av säkerhetspolisens registrerande och övervakande verksamhet. Men tyvärr, herr Svensson, är det fel när ni gör gällande att det inte finns några andra grupper än Ustasja-rörelsen som behöver kontrolleras. Varför det? Jo, för det första är den inte alldeles ensam om att ha utfört våldsdåd här i landet; men det

är inte det avgörande. Det finns för det andra ett antal grupper som så att säga har lagt upp en verksamhet som klart visar att de är beredda att använda våld på tredje lands område och mot utanförstående lands medborgare som ett systematiskt medel i sin politiska kamp. Jag behöver inte nämna mer än namnet Svarta september för att ni skall förstå att även en sådan grupp i den mån den förekommer i Sverige skulle behöva bli föremål för speciella åtgärder — i första hand att utestänga den härifrån, i andra hand att försöka få bort den härifrån och i tredje hand en mycket sträng kontroll av den för att skydda oss från exempelvis det som hände i München och på andra håll.

Det är sådana grupper vi måste vända oss emot, men vi får inte slå över. Om man forskar i historien går det säkert att finna, om inte så mycket i vårt land så i andra länder, exempel på en säkerhetspolis som har agerat utifrån konservativa och demokratiska värderingar. Men herr Svensson skall inte slå över till motsatsen och efterlysa en säkerhetspolis som är försedd med skyggappar och icke får snegla åt annat än vad han kallar för högerextremister. Vad vi måste vända oss emot — därför att Sverige är ett rättssamhälle och därför att vi över huvud taget har skyldighet att skydda befolkningen i vårt land — är våldet som sådant, det grova våldet vare sig det har sitt ursprung i nationella motsättningar i Jugoslavien, i Mellersta Östern-konflikten, i spänningarna i Eritrea eller Turkiet eller i någon annan internationell konflikt.

I det förslag som vi i fredags lade fram i kommissionen för förebyggande av politiska våldsdåd har vi försökt begränsa de restriktiva åtgärderna, därför att till skillnad från herr Svensson känner vi ett stort motstånd mot att ta till den här typen av metoder. Vi har försökt begränsa dem så att de bara skulle träffa det ringa antal personer med främmande nationalitet som på ganska goda grunder kan antas tillhöra eller verka för sådana politiska organisationer eller grupper som vi befarar skall tillgripa våldshot eller tvång som medel i sin verksamhet i vårt land. Och så har vi gjort vårt yttersta för att i hela det här nya systemet föra in så mycket som möjligt av demokratisk kontroll och insyn.

Till sist, herr talman, vill jag säga ytterligare något i anslutning till herr Svenssons interpellation. I Jörn Svenssons livfulla skildring av hur man skall komma åt Ustasjagrupporna — jag läste upp en del av den skildringen förut -- fattas någonting som är rätt väsentligt. Det fattas en sund tvekan inför metoder som i princip är främmande för vårt samhälle och som vi helst inte skulle vilja använda oss av.

Vår uppgift i kommissionen om den internationella terrorismen var att visa på vägar att begränsa riskerna för fortsatt våld med politisk bakgrund. Men jag tror jag vågar säga att vi alla starkt upplevde det dilemma som en demokrati står inför när denna demokrati måste försvara sig mot presumtiva våldsvarkare genom att för deras del inskränka på fri- och rättigheter som vi gärna vill betrakta som både allmängiltiga och oeftergivliga. Vår tröst i kommissionen är att vi tycker oss ha kommit fram till förslag som innebär att vi med minsta möjliga avsteg från gamla svenska rättstraditioner ändå trots allt avsevärt minskar riskerna för att Sverige skall bli en tillflykt för människor som tillhör utländska terroristorganisationer av olika slag.

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Vad som är viktigt i detta sammanhang är inte någon rädsla för att säkerhetstjänsten skulle styras åt annat håll än åt höger, för åt helt annat håll har den ju i regel styrt sig själv. Vad vi är rädda för är att huvudfienden i det här fallet, nämligen Ustasja, skall såsom har varit fallet under åtskilliga år i stort sett lämnas åsido eller prioriteras betydligt lägre än de organisationer som dock aldrig – vad man än må säga – använt några metoder av den typ som Ustasja har visat sig kunna använda.

Vi är inte rädda för att säkerhetspolisen skulle inrikta sig åt något annat håll än mot Ustasja, men vad vi är rädda för är att den i sin iver att söka syndabockar ägnar huvudparten av sin verksamhet åt dem som tar till fredliga aktioner såsom strejker, som säljer tidningar, som bär Indokinaflaggor vid demonstrationer eller exempelvis skriver under något frasrevolutionärt program, medan de verkligt farliga grupperna lämnas åsido, vilket vi länge har haft anledning att klaga på och som har lett till en rad lyckade aktioner från bl. a. Ustasjas sida.

Den officiella omprioritering av säkerhetstjänstens resurser som regeringen vill åstadkomma och som statsrådet Lidbom har redogjort för i dag är ju egentligen ett erkännande av att en felprioritering tidigare har ägt rum.

Sedan vet jag mycket väl att det inte enbart är Ustasja som sysslar med terrorverksamhet. Det har jag inte påstått heller. Statsrådet Lidbom skall inte förvränga mitt påstående. Vad jag har påstått är att Ustasja i dag är huvudfienden och det är mot de organisationer som räknas till den gruppen som huvuduppmärksamheten nu måste inriktas.

Vad jag med min fråga sökte få svar på men ännu inte lyckats är: Föreligger det risk för att även andra utländska grupper, politiska grupper som inte gjort sig kända så ... inte Svarta september, utan exempelvis palestinska grupper, föreningar som finns här i Sverige – skall råka ut för skärpt personkontroll eller bli bedömda strängare om de försöker resa in i Sverige, med anledning av att kontrollen har skärpts på grund av Ustasjas illdåd? Det är det frågan gäller.

Sedan vet vi mycket väl vad vi talar om. Det är inte det att vi kommunister inte skulle känna motvilja mot säkerhetstjänstens metoder och de metoder i övrigt som kommer till användning i sådana här sammanhang. Vi har tidigare ganska tydligt givit uttryck för en sådan motvilja. Det är i stället uppenbarligen när det gäller Ustasja inte fråga om åsiktsregistrering eller åsiktskontroll i den bemärkelse som det är när det gäller personalkontroll, t. ex. inom den svenska statsapparaten, något som vi har klagat på, utan om en kontroll av den rörelsen och de aktioner som företas av en grupp, som är huvudsakligen kriminell och icke politisk. Gentemot den måste naturligtvis en statsmakt kunna inskrida.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! I ett avseende tycker herr statsrådet och jag lika, nämligen att målsättningen för säkerhetspolisens verksamhet skall vara att man skall kunna avvärja hot mot samhället från vilket håll det än kommer. Jag vill gärna slå fast att detta absolut är utgångspunkten när

man skall bedöma säkerhetspolisens arbete.

Sedan frågade statsrådet älskvärt nog hur jag vill ha det. Ja, jag anser att den ändring som gjordes var helt obefogad. Jag tror nämligen -- naturligtvis utan att ha tillgång till det hemliga materialet -- att verksamheten som den bedrivits tidigare har varit helt tillfredsställande ur alla synpunkter. Det visar sig ju inte minst av JO:s utredning och vad justitieombudsmannen Thyresson själv yttrade. I detta sammanhang kanske jag skall säga att jag inte har annan uppfattning än att regeringen själv skall ha avgörandet i sin hand i frågan om det skall göras ändringar eller inte. Jag har inte menat att detta i och för sig är beroende av vad JO uttalat. Ett skäl för att man skall tro att den hittillsvarande verksamheten har varit bra är väl ändå att justitieombudsmannen kom fram till denna slutsats.

Jag är vidare mycket förvånad över det som statsrådet sade om skyddsklassplaceringarna. Jag har levt i den tron att antalet skyddsklassplacerade tjänster var mycket litet i vårt land. Dessutom har jag haft den uppfattningen att myndigheterna har skyldighet att beträffande sådana tjänster införskaffa upplysningar genom personalkontrollregistret. Det är inte alls så att alla tjänster skulle vara skyddsklassplacerade och att ett sådant förfarande skulle bli en gigantisk arbetsuppgift. Jag undrar alltså om inte statsrådet fått detta om bakfoten.

Nu har vi emellertid genom statsrådets senaste inlägg fått något slags besked om vad regeringen hade för avsikt med sin ändring, och jag måste tyvärr tolka herr statsrådets besked så att förslaget innebär en inskränkning -- om den är väsentlig eller inte har vi inte fått reda på -- av de tidigare möjligheterna till registrering av våra inhemska extremistgrupper. Det tycker jag är ett utomordentligt allvarligt besked. Det finns ingenting i utvecklingen i vårt samhälle som tyder på att vi i dag skulle kunna agera med mindre vaksamhet än tidigare när det gäller dessa grupper -- tvärtom. Jag vet inte om herr statsrådet har tagit del av kfml(r):s stadgar. Där uttalas klart att medlemmarna skall organisera och leda arbetarklassens kamp för att störta det kapitalistiska utsugarväldet osv. Det kan endast ske i en väpnad revolution, som rycker makten från bourgeoisiein, krossar dess statsapparat och upprättar proletariats diktatur. Det är klart att det finns unga romantiker som går in i dessa rörelser, men jag menar att en person som en tid varit medlem i en sådan organisation får tas något mera på allvar. Jag skulle vilja sluta med att fråga herr statsrådet: Om en person som har varit aktiv medlem i kfml(r) söker en skyddsklassplacerad tjänst t. ex. inom försvaret, är han då en säkerhetsrisk eller kan man utan betänkligheter anställa vederbörande på tjänsten?

Herr HAGBERG (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Lidbom försöker uppamma något slags motsättning mellan herr Svensson i Malmö och mig. Men det är väl ganska klart att en åsiktsregistrering betyder en registrering av rena åsikter. Som herr Svensson förut sade är det vad gäller Ustasja fråga om rent kriminella handlingar, som inte på något sätt är jämförbara i detta sammanhang. Det föreligger alltså inte någon motsättning mellan oss om att åsiktsregistreringen måste avskaffas.

Men statsrådet undviker hela tiden den frågeställning som jag tagit upp i min interpellation och även i min kommentar till hans svar, nämligen om regeringen är beredd till en allsidig kontroll i detta sammanhang. Det kan väl inte vara en allsidig kontroll när bara fyra av de fem partierna här i riksdagen är med i denna kontroll. Eller är det femte partiet inte godkänt för att kontrollera det här registret? Det är en mycket väsentlig fråga. JO säger att medlemmar av vårt parti inte längre registreras, men vi duger tydligen inte att vara med och kontrollera att bestämmelserna efterföljs. Vi har riktat kritik mot åsiktsregistreringen i många år, och naturligtvis skulle det freda regeringens samvete mycket, om vi kunde vara med och kontrollera att denna registrering inte längre förekommer.

Efterlevnaden av direktiven tycker jag är en mycket viktig sak. Efter vad jag kan utläsa av JO:s utredning förekommer det att polisen söker upp medlemmar av Konservativ ungdom och frågar vilka som tillhör FNL-grupperna. Det tycker jag ger en klar anvisning om hur polisens verksamhet går till. Kommer de direktiv som säkerhetspolisen nu har fått att följas, när polisens arbete har den inriktningen? Jag tillåter mig fortfarande att betvivla detta.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Jag skall göra några kommentarer till den hittills förda debatten och kanske tillfoga ett par egna synpunkter. Låt mig emellertid först säga att det i varje fall på mig gör ett egendomligt och närmast parodiskt intryck att finna företrädare för vänsterpartiet kommunisterna i något slags roller som särskilt aktiva demokratins väktare. Om de verkligen vill vara det, borde de nog söka sig ett annat politiskt sällskap. Bockar passar inte bra som trädgårdsmästare — det är en gammal sanning, och den står sig även här. Därmed nog om detta.

Det som har föranlett mig att göra ett inlägg i debatten är främst att fru Kristensson — enligt min mening med all rätt — pekat på en klar motsättning mellan två olika typer av regeringsåtgärder inom säkerhetsområdet. Den första typen gäller den särskilda lagstiftningen mot det — jag vill gärna också understryka detta — i förhållande till hela antalet invandrare ringa antal utlänningar som kan befaras förbereda på ett eller annat sätt politiskt grundade våldsbrott i Sverige. Den kommission som föreslagit den lagstiftningen har herr Lidbom lett på ett effektivt och förtjänstfullt sätt. Jag hoppas att detta omdöme från min sida inte av honom upplevs som någon belastning.

Vi har därmed försökt lägga ut ett skydds nät mot sådana brott, och vi har försökt konstruera det så att det innebär, som herr Lidbom också har betonat, en rimlig avvägning mellan demokratins säkerhetsintressen å ena sidan och individens rättssäkerhetsintressen å den andra. Men jag har bedömt det så att det säkerligen är nödvändigt, som läget i fråga om den internationella brottsligheten av det här slaget har utvecklats, att försöka lägga ut ett sådant nät.

Den andra typen av regeringsinitiativ, som jag tycker grumlar till bilden, gäller svenska medborgare. De initiativen har gått, såvitt jag förstår, i en motsatt riktning. Jag syftar då liksom fru Kristensson på ändringarna i personalkontrollkungörelsen. Innebörden av själva änd-

ringarna är väl i och för sig inte helt klar, men avsikten med dem synes enligt regeringens skrivelse till rikspolisstyrelsen den 22 september klar – låt vara att också skrivelsen har en provisorisk karaktär – och det är att ta bort en del av det skydds nät vi har när det gäller inhemska latent hot mot den svenska demokratis säkerhet. Det har bekräftats av statsrådet Lidbom i dag, då herr Lidbom har sagt att det är givet att de nya bestämmelserna avser en inskränkning av säkerhetsregistret som når utöver den avtappning med hälften som enligt JO:s utredning redan har skett. Det var nästan omöjligt att fatta herr Lidbom på något annat sätt. Vad i all världens dar kan för det första vara – jag tycker den frågan är mycket berättigad – de bakomliggande motiven för det? Även om det är ett resonemang i efterhand vill jag fråga: Varför skulle inte, för det andra, den parlamentariska kommissionen när den nu tillsattes kunna syssla även med detta så att säga interna problem och inte endast med vad jag nu för korthetens skull kallar det yttre problemet? Det var väl inte nödvändigt för regeringen att skynda sig att komma före kommissionen i det avseendet! Jag tror att det skulle ha lett till undanröjande av en del missförstånd som kan dröja sig kvar om man hade behandlat även den frågan.

Jag tycker att de här spörsmålen är berättigade mot bakgrunden av det förlopp vi bevittnat inom de politiska meningsriktningar i Sverige som antingen måste sägas ha obefintlig, en kvarts, en halv eller tre fjärdedels demokratisk pålitlighet. Den utvecklingen har varit ganska talande, och den inskränker sig inte till de rena extremistorganisationerna, om jag nu kallar dem så.

Man kan visserligen säga att det här förloppet också har karakteriserats av en alltmer markerad sönderstyckning i riktning mot ett alltmer utpräglat erkännande av våldsmetoder för att kasta omkull vår demokratiska ordning – och det är klart att den sönderstyckningen i och för sig kan ses som ett svaghetstecken när det gäller alla de här partierna till vänster om socialdemokratin – men ändå är den allmänna tendensen tydlig och oroväckande. Jag tycker inte man skall dra sig för att här även nämna det kommunistiska partiet. Det ändrade visserligen sitt namn i slutet på 1960-talet – det var väl då – till vänsterpartiet kommunisterna för att därmed såvitt jag förstår söka markera en ökad demokratisk pålitlighet, men redan strax efter det tillfället svävade faktiskt herr Hermansson en del på målet när det gällde om den slutliga politiska kampen skulle kunna ske utan användande av våldsmedel. Och i år har det här svävandet på målet tilltagit i samband med diskussionen kring vpk:s nya partiprogram. Det har också noterats inte minst i fackföreningsorgan och i socialdemokratisk press.

När det gäller kfml och kfml(r) känner vi väl till att de utsöndringarna inom den kommunistiska föreställningsvärlden markerar ytterligare steg under senare år på vägen mot en alltmer uppenbar bekännelse till att i våldsmetoder se ett hjälpmedel att slå sönder det demokratiska samhällsskicket. De är små, och kan som sådana betraktas som relativt oväsentliga, men i en skärpt situation, där Sverige är utsatt för hot, kan det väl antas att de kommer att agera med en tilltagande användning av våldsmedel och inte bara tala om dem. Det kan på goda grunder antas att

Måndagen den
11 december 1972

Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.

den ökade frekvens av sabotagehandlingar mot försvaret som vi nyligen fått rapporter om har en del av sin grund i den psykologiska miljö som de här gruppernas verksamhet och agitation skapar.

Går vi till den motsatta ytterligheten, de mer eller mindre nazistiskt präglade grupperna, kan det konstateras att deras aktivitet för närvarande är helt obetydlig. Men även i det fallet gäller att en ändrad och skärpt situation kan leda till en ökad aktivitet och tillgrepp av olika slag av våldsmetoder. Det allmänna intryck som jag får av detta och av en del inslag i den debatt som har förts är vissa stegrade "inomskärskriser" för den svenska demokratin – det är inte bara en yttre utan också en inre risk.

I den nu aktuella JO-utredningen sägs för det första att det inte finns någon anledning anta att den mot vårt land riktade främmande underrättelseverksamheten avtar. Detta är en del av den yttre risken – jag vågar tillägga att den verksamheten försigår med bistånd av inhemska medhjälpare. För det andra anser JO att även om de extremistorganisationer som för närvarande finns inte nu är något hot mot vårt samhällsskick och vår demokratis inre säkerhet utgör de dock grogrund för risker som man inte kan förbise och som därför behöver hållas under uppsikt, så att man inte överraskas av utvecklingen. Därför anser faktiskt JO att några ändringar av eller anmärkningar mot säkerhetspolisens och den militära säkerhetstjänstens verksamhet, sådan den hittills bedrivits på grundval av den fram till september gällande personalkungörelsen t. ex., inte vara behövliga eller befogade.

Jag delar den uppfattningen, och jag vill tillägga att i den mån en ändring skulle vara påkallad skulle den snarare gå i den riktningen att även vårt inhemska skyddsnät skulle göras något mer finmaskigt och alltså inte gå i den riktningen att det delvis avlägsnas. Det är emellertid det senare som jag tycker att vi har fått bekräftat att regeringen nu synes vara i färd med att göra, och det väcker oro och ter sig i varje fall för mig oförståeligt.

Jag vill därför understryka och något mera detaljera fru Kristenssons fråga beträffande konsekvenserna: Varför vill regeringen ha en sämre kontroll än tidigare av personer som anställs eller får sin verksamhet i t. ex. kanslihuset, utrikesdepartementet, de olika känsliga militära organ som fru Kristensson nämnde – eller i de delar av Sveriges Radio och TV som har särskilt betydelsefulla uppgifter att fylla om ett skärpt läge inträffar? Jag har kanske inte samma uppfattning som fru Kristensson, att det bara är ett fåtal personer som är indelade i skyddsklasser inom de väsentliga organ som jag nämnde – de är nog rätt många. Men den konkreta frågan är alltså: Anser statsrådet Lidbom att det över huvud taget är lämpligt att medlemmar av vissa svenska extremistorganisationer, även om det inte finns någon föregående belastning av annat slag, söker och får anställning inom de organ som jag nämnde – utrikesdepartementet, kanslihuset, försvaret? Om statsrådet anser att det inte är lämpligt, hur i all världens dar skall han då bära sig åt för att förhindra detta, om det över huvud taget inte finns några anteckningar att utlämna?

Sedan tio år tillbaka eller mera har jag haft den uppfattningen att med den obestridligen effektiva parlamentariska insyn i och kontroll av

säkerhetspolisens verksamhet som vi har – och statsrådet Lidbom gör alldeles rätt i att understryka det – är det av betydligt mindre intresse vad som registreras; det från rättssäkerhetssynpunkt mest relevanta är vad som lämnas ut. Redan den hittillsvarande ordningen har, såvitt mig är bekant, fungerat på det sättet att registrerade uppgifter i vissa fall över huvud taget inte lämnas ut, därför att man varit enig därom inom rikspolisstyrelsen. Det tycker jag är en bra fungerande ordning, men jag begriper inte att man därför skall behöva säga ifrån sig dels vissa möjligheter till spaningsarbete, dels möjligheten till kontroll när det gäller känsliga placeringar. Jag har mycket svårt att tänka mig att det över huvud taget finns så värst många placeringar, om ens några, i de instanser jag nämnde – i synnerhet UD och kanslihuset – som inte är att betrakta som känsliga. Jag kan inte förstå varför man ur regeringens egen trygghetssynvinkel skulle minska möjligheterna att skaffa sig ett skydd. Och jag tror också att skall man klara av den här nya, och befogade, övervakningen av de utländskt engagerade terroristerna utan att inskränka på det inre skydds nätet eller på annan brottsbekämpande verksamhet över huvud taget, då går det inte att åstadkomma en omorganisation inom ramen för oförändrade personalresurser. Men det får vi väl återkomma till på nyåret.

Det kan väl ändå inte vara så – men det är en tanke som kan ligga obehagligt nära till hands – att regeringen av något slags förvända politiska skäl vill balansera sin förstärkning av skydds nätet gentemot utläningar, som vi är överens om, med något slags inflörtning, om jag får kalla det så, gentemot kommunister, kfml och kfml(r), som vi naturligtvis i så fall inte alls är överens om? Men jag har svårt att föreställa mig detta, och jag skulle vilja sluta med att säga att det vore ett utomordentligt värdefullt bidrag till att undanröja funderingar av det slaget, om regeringen tog sig en grundlig titt på de här, tills vidare provisoriska tillämpningsbestämmelserna från den 22 september.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Herr Wedén har med den grötmyndiga disponentattityd som är honom egen kommit med en insinuation gentemot vårt parti och dess säkerhetspolitiska roll. Han har insinuatoriskt sagt att man inte skall göra bocken till trädgårdsmästare, med vilket han åsyftade det olämpliga i att bereda vårt parti insyn i den särskilda polisverksamhetens kanaler. Jag skulle vilja fråga vad han egentligen menar med det. Han kan mena två saker. Antingen menar han ingenting – då är det bara struntprat som han kastar ur sig, och i så fall tycker jag att han skall ta tillbaka det, för då har det ju ingen mening och är inte värt att allvarligt tas upp – eller också menar han någonting verkligt konkret. Och det kan bara vara *en* sak, nämligen att representanterna för det kommunistiska partiet, bl. a. här i denna kammare, är att betrakta som någon sorts säkerhetsrisker. Då tycker jag att han inte bara skall nöja sig med halvkvädna visor utan säga det rent ut. Och säger han det rent ut, då kommer han att bli åtalad, och det i morgon dag.

Herr Wedén är en typisk kvarleva från det kalla kriget, när man kunde diffamera och förfölja folk med vänsteråsikter utan att på något sätt klart

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

precisera vari deras påstådda brott bestod – det fanns ju inget brott, det var ett politiskt motiv som låg bakom förföljelsen. Om han åtminstone var så hederlig att han redovisade det! Eller om han verkligen hade någonting att komma med som bevisade att medlemmar av det kommunistiska partiet i detta land var säkerhetsrisker och hade gjort sig skyldiga till brott mot rikets säkerhet, då borde han också tala om det, så att vi fick tillfälle att granska den delen av påståendena! Jag tycker att herr Wedén skall förklara varför det skulle vara att sätta bocken till trädgårdsmästare, om exempelvis herr Hagberg eller herr Hermansson eller jag skulle sitta bredvid de borgerliga och socialdemokratiska ledamöterna i de parlamentariska organ som kontrollerar den särskilda polisverksamheten. Jag förväntar mig en precisering på den punkten.

Sedan är det typiskt att när herr Wedén skall tala om de människor som utgör föremål för säkerhetspolisens uppmärksamhet i detta land använder han beteckningen fml. Det finns inget fml; det finns ett kfml i två fraktioner och det finns ett FNL. Herr Wedén får försöka hålla reda på dem han skall kontrollera och inte bara klumpa ihop folk på det där slarviga sättet. Har man inte bättre reda på sig när det gäller de organisationer som man skall kontrollera, då tycker jag verkligen att den kommunistiska kritiken mot säkerhetstjänsten och dem som är ansvariga för den – och också mot de partier som ställer sig bakom säkerhetstjänsten -- är befogad.

Till den vidare frågan om vem som utgör den egentliga huvudfaran ur säkerhetssynpunkt i det här landet skulle jag vilja notera att både herr Wedén och fru Kristensson – typiskt nog för folk från den kanten -- väsentligen har uppehållit sig vid vänsterorganisationer, som dock, vad man än i övrigt må säga om dem, aldrig har kunnat bindas vid någon handling som har tytt på att de skulle vilja föröva brott mot rikets säkerhet, medan herr Wedén och fru Kristensson ägnar betydligt mindre uppmärksamhet åt andra grupper. Vem är det som har stormat konsulat här i landet, vem är det som har kapat flygplan, vem är det som har mördat ambassadörer, vem är det som har utpressat, misshandlat och hotat? Herr Wedéns och fru Kristenssons inlägg här i dag speglar i rätt hög grad, fruktar jag -- och därvidlag måste jag vända mig till statsrådet Lidbom -- och utgör en illustration till länkesätt och disproportioner i tänkesätt som har haft ett ganska starkt grepp även om de myndigheter som officiellt har sysslat med säkerhetsfrågor. Regeringens deklaration, som jag hoppas innebär att säkerhetstjänsten nu skall tvingas över till att ge sin verksamhet en annan tyngdpunkt, är i detta sammanhang hälsosam -- förutsatt att man kan tolka den på det sättet som bl. a. herr Geijer har givit vid handen vid utläggningar inför massmedia.

Vad beträffar det kommunistiska partiets angelägenhet att skydda medborgerliga fri- och rättigheter och åsiktsfrihet är den dokumenterad i denna kammare många gånger, inte minst på sistone när vi har anfört kritik mot vissa administrativa åtgärder som har riktats mot enskilda människor, som har gått ut på utvisning på grundvalar vilka vi har tyckt vara alltför stränga och som har gått ut på att över huvud taget utsätta dessa människor för en administrativ behandling vilken vi menar har ingripit på ett oberättigat sätt i deras rörelsefrihet utan att det funnits

någon speciell säkerhetspolitisk eller annan kriminalpolitisk anledning att utsätta dem för en sådan behandling. Det är en helt annan sak att på det sättet arbeta för att – och bevaka att – inga onödiga sådana inskränkningar sker. Fördenskull behöver vi ju inte vara motståndare till att effektiva metoder verkligen tas i bruk gentemot dem som utgör det verkliga hotet, gentemot dem vilkas politiska ursprung mer och mer har förbleknat – alltså organisationer som har mist sina verkliga politiska rötter och mer och mer slagit över i ren kriminalitet. Gentemot dem finns det i och för sig ingen anledning att lägga fingrarna emellan. Självfallet – det anser både herr Hagberg och jag – måste de organisationerna bevakas och kartläggas.

Men jag skulle vilja upprepa min fråga till statsrådet Lidbom: Hur ligger det till med de olika grupperna inom Ustasjarörelsen? Vilka är verksamma här i landet? Vet man från säkerhetsorganets sida om detta? Jag har en liten misstanke om att man har en något oklar föreställning om vilka av de här grupperna som är verksamma. Det finns nämligen skiljaktiga grupper som tillämpar ganska olikartad politisk taktik, och det har inte minst ur säkerhetssynpunkt och även kriminalpolitisk synpunkt sitt intresse att man har klart för sig vilka dessa skillnader är.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Mitt inlägg skall verkligen bli mycket kort. Det är möjligt att jag gjorde mig skyldig till någon bokstavssammanblandning, men ingen av de närvarande kammarledamöterna kan sväva i tvivelsmål om vilka organisationer det var jag talade om. Därtill hörde inte FNL.

Sedan begär herr Svensson i Malmö av mig att jag personligen skall utskrive ett fullständigt demokratiskt friskhetsintyg för vänsterpartiet kommunisterna. Jag måste bekänna, herr talman, även med risk att bli åtalad, att något sådant intyg kan jag inte skriva ut.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte alls begärt något friskhetsintyg, och partiet är inte det minsta intresserat av herr Wedéns omdöme på den punkten, för på det litar vi inte det bittersta. Vad jag var intresserad av var att herr Wedén skulle precisera sin beskyllning som framfördes som en halvkväden visa. Antingen skulle han säga att det låg någonting i denna beskyllning, något konkret som innebär att vi skulle vara säkerhetsrisker -- i varje fall mer än andra medborgare i det här samhället -- eller också skulle han precisera det därhän att det icke finns någon anledning att anta att vi skulle vara säkerhetsrisker. Sedan fick vi ju se, beroende på hans svar, vilka åtgärder vi då skulle vidta.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! När det först gäller herr Svensson i Malmö och herr Hagberg, så vet jag inte om jag är skyldig till att frågan om ert partis försvar för åsiktsfriheten kom in i debatten. Det är emellertid närmast pikant att se hur herr Hagberg i en interpellation med indignation säger följande: Ni har ju inte förbjudit åsiktsregistrering, eftersom ni säger att man inte får registrera *enbart* av det skälet att någon har en viss politisk

Måndagen den
11 december 1972

Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.

uppfattning, — men är det andra inslag också går det för sig att registrera. Sedan kommer herr Svensson i Malmö med en annan interpellation och säger: Ja, de här farliga Ustasjagrupporna skall man minsann kontrollera och övervaka från säkerhetspolisens sida, och man skall kanske också inskränka deras rörelsefrihet.

Därmed har åtminstone så att säga de vackra principerna litet grand fått vika inför livets kalla realiteter. Jag säger detta utan att jag i övrigt skall dra upp något nytt gräl med herrarna på den här punkten.

Jag vill i stället övergå till fru Kristensson och herr Wedén. Ni är väldigt oroliga för att effektiviteten skall bli lidande på de ändrade föreskrifterna av den 22 september för registret hos säkerhetspolisens. Jag har öppet sagt: Föreskrifterna kommer att medföra att registrets omfång minskar — det är ingen tvekan om detta. Men det är inte detsamma som att verksamheten blir mindre effektiv. Det beror väl på hur man lägger upp det hela. För det första får vi en tyngdpunktsförskjutning — en ökad uppmärksamhet på allt som har med de här internationella terroristorganisationerna att göra — och för det andra får vi en fortsatt uppmärksamhet också på de andra, de inhemska organisationerna. Men vår erfarenhet av 1969 års beslut, när vi sett på hur det hanteras, har varit att man utan skada för effektiviteten i spaningsverksamheten eller personalkontrollen kan avstå från rätt många uppgifter som tidigare har förekommit.

Detta är ingen kritik mot registreringen som den har bedrivits inom rikspolisstyrelsen i och för sig, det är ingen polemik mot JO som sagt att detta stämmer med författningarna osv. Men det tillkommer ju regeringen att ta ansvaret för själva uppläggningsen av jobbet och se efter hur man skall få ut bästa effekt av verksamheten och vilket slags register som är ändamålsenligt att ha.

Det är klart att det är litet svårt att föra den här debatten på ett riktigt meningsfullt sätt när man inte kan diskutera öppet om säkerhetspolisens metoder och vilka typer av uppgifter som man bör registrera och inte registrera. Därför kommer väl både mina kritiker och jag själv att vandra som katten kring het gröt här. Men några ting kan man väl ändå klara ut.

Det förefaller både på en fråga som herr Wedén ställde till mig och på en fråga som fru Kristensson ställde till mig som om de utgick från detta: Kan ni tänka er att på en skyddsklassplacerad tjänst — herr Wedén nämnde UD, försvaret och något ytterligare — riskera att anställa en medlem av sådana här fruktansvärda organisationer? Det man dragit fram var väl ungefär de organisationer jag nämnde — kfml(r), Clarté, anarkistfederationen, Röd front och allt vad det är. Det finns en del på högerkanten också — Nordiska rikspartiet, Nysvenska rörelsen osv. Men utgångspunkten för en sådan fråga måste vara att ni förutsätter ett register som innebär en fullständig kartläggning av vilka som är medlemmar i eller aktivt verksamma för dessa olika organisationer. Och då vill jag svara att det registret har vi inte i dag. Vi har inte haft det på bra länge. Jag tror för övrigt att vi aldrig har haft det. Men om vi skulle börja med en sådan registrering att vi genom att kolla i SÄPO:s register kunde vara säkra på att en person i skyddsklassplacerad tjänst inte är medlem i t. ex. kfml(r), så skulle det förutsätta en gigantisk förstärkning av säkerhetspolisens. Det var vad jag sade. Och någon sådan förstärkning

vill vi inte vara med om. Både av principiella skäl som har med åsiktsfriheten att göra och av praktiska skäl. Vi tror inte att det skulle vara en ändamålsenlig användning av personalresurser att jaga ut poliser att leta efter människor som arbetar med tidningen Proletären eller tidningen Gnistan eller som står i en bokhandel och säljer revolutionära tidskrifter o. d.

Nr 136

Måndagen den
11 december 1972
*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag tycker att statsrådet undvek min fråga genom att säga att de registreras inte, och därför är saken inte aktuell. Jag frågade om en person som är aktiv medlem i kfml(r), exempelvis i styrelsen eller som på annat sätt visar att han verkligen delar organisationens målsättning och är medveten om vad verksamheten syftar till, är lämplig att inneha en skyddsklassplacerad tjänst i försvaret. Herr statsrådet svarar med att säga att det är inte aktuellt, ty vederbörande blir inte registrerade.

För min del personliga del trodde jag att den tidigare registreringen i varje fall hade fungerat så, att enbart ett medlemskap i en organisation inte var tillräcklig grund för registrering; man måste också på något sätt genom aktiva åtgärder visa att man omfattade organisationens syfte. Och när det då gäller organisationer som har revolution på sitt program måste det väl ändå vara ett memento för säkerhetspolisen och ett observandum för försvaret när det gäller att anställa sådana människor. Tycker inte herr statsrådet att en sådan person kan betraktas som en säkerhetsrisk? Kan jag få svar på den frågan? Det är nämligen det grundläggande.

Sedan konstaterar jag åter, vilket jag kände mig föranlåten göra i mitt senaste inlägg, att regeringen tydligen avser att omfördela säkerhetspolisens resurser så, att man minskar möjligheterna till personalkontroll när det gäller våra svenska extremister men förstärker dem då det är fråga om utländska extremister här i landet. Jag delar helt herr Wedéns uppfattning, som han gav uttryck åt så utomordentligt i det inlägg han gjorde alldeles nyss, att utvecklingen i vårt land verkligen inte tyder på att vi har anledning minska på vaksamheten. Tvärtom bör vi öka den.

Herr talman! Slutligen tycker jag att herr statsrådets svar inte är med sanningen överensstämmande, när han konstaterar att de nya tillämpningsföreskrifterna varken försämrar säkerhetstjänstens möjligheter att bedriva en effektiv spaningsverksamhet eller minskar möjligheterna till personalkontroll. Vad innebär omfördelningen av säkerhetspolisens resurser om inte att vi minskar möjligheterna när det gäller de inhemska extremistgrupperna?

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Tillåt mig först säga att jag verkligen tycker, att när herr Lidbom talar om en gigantisk förstärkning som bleve nödvändig om man skulle tillmötesgå de synpunkter som här framställts av fru Kristensson och mig, så är det en ganska fantastisk och gigantisk förvrängning av verkligheten. Jag har ifrågasatt om man inte kunde ha nöjt sig med den nedbantning som redan har ägt rum.

Vad kfml(r):arna och personerna på den andra ytterlighetskanten

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

beträffar, så är de så fåtaliga – vilket inte betyder att de inte i en given situation kan vara farliga på poster av den art som fru Kristensson och jag här talat om – att det sannerligen inte skulle behövas någon gigantisk förstärkning. Jag tror att man mycket väl skulle ha klarat sig med en registrering av ungefär den omfattning vi hade innan regeringen den 22 september utfärdade sina nya, låt vara provisoriska, direktiv.

Till sist vill jag inte underlåta att citera vad JO, riksdagens ombudsman, säger i sitt utlåtande. Han säger: "Min utredning har icke givit mig anledning att ifrågasätta införandet av ytterligare regler för den särskilda polisverksamheten eller ytterligare garantier till säkrandet av att verksamheten hålls inom behöriga gränser." Det vare mig fjärran att bestrida att regeringen är suverän att göra de ändringar som den har kompetens att göra. Men för ledamöter av riksdagen måste naturligtvis det mycket bestämda uttalande som deras egen ombudsman i detta avseende gjort vara värt att uppmärksamma.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Bakgrunden till mitt uttalande om den gigantiska förstärkningen av säkerhetspolisen, som här har kritiserats av herr Wedén och fru Kristensson, var att ni önskar ett säkerhetsregister som är så stort att man kan använda det för att ta reda på om någon person som skall anställas i skyddsklassplacerad tjänst är medlem av eller aktiv i en organisation som har våldet på sitt program. Det finns rätt många sådana på höger- och vänsterkanten, och skulle vi göra en kartläggning som man kunde använda för detta speciella ändamål, skulle det kräva en enorm förstärkning av säkerhetspolisens resurser. Nu har vi i stället en koncentration; vi intresserar oss inte för alla kfml(r):are, osv., utan vi intresserar oss för dem som i någon rimlig mening är säkerhetsrisker. Det är mycket sannolikt att sådana inom kfml(r) mycket aktiva personer, som ni tog som exempel, som skulle anmäla sig som sökande till en skyddsklassplacerad tjänst i UD, försvaret, osv., finns i registret, både med de föreskrifter som har gällt till nu och med de föreskrifter som skall gälla framöver. Vad vi velat åstadkomma är alltså en koncentration av insatserna och en inriktning av dem på framför allt de organisationer som efter vad vi vet utgör ett akut hot mot ordning och säkerhet här i landet. Det är sannerligen inte detsamma som en försvagning av beredskapen.

Med all respekt för JO som riksdagens ombudsman och en utomordentligt värdefull institution för kontroll av rättssäkerheten vill jag till sist säga att JO:s specialitet inte är att göra avvägningar av hur stor säkerhetspolis man rimligen behöver, hur säkerhetspolisens verksamhet bör vara upplagd, hur registret skall se ut, vilka principer det skall följa, osv. Det finns rätt många andra aspekter på detta ämne än de rättssäkerhetsaspekter som JO är till för att tillgodose.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Det är synd att herr Lidbom har rätt i att det inte går att tala klarspråk i alla dessa sammanhang. Gick det, skulle det verkligen inte vara svårt att klarlägga att statsrådet Lidboms uttalande att det krävs en gigantisk förstärkning av säkerhetspolisens resurser – vilket statsrådet

Lidbom nu som tur är till stor del backar ur – är rena karikatyren.

Men samtidigt konstaterar jag med beklagande att statsrådet Lidbom inte kan ge annat än ett negativt besked beträffande riskerna för att medlemmar av kfml(r) eller motsvarande på den andra kanten slinker in på befattningar, där de verkligen i särskilda hotlägen kan åstadkomma allvarliga risker för den svenska demokratis säkerhet. Detta, tycker jag, är en dålig slutvinjett från statsrådets sida på den här debatten.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag vill bara konstatera att herr statsrådet först sade att det skulle vara en gigantisk apparat, om alla myndigheter skulle kontrollera alla tjänster som är skyddsklassplacerade, men att statsrådet, när jag påpekade att det är de skyldiga att göra i dag, backade ur och säger att det skulle vara en gigantisk apparat, ifall man skulle registrera alla revolutionärer. Men, herr statsråd, så många är de väl ändå inte, och gudskelov för det.

Vidare vill jag konstatera att den konkreta fråga jag ställde till herr statsrådet om den person som tänktes vara aktiv inom kfml(r) och som sökte skyddsklassplacerad tjänst inom försvaret är att betrakta som en säkerhetsrisk eller inte har jag inte fått något svar på. Jag skulle vara mycket tacksam, om herr statsrådet ville ge mig ett enkelt och kort svar på den frågan. Det borde inte vara så svårt.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Vilka som är säkerhetsrisker i sådana här ärenden får väl de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen avgöra vid frågor om utlämning av uppgifter till den myndighet som skall anställa.

Eftersom både herr Wedén och fru Kristensson vill hösta in något slags reträtt från min sida vill jag bara markera att det är det inte frågan om. Jag säger fortfarande att, om man skall ha den registrering som ni tydligt utgår ifrån är nödvändig för en bra personalkontroll, skulle det förutsätta en gigantisk förstärkning av säkerhetspolisens resurser. En sådan registrering har vi inte och har inte haft, i alla fall så långt tillbaka i tiden som jag känner till.

Man kan visserligen säga att de här revolutionärerna inte är så många, men om vi tar alla dessa partier och grupper och riktningar med revolutionen på sitt program, alla deras medlemmar och aktiva personer som springer och verkar för dem på olika sätt, så är det rätt många, och det är en rätt stor och rätt otrevlig uppgift att övervaka dem också.

Jag tror att det är en betydligt bättre användning av resurserna att försöka sälla och vraka och titta litet närmare på dem som är litet mera kvalificerat aktiva i dessa organisationer eller i andra sammanhang.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Den uppfattning som statsrådet nu senast gav uttryck åt delar jag icke.

Men beträffande det konkreta fallet tycker jag det är ganska egendomligt att herr statsrådet nu säger att det får bli säkerhetstjänstens sak att avgöra. Det har ju i stället varit så, att regeringen har velat ta

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. SÄPO:s åsikts-
registrering, m. m.*

beslutanderätten i egen hand när det gäller att utforma tillämpningsföreskrifterna och också att utfärda de närmare föreskrifter beträffande tillämpningen som kan vara erforderliga, visserligen efter förslag av rikspolisstyrelsen. Hela syftet har ju varit att man ville koncentrera verksamheten och lägga beslutanderätten i Kungl. Maj:ts hand, och då tycker jag det är värt att notera att herr statsrådet inte vill ge mig ett besked på den konkreta fråga jag ställde.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Jag är ledsen för att jag måste återkomma. Om debatten blir litet förvirrad så beror det som flera av oss här har pekat på att den inte förs med full öppenhet och inte heller kan göra det.

När vi talar om de inhemska rörelserna och detta åsiktsregistreringsförbud, är det klart att en person inte kan föras in i ett spanningsregister hos säkerhetspolisen enbart av det skälet att vederbörande tillhör kfml(r). Låt oss vara ense om det. Då innebär egentligen den fråga som fru Kristensson ställde: Hur mycket mer fordras för att vederbörande skall kunna föras in i registret och sedan i fortsättningen hanteras som en säkerhetsrisk?

Det kan jag inte säga och detta av två skäl. Vi kan inte öppet redovisa detta fullt ut. Säkerhetspolisens verksamhet måste till sina metoder och till sin omfattning delvis vara hemlig. Vidare är det så att de anvisningar och de principer vi har gett uttryck för i brevet den 22 september måste kompletteras, och den kompletteringen håller vi på med. Den kommer att bli färdig i sinom tid.

Det här kan tyckas väldigt otillfredsställande, men det beror ju på att vi inte kan föra debatten öppet här i kammaren. Vi har i stället andra vägar för att åstadkomma demokratisk insyn och kontroll. Om ni inte litar på regeringen, finns de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen. Om ni inte litar på dem heller, har ju riksdagen tillgång till alla tänkbara uppgifter. Justitietskottet får en redovisning i samband med budgetbehandlingen och kan begära in vilka besked som helst.

Vi är väl ense om att det är bra att dessa debatter, som ibland blir något torftiga, kan kompletteras med en debatt som bygger på mera fullständiga fakta och på en medborgerlig kontroll, låt vara inom slutna rum.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag skulle bara vilja tillägga att de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen är bundna av de direktiv som de får från regeringen. Det yttersta ansvaret ligger således på regeringen.

Överläggningen var härmed slutad.

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. bibehållande
av tingsrätt i Åmål*

Herr justitieministern GEIJER erhöi ordet för att besvara herr Erikssons i Ulfaby (c) den 3 november framställda interpellation, nr 211, och anförde:

Herr talman! Herr Eriksson i Ulfaby har frågat mig om jag är beredd att medverka till att tingsrätten i Åmål behålls till dess länstillhörigheten för Säffle-Åmål fått sin slutliga lösning.

Riksdagen antog 1969 riktlinjer för den framtida domkretsindelningen. Enligt dessa riktlinjer skall domkretsarna göras så stora att de kan bereda sysselsättning åt minst två ordinarie domare. Avvikelse får dock ske, när särskilda skäl föreligger med hänsyn till de lokala förhållandena.

Med stöd av 1969 års riksdagsbeslut har Kungl. Maj:t fattat beslut om den judiciella indelningen av flertalet län. De flesta besluten har verkställts men i några fall skall de beslutade förändringarna genomföras under de närmaste åren. I vad gäller norra delen av Älvsborgs län och ett par andra områden i landet har beslut ännu inte fattats.

I norra delen av Älvsborgs län finns två tingsrätter, Tössbo och Vedbo tingsrätt med kansli i Åmål och Vänersborgs tingsrätt med kansli i Vänersborg. Tössbo och Vedbo tingsrätts domsaga består av Åmåls, Bengtsfors och Dals-Eds kommuner. Vänersborgs tingsrätts domsaga består av Vänersborgs, Melleruds, Brålanda, Frändefors, Färgelanda och Högsätters kommuner. I Vänersborgs tingsrätt finns tjänster för sex lagfarna ordinarie domare. I Tössbo och Vedbo tingsrätt finns en ordinarie domartjänst.

I sin interpellation har herr Eriksson framhållit att en domkrets skulle kunna bildas av kommunerna i Tössbo och Vedbo tingsrätts domsaga samt området för förutvarande Södersysslets domsaga, som numera tillhör Arvika tingsrätt, jämte Grums kommun.

Domstolsväsendets organisationsnämnd har efter uppdrag av Kungl. Maj:t utrett frågan om den judiciella indelningen i norra delen av Älvsborgs län. Nämnden har efter utfört uppdrag föreslagit att Tössbo och Vedbo domsaga läggs samman med Vänersborgs domsaga den 1 januari 1976.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 5 december 1969 om den judiciella indelningen i Värmlands län bildades bl. a. Arvika tingsrätt med en domkrets som huvudsakligen motsvaras av områdena för förutvarande Jösse domsaga med kansli i Arvika, Nordmarks domsaga med kansli i Årjäng och Södersysslets domsaga med kansli i Säffle. Arvika tingsrätt ger sysselsättning åt två ordinarie domare.

Om Säffle kommun förs från domkretsen för Arvika tingsrätt faller så stor del av arbetsbördan bort från Arvika tingsrätt att den inte längre ger sysselsättning åt mer än en ordinarie domare. Den domkrets för Säffle-Åmål som herr Eriksson föreslår skulle inte heller ge sysselsättning åt mer än en ordinarie domare. En omprövning av beslutet om den judiciella indelningen i Värmlands län som skulle leda till att Arvika eller Sunne tingsrätt dras in bör inte komma i fråga.

1969 års riksdagsbeslut om domkretsindelningen innebär vidare att länsgränserna skall följas vid domkretsindelning. Även om det finns före-

språkare för att Säffle och Åmål bör höra till samma län får det än så länge betraktas som ovisst hur frågan kommer att lösas. Frågan om en eventuellt förändrad regional indelning övervägs för närvarande inom den år 1970 tillkallade länsberedningen. Ett sammanförande i nuvarande läge av kommuner på båda sidor om länsgränsen till en domsaga skulle innebära att man på ett inte önskvärt sätt föregriper länsindelningen i regionen. På grund av vad nu sagts kan jag inte ansluta mig till herr Erikssons förslag

Förslaget från domstolsväsendets organisationsnämnd om att dra in tingsrätten i Åmål har remissbehandlats. Länsstyrelsen i Älvsborgs län och de berörda kommunerna har därvid framfört åtskilliga synpunkter på förslaget. Beredningen av ärendet pågår alltjämt inom departementet. Det är inte aktuellt för närvarande att genomföra förslaget.

Herr ERIKSSON i Ulfsbyn (c):

Herr talman! Jag vill tacka statsrådet Geijer för svaret på min interpellation.

För att börja där statsrådet slutade har jag väl fått ett svar i sista meningen, där statsrådet sade: "Det är inte aktuellt för närvarande att genomföra förslaget."

Jag är medveten om att det i många frågor är svårt att med angivande av månad och år exakt precisera tidpunkter för olika kommande statliga beslut, men i den här frågan bör det inte vara svårt att ge en närmare precisering.

På min direkta fråga, om statsrådet är beredd att medverka till att tingsrätten i Åmål behålls till dess länstillhörigheten för Säffle-Åmål fått sin slutliga lösning, vore jag mycket tacksam, om jag där kunde få ett klarare besked, t. ex. hur långt fram i tiden begreppet "för närvarande" sträcker sig.

Vid samtal med civildepartementet och vid behandling av en fråga som var uppe i kammaren i förra veckan har besked lämnats att länsberedningen kommer med sitt betänkande 1974. Eftersom detta ligger så relativt nära i tiden, vore det av många skäl lämpligt att låta det slutliga beslutet om tingsrätten i Åmål få anstå till 1974-1975. Om länsberedningen t. ex. i sitt betänkande skulle flytta länsgränsen för Värmland söder om Åmåls kommun, vore det mycket olämpligt att man strax före detta beslut skulle besluta att flytta tingsrätten i Åmål till Vänersborg, eftersom ett sådant beslut skulle gå emot 1969 års riksdagsbeslut, vilket bl. a. säger att länsgränserna skall följas vid domkretsindelning.

Emellertid väger skälen för att Åmål får behålla sin tingsrätt allra tyngst, om man ser frågan ur regionalpolitisk synpunkt. Här gäller det för statsmakterna att främja betingelserna för en jämnare fördelning av ekonomisk tillväxt och välförhållanden mellan olika delar av landet. Man söker ju genom olika statliga insatser eliminera eller minska effekterna av den för stora delar av landet negativa utveckling som en regional obalans för med sig.

Jag har i interpellationen nämnt att inom Åmål-Säffle-regionen har samarbete etablerats på flera områden. För dessa kommuner står det helt klart att ett intimt samarbete kommunerna emellan är en nödvändig förutsättning för en positiv utveckling av den naturliga näringsgeografiska

region som kommunerna tillhör.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har i sitt remissvar – och för övrigt vid flera andra tillfällen -- understrukit vikten av att Ämålsoområdet erhåller ytterligare statlig service eller i varje fall inte fråntas befintlig sådan. Länsstyrelsen, berörda kommuner och alla människor som bor och arbetar i denna region är mycket tacksamma för de lokaliseringspolitiska och ekonomiska satsningar som gjorts där. Dock grumlans detta intryck något när staten först ger med ena handen och sedan tar tillbaka med den andra. Skulle domsagan i Ämål flyttas till Vänersborg, förlorar regionen Ämål-Säffle all statlig service av mer kvalificerad natur. En fortsatt negativ utveckling kan bli att poliskansli, åklagare, kronofogdemyndighet och häradskrivare försvinner. Som en följd av att den statliga servicen försvinner kommer också advokatbyråer och annan kvalificerad service att försvinna.

Den stora nedskärningen av antalet underrätter i 1969 års riksdagsbeslut innebar – och innebär – inte någon kostnadsbesparing. Domstolskommittén uttryckte efter sina undersökningar i kostnadsfrågan också som sin mening att skälen för större domkretsar inte är av ekonomisk natur utan av administrativ art.

Får jag då fråga statsrådet: Väger denna administrativa vinning tyngre än den försämrade servicen och de ökade kostnaderna för de många människorna i en geografiskt vidsträckt region?

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Som jag har sagt i interpellationssvaret pågår beredningen av frågan alltjämt inom departementet. Jag har inte prioriterat ärendet på det viset att jag velat att det skall forceras fram med hänsyn till andra arbetsuppgifter som vi har. Detta är ett arbete som pågått under viss tid, och det kommer ytterligare att pågå under någon tid innan vi kommit till en definitiv slutfas för hela landet. Detta gör att jag för närvarande inte kan ange någon tidpunkt när vi är beredda att ta upp frågan till avgörande.

Beträffande de mera allmänna synpunkter som herr Eriksson i Ulfsbyn anlagt på de administrativa fördelarna vill jag nämna, att det hittills genomförda arbetet med domkretsindelning inneburit en besparing av 10 domartjänster. Jag är emellertid fullt medveten om att två olika intressen står emot varandra: en effektivisering, sett från ren domstolssynpunkt, och de regionala synpunkter som här kan komma in i bilden. Jag kan dock med hänsyn till vad jag sagt för dagen inte lämna något bestämt uttalande om när vi kommer att ta slutlig ställning till denna fråga.

Herr ERIKSSON i Ulfsbyn (c):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för denna komplettering av interpellationssvaret. Låt mig som en upplysning omnämna att erfarenheterna från vår tingsrätt i Ämål verkligen är positiva. Jag kan peka på att god kontakt funnits mellan domstolen och den bygd där den verkat. Den har där fungerat på ett sådant sätt att den bidragit till att ge ett gott anseende för vårt rättsväsende, vilket i vår tid är ytterst värdefullt.

Jag sade i mitt förra inlägg att denna fråga i stort gäller att väga värdet

av en administrativ fördel mot en regional nackdel. Som statsrådet sade så är inget beslut fattat, utan frågan utreds. Då ankommer det på Kungl. Maj:t att göra den avvägning som behövs med stöd av lagar, författningar och riksdagens beslut. Ser vi då på riksdagsbehandlingen 1969 och studerar första lagutskottets utlåtande nr 38 kan vi där läsa:

”Utskottet delar uppfattningen att grunderna för domkretsindelningen bör bli föremål för ställningstagande av riksdagen i likhet med vad som skedde före indelningarna i distrikt för polis-, åklagar- och exekutionsväsendet. Vad frågan gäller är alltså att ange vissa riktlinjer i stort för den framtida indelningen. Givetvis bör praktiska skäl som gör sig gällande i de särskilda fallen kunna föranleda avvikelser från riktlinjerna. Allmänhetens berättigade krav på god rättsvård och en fullgod service träder i förgrunden då det gäller att göra en lämplig indelning.” Längre ned står det: ”Utskottet anser sålunda, att de av departementschefen angivna riktlinjerna bör tillämpas med stor försiktighet. Om en domstol med endast två domare är så belägen att en indragning av domstolen skulle påtagligt försämrade rättssökande allmänhetens krav på service eller eljest medföra väsentliga olägenheter för enskilda eller det allmänna bör undantag från principen göras. I sammanhanget bör även betonas att domsagokansli i centralort så långt möjligt bör bibehållas. Bland andra faktorer som bör kunna påverka avgörandet är avstånd och kommunikationer. Även lokalfrågorna bör tillmätas stor betydelse. Utskottet utgår från att Kungl. Maj:t efter de utredningar varom ovan nämnts noga överväger frågan och utnyttjar de möjligheter som finns att bevara även domstolar med endast två domare. Skäl av nämnda slag kan enligt utskottet befinnas vara så starka att de motiverar bibehållande av domkrets som ger arbete för endast en domare.”

Denna första lagutskottets skrivning, som också blev riksdagens beslut, tolkar jag så att det inte hindrar att beslutet att flytta tingsrätten i Åmål får anstå. Jag hoppas att statsrådet här har samma tolkning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Om åtgärder mot våldsbrott

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels fru *Kristenssons* (m) den 7 november framställda interpellation, nr 213, dels herr *Jonssons* i Mora (fp) den 22 november framställda interpellation, nr 229, och anförde:

Herr talman! Fru Kristensson har frågat mig vilka åtgärder rörande polisverksamheten som jag avser att vidta för att öka tryggheten till liv och lem i Stockholmsområdet. Herr Jonsson i Mora har frågat mig om jag avser att ta ytterligare initiativ för att motarbeta den brottslighet som riktar sig mot äldre personer. Jag hemställer att få besvara interpellationerna i ett sammanhang.

Jag vill kraftigt understryka - som jag har gjort tidigare i skilda sammanhang, bl. a. här i riksdagen - att de förändringar som brottsligheten har undergått i vårt land liksom i andra jämförbara länder är

oroande. Vi upprörs kanske särskilt av redogörelser i massmedia av brott mot äldre.

Vad gäller brott mot äldre människor vill jag – för att något nyansera bilden – upplysa att en undersökning avseende Stockholm som gjordes för några år sedan visade att s. k. oprovocerade gatufridsbrott drabbade äldre människor betydligt mera sällan än vad man tror. Med gatufridsbrott menar jag brott som begås på allmän plats och där den misstänkte och offret inte är bekanta med varandra eller den misstänkte inte har provocerats av offret. I Stockholm anmäldes det år undersökningen avsåg 2 266 sådana brott. Sammanlagt 211, eller 9 procent, av dessa riktade sig mot personer över 60 år.

Herr Jonsson tar speciellt upp bl. a. väskryckningar. Professor Knut Sveri har redovisat en undersökning om samtliga polisanmälda rånbrott i Stockholm under åren 1965 och 1966. Där finns med alla rån, alla gärningskombinationer och alla åldrar, både för gärningsmän och offer. Det är i stor utsträckning kriminalvårds- och socialvårdsklientelet som är inblandat. Ungefär hälften av rånerna är av den typen att det är mycket besvärligt att reda ut vem som gjort vad mot vem. Av målsägarna var t. ex. hälften själva registrerade hos polisen och många förekommer i kriminalregistret. Undersökningen från 1969 visar att det anmäldes 216 fall av väskryckning. 86 av dessa drabbade kvinnor som var 60 år och däröver.

Herr Jonsson pekar även på den risk för andra våldsbrott som åldringar enligt honom löper. Sveri redovisar en undersökning från 1965 som gäller samtliga mord och dråp samt misshandel med dödlig utgång. Rånoffrens vanligaste ålder var 40–50 år. 16 personer, eller 11 procent, var över 60 år. Värt att notera när det gäller dessa brott är att undersökningen visade att i 85 procent av fallen var offer och gärningsman tidigare bekanta med varandra. De vanligaste offren var gärningsmannens hustru och andra familjemedlemmar eller närstående.

Sveri har i en undersökning avseende år 1969 visat att kvinnor sällan blir utsatta för våldsbrott av gatufridstyp, bortsett från våldtäkt och försök till våldtäkt. Av de 1 789 personer som var offer för våldsbrott under året var 258, eller 14 procent, kvinnor. Under senare år har våldtäktsbrotten enligt statistiken minskat.

Men jag vill framhålla, att det ökade antalet rån mot bank- och postlokaler är allvarligt. De flesta av dessa rån har förövats med användning av skjutvapen. Det är en oroande utveckling.

När det gäller sistnämnda slag av brott har polismästaren i Stockholm vidtagit särskilda åtgärder för att söka komma till rätta med dessa brott. Särskild bevakning har satts in för att övervaka bank- och postlokaler. Det bör också ankomma på bankerna och postverket att vidta tekniska skyddsåtgärder.

Svårigheterna med ordningshållningen i Stockholm beror i övrigt till stor del på personalsituationen i Stockholms polisdistrikt. Jag har i svar på en annan interpellation den 28 november 1972 redogjort för de förstärkningsåtgärder som hittills har vidtagits. När det gäller andra sätt att på kortare och längre sikt komma till rätta med polissituationen i Stockholm vill jag nämna att en särskild utredningsman har föreslagit

Måndagen den
11 december 1972

Om åtgärder mot
våldsbrott

vissa åtgärder i det syftet, nämligen

att viss personal inom kriminalavdelningen frigörs genom överföring av arbetsuppgifter till biträdespersonal;

att 60 tjänster för yttre befäl vid ordningsavdelningen och 10 sådana tjänster vid trafikavdelningen höjs i lön med hänsyn till de krav yttre tjänsten ställer;

att stadsdelspolisorganisationen, som för närvarande omfattar 41 tjänster, mer än fördubblas; och

att 236 polismanstjänster omregleras till en typ av förmanstjänster och att 60 nya polismanstjänster, därav 10 befäl, inrättas från den 1 juli 1973.

För att täcka det permanenta behovet av vikarier vid kriminalavdelningen föreslår utredningsmannen 60 göromålsförordnanden. Vidare föreslås att patrulleringstillägget avskaffas och ersätts av ett nytt tillägg, som föreslås utgå till all personal inom ordnings- och trafikavdelningarna samt spaningsroteln. För att främja en god rekrytering från Stockhomsområdet föreslår utredningsmannen att en tjänst som rekryteringskonsulent inrättas i Stockholms polisdistrikt.

Utredningsmannens förslag bereds för närvarande i justitiedepartementet. Resultatet kommer att redovisas i statsverkspropositionen.

Bland de frågor på längre sikt som utredningsmannen har kvar att behandla är rekryteringsfrågan och relationerna polis-allmänhet. Förslag i den delen väntas våren 1973.

Herr talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag får tacka justitieministern för svaret på min interpellation. När jag läste inledningen till detta svar, fick jag vissa förväntningar. Jag tänkte att när statsrådet nu säger att han kraftigt vill understryka att brottsligheten i det här landet är oroande, skulle detta leda fram till något konkret så att man ändå kunde se att nu kommer det att bli en ljusning. En förändring i förhållande till tidigare svar är det väl att statsrådet nu säger att han *kraftigt* understryker att läget är oroande, och det uppfattar jag som någonting positivt i och för sig. Det är bara det att skall vi känna att vi kommer att få en förbättrad situation, måste man ju också av svaret kunna utläsa vad som konkret kommer att göras.

Herr statsrådet fördjupar sig i en mängd detaljsiffror om statistik, och det förstår jag egentligen är föranlett av herr Jonssons i Mora interpellation, så jag skall inte i och för sig kommentera det så mycket. Jag vill bara notera att det är en ny teknik som justitiedepartementet har börjat med att försöka gå in i de olika brotten och verkligen analysera om det inte har blivit någon liten procentdels minskning eller hur det kan vara i fråga om den eller den brottstypen och förklara att olika brott som förekommer kan ha en naturlig förklaring beroende på olika omständigheter.

Jag har personligen kommit fram till att statistik är intressant, och enbart den leder väl till den slutsatsen att utvecklingen har varit mycket

oroande och att någonting måste göras. Men jag menar att en detaljdiskussion om olika våldstyper och om hur den statistiska utvecklingen ser ut är ganska litet fruktbar därför att den centrala frågan är ändå att man måste konstatera att läget i dag i Stockholm är helt otillfredsställande. Det som stockholmarna begär är väl att justitiedepartementet vidtar åtgärder och det snabbt för att få en förbättring till stånd.

Det svar som herr statsrådet ger mig på min fråga är egentligen en redovisning av utredningsmannens förslag. Det är ju i och för sig bra, men jag tror att de av kammarens ledamöter som har varit intresserade av denna fråga redan har tagit del av vad utredningsmannen har föreslagit. Den essentiella frågan, nämligen vad kommer att hända med det här förslaget, får man inget besked om, utan herr statsrådet säger att det prövas i pågående budgetarbete. Jag hade den tron att läget i Stockholm också bekymrade justitieministern så pass att han menade att man inte skulle avvakta pågående arbete i budgetberedningen, utan att det här var en fråga av sådan angelägenhetsgrad att man skulle lägga fram förslag för riksdagen nu som kunde leda till några konkreta åtgärder. Skall det in i budgetsammanhang, kommer det att behandlas i den vanliga tågordningen, och då kanske vi inte bestämmer oss i riksdagen för hur det skall bli med detta förrän den sista veckan av vårsessionen, och det tycker jag är klart otillfredsställande.

Att vara polis i Stockholm har naturligtvis sina problem. För det första är arbetsuppgifterna självfallet här mera kvalificerade och ställer större krav på polismannen än vad de gör t. ex. i en landsortsstad. Det borde enligt min mening leda till att lönesättningen för poliser i Stockholm skulle vara mera attraktiv än vad den är för närvarande. Jag tror för det andra – och det kanske justitieministern håller med mig om – att den senast träffade avtalsuppgörelsen, vilken gick i jämlikhetens tecken och vilken gjorde att det blev en utjämning mellan lönesättningen för Stockholmspoliserna och landsortspoliserna, är en av orsakerna till uttunnningen här i Stockholm. Har man inte längre någon ekonomisk motivering för att tjänstgöra i Stockholm, har man sannerligen inte heller någon arbetsmässig motivering för att stanna här. Arbetet är nämligen som sagt speciellt krävande, besvärligt och riskfyllt.

Något som för det tredje spelar en roll i detta sammanhang – och det var herr statsrådet själv inne på när han nämnde att utredningsmannen nu skall gå över till att behandla frågan om relationen mellan polis och allmänhet – det är vill jag betona, också relationerna mellan den statliga arbetsgivaren, nämligen justitiedepartementet med justitieministern i spetsen, och polisen. Vissa uttalanden som justitieministern har gjort – felciterade eller inte -- har haft negativ effekt på polisens arbetsglädje. Om justitieministern hade en känsla för att detta verkligen är ett problem, borde han vinnlägga sig om att försöka få polisen att förstå att den har justitiedepartementets fulla stöd och att man verkligen inom departementet upplever polisens situation som bekymmersam och tänker göra allt vad som står i möjligheternas makt för att förändra denna besvärliga situation.

Jag tänker särskilt på ett uttalande – jag tror det gjordes i en intervju i

tidningen Lundagård – där justitieministern säger att vi inte tror att ett ökat antal poliser betyder mycket för den brottsförebyggande kampen. Det är ett egendomligt uttalande. Om jag vore polis och fick läsa detta, skulle jag nog tappa sugen. Det är väl just bristen på poliser som gör att arbetsförhållandena blir så svårbemästrade, med så mycket övertidsarbete och med de stora risker som poliserna måste utsättas för i den dagliga verksamheten.

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten ytterligare – tiden är redan långt framskriden på dagen – men jag vill bara avslutningsvis konstatera att det svar som herr statsrådet givit mig egentligen inte alls är något svar utan bara innebär, att man skjuter på frågan till budgetbehandlingen. Riksdagen får alltså inte något besked om vad som kommer att hända med ordningshållningen i Stockholm på kort sikt.

Herr JONSSON i Mora (fp):

Herr talman! Jag vill tacka justitieministern för svaret på min interpellation, där jag tagit upp frågan om den ökade brottsligheten – särskilt den som riktar sig mot äldre personer.

Justitieministern uttrycker också i svaret sin oro inför de förändringar som brottsligheten undergått i vårt land. Våld borde ju vara ett främmande element i den samhälleliga samlevnaden, och respekten för andra människors integritet borde i stället vara vägledande. Men tyvärr är det inte så. Siffrorna över brottsligheten har nått en oroande höjd, och dagligen meddelas i massmedia nya övergrepp mot människor.

Våldsbrotten har ofta samband med rån och stölder, där gärningsmännen – eller t. o. m. kvinnor – tilltvingar sig pengar och värdeföremål under misshandel eller hot om sådan. Hemfriden är i många fall inte heller respekterad. Människor får därför ofta leva i otrygghet inför befarade övergrepp.

Jag har i min interpellation särskilt tagit upp frågan om den brottslighet som riktar sig mot äldre personer. Dessa är i många fall helt försvarslösa och blir därför lätt offer utan att kunna bjuda motstånd eller kunna skydda sig. Brott av denna art ter sig därför särskilt stötande. Det är en iakttagelse att även om sådana brott i stor utsträckning förekommer i Stockholm eller i större städer, äger de också rum ute på landsbygden. Ensligt boende personer blir där ofta hemsökta av samvetslösa personer, som i vetskap om de speciella förhållandena lätt kan tränga sig på för att tillskansa sig förmåner.

För ett par veckor sedan läste vi i pressen om ett par gamla människor i ett torp i Roslagen som väcktes mitt i natten av okända män. Under förespejling av att de var hungriga och ville ha mat lyckades männen tränga sig in i stugan, när de gamla gläntade på dörren för att räcka över några smörgåsar. Under hot om misshandel – t. o. m. knivhot förekom -- avtvingades de gamla de kontanter som de hade i bostaden. Sedan försvann gärningsmännen, och de gamla tyckte sig inte kunna larma polisen mitt i natten.

Eller den gamla kvinnan, som blev överfallen när hon skulle öppna dörren till sin lägenhet i det centrala Stockholm. Rånaren misshandlade henne och slet sedan till sig kvinnans handväska och försvann.

Senast i gårdagens tidningar kunde vi läsa om två äldre kvinnor, den ena 81 år, som i en trappuppgång blev misshandlade av en berusad man, slagna och sparkade så att den ena kvinnan bröt lårbenshalsen och förorsakades lång sjukhusvistelse.

Dessa exempel är några bland de många som kunde anföras för att bestyrka hur förhållandena utvecklas i negativ riktning. Tendensen är oroande, vilket också justitieministern anför, samtidigt som han betonar att vi kanske särskilt upprörs av redogörelser i massmedia av brott mot äldre.

Därför känner sig äldre personer otrugga. De vågar i många fall inte vistas utomhus efter mörkrets inbrott. Ja, de går inte säkra ens under dagen i parker och på allmänna platser. Det är symtomatiskt att rikspolisstyrelsen väddar till äldre människor, särskilt ensamboende, att inte släppa in främlingar i sina lägenheter eller villor. Då och då opererar ute på landsbygden bilburna rånare, som snabbt kan dyka upp och sedan försvinna.

Saken har också uppmärksammats av Pensionärernas riksorganisation. I oktober 1971 beslöt dess representantskap att till regeringen och rikspolisstyrelsen översända ett uttalande, där man bl. a. anför: "Pensionärernas riksorganisation har från många pensionärer fått framställningar om att vidtaga åtgärder, som garanterar pensionärernas och andras trygghet. Överfallen i hemmen, våldshandlingar på gator och andra offentliga ställen, väskryckningar – särskilt riktade mot äldre människor – har speglat framställningarna. Vi är också medvetna om den fruktan, som äldre människor lever i, när de varje natt kan vänta inbrott, överfall och misshandel i sin bostad och knappast heller vågar gå ut i samhället med risk för våldshandlingar mot dem och att deras små tillgångar skall stjälas." PRO hemställer "att regeringen och rikspolisstyrelsen vidtager sådana åtgärder på rättssäkerhetens område att samhällets invånare – äldre såväl som övriga – kan känna sig trygga i sin egen bostad och vid vistelse på gator och offentliga platser."

Nu säger justitieministern i sitt intressanta svar att en undersökning som gjordes i Stockholm för några år sedan – siffrorna avser 1965 och 1966, så de är ju litet gamla – visade att s. k. oprovocerade gatufridsbrott drabbade äldre personer mera sällan än man tror. Det är i och för sig värt att notera som tillfredsställande, men problemet kvarstår. Och är det inte så, herr justitieminister, att tendenserna pekar mot en ökning?

I en artikel i Dagens Nyheter den 21 september i år sägs det att brotten mot åldringar åter skjutit i höjden. Under fjolåret anmäldes 740 stölder hos åldringar, 317 bedrägerier, 171 rån och 8 beväpnade rån. Fram till den 1 augusti i år har 667 inbrott och stölder förövats hos åldringar, som så blivit av med sina besparingar. Enligt rikspolisstyrelsen talar mycket för att fjolårets siffror kommer att överträffas.

Jag frågade i min interpellation om justitieministern avser att ta ytterligare initiativ för att motarbeta den brottslighet som riktar sig mot äldre personer. I sitt svar redogör herr Geijer för de förbättringar och förstärkningar som man avser att genomföra när det gäller polissituationen i Stockholm. Det är mycket angeläget att sådana åtgärder vidtas – det har redan understrukits av fru Kristensson – och jag vill bara

Måndagen den
11 december 1972

*Om åtgärder mot
våldsbrott*

uttrycka den förhoppningen att förhållandena genom de aviserade åtgärderna skall bli bättre.

I fråga om landsbygden—glesbygden, som justitieministern i stort sett förbigår i sitt svar, är ju situationen den att stora områden på grund av den centralisering av polisväsendet som ägt rum saknar permanent polisövervakning. Det gör att den brottsförhindrande verksamheten har svårare att fungera. Detsamma kan sägas gälla också i tätorternas stora bostadsområden, där förekomsten av kvarterspolis, som nu i många fall saknas, skulle ha en preventiv inverkan.

Det vore av intresse att höra av justitieministern om han har några ytterligare synpunkter på de problemställningarna och hur man skall lösa dem.

Låt mig sedan tillägga att det finns vissa möjligheter att skydda sig mot inbrott genom att i lägenheterna montera s. k. säkerhetskedjor och s. k. "polisögon" i ytterdörrarna. Nu är detta ingen standardutrustning i bostäderna, men det finns exempel på kommuner som beslutat att insätta säkerhetskedjor i kommunägda fastigheter.

Rikspolisstyrelsen har, som jag tidigare anförde, vädjat till äldre människor att inte släppa in främlingar. Hur vore det, herr justitieminister, att genomföra en informationskampanj genom massmedia eller en broschyr om det lämpligaste sättet för äldre människor att skydda sig mot brottslingar? Utvecklingen i vårt samhälle tyder tyvärr på en ändrad mentalitet hos många människor.

Även om det inte i svaret på min interpellation kommit fram så många nya synpunkter eller förslag till ytterligare åtgärder när det gäller att lösa frågan för de ensligt boende drar jag ändå den slutsatsen att justitieministern har sin uppmärksamhet riktad på allvar i problemet och är beredd att vidta åtgärder som är motiverade, särskilt om situationen ytterligare skulle förvärras. Jag ber att än en gång få tacka justitieministern för svaret.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Eftersom jag i polisenämnden i Stockholm deltagit i utformningen av nämndens nyligen avgivna yttrande över expeditionschefen Gullnäs' "Polisen i Stockholm" har jag haft anledning att något syssla inte bara med den aktuella polisbristen utan också med de stora problem, inte minst ekonomiska, som den växande kriminaliteten utgör i Stockholm. Att det ena är avhängigt av det andra ligger i öppen dag, även om det naturligtvis här rör sig om en problematik, som inte bara beror på polisbristen.

Representanterna i kommunfullmäktige för det parti jag företräder har ägnat situationen extraordinär uppmärksamhet genom en direkt hänvändelse till justitieministern den 27 oktober i år, där man givit uttryck för sin uppfattning om lägets allvar. Detta har skett genom en skrivelse undertecknad av borgarrådet Per-Olof Hanson. Den uppfattning som kommer till uttryck i denna skrivelse speglar säkert en bred opinion. Som här redan betonats är oron över brottslighetens utbredning i huvudstaden nämligen stor och allmän. Den försämrade ordningssituationen är särskilt märkbar i cityområdet.

Jag skall be att få läsa in till kammarens protokoll delar av den skrivelse jag äsyftar — detta i syfte att ge spridning åt den uppfattning folkpartiets kommunfullmäktige-grupp sålunda hävdar inför regeringen i den här saken och med anledning av att några mer påtagliga resultat av framställningen inte hittills kunnat noteras.

”Det är tyvärr ingen överdrift”, heter det i borgarrådet Hansons skrivelse, ”att påstå att stora medborgargrupper i Stockholm känner olust och rädsla över hur ordningssituationen utvecklas. Detta gäller inte minst alla dem som har sitt arbete i cityområdet och dagligen uppehåller sig i de utsatta områdena. Trakasserier av olika slag är vanliga. Även risken för rån och misshandel upplevs som överhängande. Inte minst i tunnelbanan är den bristande tryggheten för trafikanterna ett allvarligt problem.

Som styrelseledamot i AB Stockholms Lokaltrafik får jag ofta exempel på den otillfredsställande ordningen. Trafikbolaget har exempelvis nyligen tvingats stänga vänthallen i Humlegården. Den vid Norra Bantorget har varit igenbomrad sedan en tid. Stängningarna har skett i samråd med polisen. Resenärer har helt enkelt inte vågat eller kunnat använda dem eftersom polisen inte haft möjligheter att upprätthålla ordningen.

Från huvudstadens synpunkt är här antydna utveckling djupt olycklig och inger stora farhågor. Vid omdaningen av city har kommunen strävat efter att skapa en god citymiljö och ett funktionsdugligt och attraktivt city. Denna målsättning kan inte uppnås om säkerheten till person och egendom ej kan upprätthållas och rimlig trivsel- och trygghetsstandard inte kan uppnås.

Nedbusningen och det tilltagande våldet har blivit ett speciellt problem för detaljhandeln främst i city. Snatterierna och stölderna har ökat liksom övergreppen och trakasserier mot butiksanställda och butiksförare. Sambandet med de skärpta åtgärderna mot checkbedrägerier synes uppenbart. I medeltal ungefär ett bankrån i veckan hittills i år talar sitt tydliga språk.”

Borgarrådet fortsätter i sin skrivelse:

”Jag har vid olika tillfällen blivit uppvaktad av affärsidkare i Stockholm, vilka förhyr lokaler i stadens fastigheter eller i T-banestationerna. Deras skildringar av förhållandena i city är ofta upprörande. Det är uppenbart att nedbusningen för många butiksinnehavare har inneburit stora personliga och ekonomiska bekymmer. Kunderna trakasseras och skräms bort. De större butikskedjorna har måhända lättare att klara problemen men för mindre butiker kan det innebära ekonomisk ruin.

Kommunen har ett direkt ansvar gentemot medborgare, näringsliv och organisationer att innerstaden fungerar väl. Ur kommunens synvinkel är den nuvarande utvecklingen inte acceptabel. Ett resultat som i dag kan iakttagas är att möjligheterna att hyra ut lokaler minskar, liksom intresset att göra investeringar i city.

En av de främsta orsakerna till att människorna på många platser inte kan beredas godtagbar säkerhet till person och egendom är att polisens tillgång på personal och teknisk utrustning inte motsvarar behovet. Detta välkända faktum har under de senaste åren gång på gång påtalats av såväl Stockholms polisdistrikt som Rikspolisstyrelsen. De onormalt stora

Måndagen den
11 december 1972

*Om åtgärder mot
våldsbrott*

vakanserna – för närvarande ca 450 – och övertiden visar att speciella åtgärder krävs för Stockholms del för att underlätta rekryteringen av polispersonalen. Åtgärden att inkommendera 200 poliser från landsorten att tjänstgöra några månader i Stockholm belyser samma sak. Polisarbetet i Stockholm är uppenbarligen svårare och hårdare än på andra håll. För att få till stånd en bättre rekrytering torde det vara ofrånkomligt att söka förbättra arbetsförhållandena och kompensera polispersonalen för det svårare arbetet i Stockholm exempelvis genom ett storstadstillägg. Det är dock inte min uppgift att föreslå vilka åtgärder som bör genomföras för att förbättra läget. Jag vill endast kraftigt understryka nödvändigheten av att åtgärder ofördröjligen vidtas.”

I fortsättningen av skrivelsen heter det:

”Polisen måste ges tillräckliga resurser för att förhindra misshandel, öppna stölder i affärer, angrepp och trakasserier på affärsanställda och allmänhet. Det är nödvändigt att ge polisen resurser för bättre övervakning inom de särskilt besvärliga och utsatta områdena. Naturligtvis krävs det inte enbart polisära insatser från samhällets sida för att komma åt de djupast liggande orsakerna till förhållandena. Men en stor del av ansvaret och bördan måste bäras av polisen.”

Och så slutar skrivelsen:

”Från kommunens sida görs betydande ansträngningar att förbättra miljön och motverka förslumningstendenserna i city. Inte minst barnavårdsnämndens fältpatruller gör här stora insatser. Såväl med hänsyn till näringslivet i området som med tanke på kulturliv och sociala effekter söker kommunen få området i city färdigställt så fort som möjligt. Men om verkligen city skall kunna bli attraktivt måste allmänheten tillförsäkras säkerhet, trygghet och trivsel.

Jag hemställer att från Er sida allt görs för att medverka till bl. a. en sådan resurstilldelning till stockholmspolisen att ordningshållningen i staden och inte minst i city kan tillgodose och därmed bidra till ett bättre sakernas tillstånd även i andra avseenden.”

Jag har, herr talman, i veckan som gått deltagit i en debatt om dessa förhållanden i polisens Vällingbydistrikt i Stockholm. En företrädare för polisen meddelade då att den tillfälliga tilldelning av polismän från landsorten, som man fick till Vällingby, omedelbart ”konsumerades” av den i och för sig angelägna och viktiga uppgiften att strängare kontrollera flygpassagerare vid Bromma flygplats. I realiteten – och detta är belysande – fick man alltså ingen förstärkning alls inom det distriktet för ordningshållningen i allmänhet. Och vad förslår 200 man i det bristläge som nu är? Fram till den 4 december i år hade till polisens våldsrötel i Stockholm anmälts 750 rån eller försök till rån – en såvitt jag kan bedöma helt unik och skrämmande siffra. Väskryckningarna ingår inte i denna siffra. Det finns innehavare av mindre butiker som låser upp dörren för varje kund som vill komma in i butiken. I slutet av förra månaden uppvaktades borgarråden i Stockholm av representanter för enskild och kooperativ handel med en redovisning för de högst betydande summor som går åt för att detaljhandelns säkerhetstjänst skall kunna fungera och för att täcka det ökade svinnet, kostnader som i sista hand drabbar konsumenterna. Skall vi behöva ha det så i Stockholm?

De förslag, herr talman, som expeditionschefen Gullnäs lagt fram och som justitieministern här har återopat är åtminstone något att komma med. Men när vi i polismynden skulle yttra oss över dessa förslag fann vi dem klart otillräckliga. Som naturligt är jämförde vi i polismynden den föreslagna personalförstärkningen med vad polismästaren begärde i sina anslagsaskanden för budgetåret 1973/74. Han hade begärt 177 nya polistjänster. I Gullnäs' förslag rör det sig om endast 102 nya tjänster. Det vore angeläget med ett klarläggande av om det här särskilda förslaget avser en förstärkning av personalen *utöver* vad som begärts i de mera ordinära anslagsaskandena, som för övrigt polismynden i april tillstyrkt.

Nämnden fann alltså Gullnäs' förslag på personalsidan otillräckligt men konstaterade dessutom att den särskilda lönekompensationen för polispersonal i Stockholm inte skulle få den avsedda verkan att hålla kvar personalen i tjänst och att förbättra rekryteringsläget. Det nya lönetillägget i stället för patrullerinställaget kommer nämligen enligt nämnden inte att i nämnvärd omfattning förbättra polismännens ekonomiska situation i Stockholm jämfört med övriga delar av landet, eftersom det nya tillägget skall utgå inte bara till polismän i Stockholm utan även till polismän i 15 av landets största kommuner. Dessutom kan det uppstå risk för att kriminalavdelningspersonal – bortsett från spaningspersonal – söker sig till ordningspolistjänst. Den sjunkande upplysningsprocenten inom alla brottstyper gör att en utveckling med växande antal vakanser inom kriminalavdelningen måste förhindras.

Det vore värdefullt att höra justitieministern något kommentera de farhågor som alltså avhörts vad beträffar dels effekterna av den föreslagna lönekompensationen vid ordningspolistjänst i större kommuner, dels huruvida förslaget i Gullnäs' utredning till personalökning skall ses såsom komplettering eller såsom ersättning för polismästarens och länsstyrelsens mera rutinmässiga askanden om personalförstärkningar inför nästa budgetår.

Vad kommer för övrigt att ske med borgarrådet Hansons framställning? Skall den enbart vägas in vid budgetberedningen, som väl för övrigt nu är i det närmaste avslutad, eller kommer den att leda till särskilda överväganden? Det var i varje fall avsikten med skrivelsen.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag kan börja med att säga till kammarens ärade ledamöter att det inte är bara folkpartisterna i Stockholms kommunfullmäktige som har reagerat; det tror jag man kan säga att samtliga partier har gjort. Enligt de informationer jag har fått via borgarrådet Lennart Blom, som är ordförande i polismynden, är det en enig uppslutning från alla partier som är representerade i Stockholms kommunfullmäktige bakom kraven på ökade insatser mot våldet och nedbusningen i Stockholm.

Låt mig, herr talman, kort kommentera herr Geijers svar. Jag tycker att det i vanlig ordning, höll jag på att säga, är ett försök att bagatellisera de här problemen. Herr Geijer går igenom statistiken när det gäller övergrepp mot äldre i första hand, presenterar en i de flesta fall ganska gammal statistik -- jag är medveten om att det kanske inte finns någon

senare – och vill på det sättet låta påskina att de här problemen inte är så allvarliga som vad massmedia, olika politiker och polisen själv har talat om.

Jag vet att det förekommer överdrifter, att det förekommer reportage både i radio-TV och i tidningarna som medvetet eller omedvetet är ägnade att skrämna upp en massa människor. Men jag tror att alla de som bor och verkar i det här storstadsområdet känner denna otrygghet på öppna platser på ett påtagligt sätt oavsett dessa skrivelser. Det är ju inte bara de förseelser som blir anmälda och de övergrepp som verkligen resulterar i allvarliga skador som är intressanta. I detta skall också vägas in alla de gånger äldre människor, och även andra, som arbetar i city eller kommer i kontakt med cityområdena, blir utsatta för trakasserier, vilka ju påverkar upplevelsen av Stockholms centrala delar. Jag tror också att man kan uppleva andra större tätorters centrala delar på ungefär samma sätt.

När det gäller brottsligheten totalt har vi i pressen under den här hösten fått se rubriker som tyder på att brottsutvecklingen skulle vara avstannande och i viss mån på nedgång. Ser man närmare på siffrorna, så är inte bilden lika ljus. Av den statistik som finns för de tio första månaderna 1971 och de tio första månaderna 1972 kan man se att det totala antalet brottsbalksbrott har gått ned med ungefär 16 000. Detta är naturligtvis preliminära siffror som kan komma att justeras. Tittar man då på vad det är för brottstyper som minskat, så kan man genast konstatera att bilstölderna har minskat med ett par tusen, att stölderna ur bilar har minskat med 500 och att checkbedrägerierna har minskat med nästan 15 000. Redan där har vi alltså mer än den totala minskningen. Mopedstölder och motorcykelstölder har också minskat kraftigt, likaså har antalet sedlighetsbrott gått ned. Detta är gott och väl. Man kan på flera punkter hitta naturliga orsaker till minskningarna. Checkbedrägerierna har vi ju redan berört tidigare flera gånger i denna kammare. Därvidlag har man så att säga gått till roten med det onda på ett kanske effektivt sätt, men man har samtidigt avskaffat checken som ett bekvämt betalningsmedel för många människor.

Men vad är det som har ökat? Det är rånen, med 25–30 procent i olika delar av landet, det är postbedrägerierna och tyvärr också den grova misshandeln. Detta är brottstyper som jag personligen bedömer som väldigt allvarliga, och jag tror att flertalet människor i landet gör det.

Vi brukar ju här i kammaren också roa oss med internationell statistik, och även där ser det illa ut för Sverige. Från riksdagens upplysningstjänst har jag tagit in uppgifter, som tyvärr också är gamla – från 1968 – över antalet våldsbrott per 1 000 invånare i Stockholm, Oslo och Köpenhamn. Stockholm leder klart. Även när man tar den svenska statistiken totalt gentemot den norska och danska, är Sverige i tätposition. På egendomsbrottsidan är det precis lika illa.

Det är alltså ett allvarligt läge, herr statsråd, på detta område, och jag menar att herr statsrådet i och med sitt svar i dag visar upp en svag attityd, och han gör det antingen genom att bagatellisera och penetrera statistiken eller genom att i andra sammanhang ganska ensidigt markera intresse för det kriminalvårdspolitiska området. Jag har själv suttit med i

kriminalvårdsberedningen, och ju mer man sysslar med de frågorna desto mer övertygad blir man – det vill jag omvittna -- att där krävs reformeringar, där krävs verkligen stora insatser för att få till stånd en bättre resocialisering, en satsning på en effektiv frivårdspolitik, insatser för att bereda dem som varit straffade jobb, ge dem en hygglig bostad etc. Jag tror att justitieministern och jag är ganska överens om dessa insatser.

Men, herr statsråd, i ett samhälle där brottsligheten stigit under decennierna och fortsätter att stiga och där människor oavsett massmedias skrivelser känner otrygghet, där de upprörs över den allmänna ordningen, där räcker det inte med att ensidigt satsa på en bättre kriminalvårdspolitik – där krävs det andra insatser.

Herr Wiklund i Stockholm har här tagit upp litet av de speciella problem som gäller i Stockholm. Låt mig bygga på de siffror han redovisade med några ekonomiska fakta – alltså inte över antalet rån och överfall utan över vad det här kan kosta samhället och medborgarna ytterst.

Köpmannaförbundet här i Storstockholmsområdet gjorde förra året en enkät bland sina medlemmar och konstaterade att av 2 500 detaljister hade en tredjedel haft inbrott nattetid under första halvåret 1971. 30 procent hade fått omfattande glasskador i sina butiker under samma period, och ungefär 45 procent hade haft påhälsning av tjuvar om natten.

Vad följde på detta? Ja, det blev uppmärksammat i pressen, uppvaktningar följde och krav på samordnade insatser – inte bara polisinsatser – från sociala myndigheter och andra organ framfördes. Resultatet? Ja, enligt ett brev som Köpmannaförbundet självt publicerade den 1 december i år räknar förbundet med att resultatet har blivit lika med noll.

Den 1 december 1972 kom man alltså igen, och den här gången riktade man sig inte till statsmakterna, till regeringen, utan man riktade sig paradoxalt nog till kommunstyrelsen i Stockholm. Förbundet konstaterar att situationen är ännu mer alarmerande och anger i direkta siffror vad svinn och stölder och vaktkostnader uppgår till. Man kommer fram till att i city – hur man nu skall avgränsa det geografiskt vet jag inte exakt – uppgår kostnaderna roughly till ungefär 26 miljoner om året.

Då säger man kanske att det här får väl detaljhandeln ta på något konto. Men jag tror att även om detaljhandeln hade relativt goda marginaler skulle den inte ta det på något konto, utan det är allmänheten som får betala detta svinn och dessa ökade vaktkostnader. Det läggs helt enkelt in i kalkylen över produktpriserna, och det är alltså här som på så många andra områden så att de enskilda medborgarna i samhället får betala för att brottsligheten ökar och ökar på ett obestridligen allvarligt sätt.

Vi kan gå över till stöldområdet, egendomsbrotten, där hemförsäkringspremierna har ökat mycket kraftigt de senaste åren. Det är ytterligare en sak som belastar de enskilda individerna.

Och gör man en totalkalkyl, herr statsråd, över vad brottsligheten kostar samhället kommer man till summor som är mycket mycket stora. Jag har roat mig med att försöka göra en uppskattning och har där tagit

med kostnaderna för polisen och kriminalvården, sjuk- och socialvårdens kostnader, bortfall i arbetskraft, försäkringsbolagens utbetalningar samt svinnet i handeln -- som inte i hela landet kan uppskattas till 3 procent på omsättningen men som torde ligga någonstans mellan 1 och 1,5 procent. Räknar man ihop de där posterna -- jag är medveten om att samtliga polisutgifter naturligtvis inte skall tas med, för polisen gör ju mycket annat än efterspanar brottslingar -- så blir det en slutsumma som ligger mellan 4 och 5 miljarder kronor.

Detta är en beräkning på en höft -- det medger jag -- men jag tycker att summans storlek är sådan att den verkligen borde få oss att allvarligt tänka om. Och är det så att statistiken på antalet brott och uppgången av dessa i det här landet inte gör intryck på vederbörande statsråd så kanske dessa ekonomiska fakta kan göra det. Jag tror nämligen att man kan anta att kopplingen mellan den totala brottsligheten, alltså antalet brott, och de här kostnaderna totalt för samhället är ganska direkt; det finns en direkt korrelation. Och det får mig att påstå, att om vi blickade litet framåt här och alltså kunde nedbringa brottsutvecklingen skulle vi samhällsekoniskt kunna göra stora besparingar i framtiden.

Herr talman! Jag skall inte mycket förlänga den här debatten. Jag ville framför allt föra in dessa ekonomiska fakta i diskussionen. En gång i våras försökte jag göra det i utskottet och kom inte till något särskilt gott resultat. Tydligt är den här typen av beräkningar ganska svåra att få ett grepp på och ganska svåra att uppskatta.

Den summering som jag skulle vilja göra är att brottskurvan går uppåt, speciellt för de grövre brotten, ordningen i cityområdena är omvitnat urusel, massor av brott blir aldrig utredda och kostnaderna totalt för samhället är stora. Dessutom är det problematiskt att rekrytera poliser -- det är vi alla medvetna om.

Vilka slutsatser drar statsrådet, alldeles oberoende av den beredning av herr Gullnäs' promemoria som är på gång i departementet? Här har från en mängd håll under hösten föreslagits höjda polislöner i storstadsområdena för att kunna öka rekryteringen. Man har talat om bättre uppbackning av poliskåren som sådan från statsmakternas sida. Man har talat om att massmedia på ett bättre sätt skulle spegla verkligheten, och där krävs det naturligtvis att vi politiker gör en insats via massmedia. Man har också talat om att öka upptäcktsrisken genom totalt sett flera poliser. Det är någonting som tydligt är med på, enligt den nämnda artikeln i tidningen Lundagård. Vidare har man talat om ett utbyggt kvarterspolisystem. Där har Stockholms Köpmannaförbund också presenterat konkreta, praktiska och avgränsade förslag om att man skulle göra specialstudier i vissa områden för att se om inte ett sådant system skulle kunna leda någonstans. Och som herr Wiklund i Stockholm sade har det också talats om ökade självskyddsinsatser, som naturligtvis alla måste göra men som jag tror icke kommer till stånd, om inte samhället går i spetsen och hjälper till både med rådgivning och när det gäller att bestrida kostnaderna.

Herr talman! Det är en mängd frågor som blir kvar sedan herr Geijer svarat på interpellationen; jag hoppas att svaren nu blir flera.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Fru Kristensson sade att det var intressant med statistik, men hon tyckte ändå inte att det var så stort värde med den, eftersom man inte kunde dra så många slutsatser av den. Andra som deltagit i denna debatt har tydligen varit av annan mening i det fallet. Vi har många gånger diskuterat om vi kunde få något säkert underlag för påståenden av den typ som slungats ut från denna talarstol under en stund beträffande den våldsamt ökande brottsligheten osv. Där kan vi ju inte bara göra blanka påståenden eller läsa upp en notis ur en tidning om något beklagligt våldsbrott som begåtts. Det ger oss inte något underlag för en bedömning av huruvida brottsligheten totalt sett ökar eller minskar.

Det måste ännu en gång understrykas att den statistik som föres av polisen inte är en statistik över brottslighetens förändringar utan en statistik över anmälda brott. Det borde vi kunna vara överens om. Däremot har det gjorts specialundersökningar av forskargrupper, särskilt av professor Sveri. Det gjordes inte bara 1965–1966 utan även 1969, som ju ligger oss ganska nära i tiden. Några färskare undersökningresultat har vi inte.

Efter att en stund ha lyssnat på det som sagts från denna talarstol måste jag nu ställa frågan: Vad har man för belägg för påståendet att de grova våldsbrotten här i landet skulle ha ökat? Vi kan få fram siffror på olika typer av brott, där det har skett en kraftig ökning och där uppgifterna också stämmer med vår allmänna uppfattning. Jag tänker t. ex. på inbrottsstölderna och vissa enklare misshandelsbrott. Där kan det hända att vi måste röra oss med någon osäkerhet. Men när det gäller de grova våldsbrotten – jag tar upp dem därför att den interpellation som framställdes till mig av herr Jonsson i Mora just avsåg grova våldsbrott mot äldre personer – finns det där något underlag för påståendet att mord, dråp och grov misshandel har ökat här i landet? Eller finns det något underlag för uppfattningen att den brottsligheten är oförändrad eller kanske rent av har minskat? Professor Sveri och hans forskningsgrupp hävdar – jag kan bara återge det – att antalet mord, dråp och grov misshandel här i landet icke har ökat under den tid som man kan blicka tillbaka på. Det finns i det fallet siffror som går tillbaka ända till före sekelskiftet. Jag understryker att jag här bara talar om de grova våldsbrotten, inte om inbrottsstölderna eller om den bristande ordning som kan råda i våra tunnelbanor eller på vissa allmänna platser och som består i ofredanden och även misshandel. Jag tycker det är viktigt att få reda på vad man stöder sig på när man säger detta, därför att det är väl sådana påståenden som är grunden till att många, särskilt äldre människor känner sig så oroliga; det är säkert riktigt som de säger, att de drar sig för att gå ut på kvällarna. Har ni alltså några säkra siffror, har ni något material att stödja er på här? Om så inte är fallet, skall vi då medverka till att skrämra upp människor?

Herr Wijkman sade att den grova misshandeln ökar. Jag antar att herr Wijkman då utgår från polisstatistiken och menar att det är antalet *anmälda* fall av grov misshandel som under de tio första månaderna i år skall ha ökat med 34 stycken. Det betyder i praktiken att antalet är

oförändrat. I Stockholm har de minskat med 5 stycken. Det är ingen grund för att påstå varken det ena eller det andra. Därför att det var 5 färre fall av grov misshandel i Stockholm under de tio första månaderna vågar jag inte påstå att antalet minskat.

Fru Kristensson ville mera konkret ha reda på vad som kommer att göras för att förbättra polisens förhållanden i Stockholm. Fru Kristensson är säkert medveten om att en del av de förslag som utredningsmannen har lagt fram är av den arten att de kräver att vi går till riksdagen. Andra är av den arten att de kan genomföras av regeringen utan att vi går till riksdagen, och det kommer vi också att göra. Arbetet befinner sig nu i slutskedet. Vi kommer inom kort att lämna avtalsverket förhandlingsuppdrag att be Polisförbundet att komma till en uppgörelse. Jag kan alltså i dag inte säga mera än att regeringen är mycket positivt inställd till de förslag som utredningsmannen har lagt fram och att vi skall försöka genomföra dem och, när det gäller dem som kan genomföras utan att vi går till riksdagen, göra det så fort som möjligt.

Fru Kristensson och några andra har påtalat att det skulle vara önskvärt med en särskild Stockholmslösn för polisen. Detta är en mycket besvärlig fråga. Den är nämligen ett stridsäpple inom Polisförbundet. Det råder delade meningar på den punkten mellan landsortspolisen och Stockholmspolisen inom förbundet. Detta är en fråga som man måste försöka finna en lösning på i de förhandlingar som vid avtalstidens utgång förs med Polisförbundet.

Fru Kristensson nämnde att jag har sagt att polisen inte kan göra så mycket när det gäller brottsförebyggande verksamhet. Jag vet inte vad fru Kristensson menar med brottsförebyggande verksamhet. Jag vill dela in den brottsbekämpande verksamheten i olika delar: direkt brottsbekämpande och kriminalvård. På det brottsförebyggande området — där verkar hemmet, skolan och ungdomsvården — kan polisen inte komma in i så särskilt stor utsträckning. Jag har varit mycket intresserad av att få polisen med i ökad utsträckning på ett par av dessa områden. Dit hör undervisningen i skolorna, och dit kan jag också räkna stadsdelspoliserna. Som fru Kristensson hörde föreslår utredningsmannen på denna punkt mer än en fördubbling för Stockholms del. Jag vill gärna uttala att jag även för landet i övrigt är mycket positiv till en utbyggnad av stadsdelspolisverksamheten, som jag tror har en mycket stor betydelse psykologiskt sett och som säkert just kan medverka till att människor känner litet mindre osäkerhet och otrygghet.

Till herr Jonsson i Mora skulle jag utöver vad jag nu har sagt om de grova våldsbrotten vilja säga att de ansträngningar som samhället gör för att bekämpa brott gäller alla åldersgrupper och kommer alla åldersgrupper till del. Men när rikspolisstyrelsen nu har utfärdat anvisningar om hur man skall kunna skydda sig mot brott, riktar det sig också till olika grupper, bl. a till äldre. Det finns ju många möjligheter för människorna att minska frestelserna till brott genom att man t. ex. låser sina bilar och har ordentliga billås, att man inte lämnar dyrbara saker i bilarna, att man skaffar sig ordentliga lås för sina lägenheter osv.

Det är nog i och för sig väldigt svårt att sära ut samhällsansträngningarna för att hålla brottsligheten i schack och minska den genom några

speciella åtgärder för äldre människor, bortsett från att det ju är svårt att veta vilken åldersgräns som herr Jonsson i Mora närmast syftar på. Vi har försökt fråga myndigheter som sysslar med statistik om vad man här menar. Somliga räknar dem som är över 60 år och andra dem som uppnått folkpensionsåldern.

När det gäller de äldre människorna och vad vi kan göra för att de skall känna ökad trygghet tror jag – jag återkommer till det -- att det vore värdefullt, om man ville tala om att det faktiskt inte är så att antalet grova våldsbrott mot äldre människor av typen provocerade brott är så stort som många kanske föreställer sig.

Säkert är det så att våra anspråk på samhället är större i dag än vad de var för 30 eller 50 år sedan. Det måste vara en av de faktorer som gör att man i dag kräver mera i fråga om skydd för liv och lem än vad man tidigare gjorde, och det tycker jag är bra.

En annan orsak är förmodligen att särskilt sådana brott som kan verka upprörande på allmänheten i dag presenteras i tidningar och massmedia på ett mycket utförligare och mycket mera framträdande sätt än vad som skedde förr i världen. Detta är naturligtvis också en faktor, som kan inge äldre människor en föreställning om att det i dag är många fler mord och dråp och grova misshandelsbrott än för 50 år sedan.

Herr Wiklund i Stockholm kom ju in på samma frågor som fru Kristensson, och jag har ju delvis talat om förhållandena i Stockholm. Det är också där väldigt svårt att när det gäller de grövre brotten få något underlag för att det skulle ha skett en allvarlig försämring. Jag kommer strax till förhållandena på gator och torg. Vad vi har kunnat få fram om vålds- och skadegörelsebrott i Stockholms city och på Sergels torg -- jag kan bara återge de siffror som kommer från vederbörande poliskommissarie -- är följande. För Klaraområdet har de anmälda misshandelsfallen minskat från 1969. De var 511 år 1969, 447 år 1970 och 391 år 1971. Anmälda fall av skadegörelse var 361 år 1969, 312 år 1970 och 287 år 1971. Jag återger bara dessa siffror. Jag kan inte kommentera dem, men de ger inte något underlag för att grövre brott skulle ha ökat under de här åren i centrala Stockholm.

Sedan kommer vi till den otrevlige form av ungdomssysselsättning, som vi kan möta på tunnelbanor och på andra allmänna platser och som vi alla tycker lika illa om. Man kan då fråga sig om ingenting görs åt detta.

Fortlöpande överläggningar har förts med polismästaren i Stockholm, och en kraftig förstärkning av bevakningen har skett. Jag vill nämna att den s. k. Sergelarkaden bevakas klockan 9.00--13.00 av fyra man, klockan 13.00--20.00 av åtta man, klockan 20.00--02.00 av fyra man och klockan 02.00--9.00 av två man. Dessutom finns tillgängliga två piketgrupper klockan 10.00--02.00 om vardera ett befäl och fem man, som med kort varsel kan ingripa om bråk uppstår på torget. Vidare disponerar distriktet radiobilar och under hela dygnet en hundpatrull. Ingången till tunnelbanan bevakas av tunnelbanegruppen. Området bevakas dessutom av TV-kameror. Området på och kring Sergels torg prioriteras som bevakningsobjekt i 1:a vaktområdet.

Jag nämner detta som exempel på att man inom Stockholmspolisens

Måndagen den
11 december 1972

*Om åtgärder mot
våldsbrott*

verkligen uppmärksammar dessa problem och att man ger dem prioritet.

Vem har sagt, herr Wijkman, att det skulle räcka med bättre kriminalvård för att minska brottsligheten? Jag har i varje fall inte sagt det. Det är självklart att det behövs kraftiga insatser över hela samhällsområdet, och det gäller både på det brottsförebyggande och på det brottsbekämpande området.

Jag kan inte i detta sammanhang summera vilka insatser som görs i dag och vad de kostar utan får nöja mig med att säga att vi i statsverkspropositionen kommer att redovisa de ytterligare ökade insatser som regeringen är beredd att göra för att minska brottsligheten. Men jag tror knappast att vi har någon större glädje av enbart lamentationer om hur man uppfattar förhållandena här eller där, utan det behövs konkreta åtgärder, och det behövs konkreta förslag. Några sådana hörde jag knappast herr Wijkman tala om, utom beträffande kriminalvårdsområdet, där vi ju har samma uppfattning.

Herr Wijkman summerade ihop utgifterna i samhället för brottsligheten och slog något egenartat ihop kostnaderna för polisen med värdet av det som stjäls och det som förstörs. Men herr Wijkman tog inte med ett område - och det var kanske signifikativt - där en genomgripande förändring skulle kunna ge mycket stora ekonomiska möjligheter för samhället att använda medel bl. a. i kamp mot brottsligheten. Det vore om vi kunde bättra på skattemoralen i landet. Meningarna är delade om hur mycket pengar som undandras genom skattefusk, men det råder intet tvivel om att det i alla fall är så betydande belopp att om skattemoralen kunde bli bättre skulle samhället också ha större möjligheter att bl. a. bekämpa brottsligheten.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru KRISTENSSON (m):

Fru talman! Mot det sista som justitieministern sade skulle jag vilja invända, att om vi kunde nedbringa brottsligheten, skulle vi också få pengar över till andra, mera angelägna åtgärder.

Herr statsrådet sade att jag inte var intresserad av statistik. Jag ville säga med mitt inlägg att jag ändå tycker vi skall hålla i minnet den utveckling som vi har haft i vårt land, som innebär att antalet brottsbalksbrott fördubblats under det senaste decenniet. Denna kraftiga utökning av antalet brottsbalksbrott borde, menar jag, ge oss en tankeställare. Det kan visserligen vara bra att analysera utvecklingen beträffande de olika brottstyperna, men detta får inte undanskymma helhetsbilden av en utveckling som verkligen är oroande och som borde leda till konkreta åtgärder.

Sedan sade herr statsrådet någonting som jag tyckte var häpnadsväckande. Han sade att medborgarnas krav på samhällets ordningshållning torde vara större i dag än tidigare. Det undrar jag! Jag anser i stället att vi tvärtom med nödvändighet har måst acceptera en hel del saker i dag som människor tidigare aldrig ens skulle drömma om att behöva konfronteras med. Den usla ordning som råder på Stockholms gator tror jag inte man

för fem, tio år sedan kunde föreställa sig skulle accepteras. Det påståendet, menar jag, är helt felaktigt.

En av anledningarna till att ordningshållningen i Stockholm är så dålig är att socialvården inte heller fungerar. Man tar inte hand om nerknarkade ungdomar och andra utslagna människor, utan man låter dem helt enkelt vara. Detta är en faktor som också oroar människorna här i staden och som kan göra att i synnerhet äldre människor tycker det är lindrigt sagt otrivsamt att gå ut på stadens gator.

Det herr statsrådet sade om den brottsförebyggande verksamheten är intressant. Det var ju ett mycket vidare begrepp än vad man allmänt menar med brottsförebyggande verksamhet. Men man kan väl ändå inte bestrida att *polisen* har en central brottsförebyggande funktion - eller menar justitieministern att den inte har det? Det tycker jag i så fall är en intressant sak att notera.

Jag vill till slut påstå, fru talman, att situationen inom Stockholmsområdet har blivit som den är beror på underlåtenhetssynder från regeringens sida under alltför många år. Det är självklart att det är justitieministern själv som har det politiska ansvaret för det rådande läget. Och när herr statsrådet anför att det inte hjälper att komma med lamentationer, utan att vi bör föreslå konkreta åtgärder, skulle jag vilja säga att detta verkligen var en bumerang, eftersom det är konkreta åtgärder som vi inom oppositionen efterlyser. Vi har under årens lopp föreslagit konkreta åtgärder men hela tiden blivit nedröstade av regeringspartiet. Nu är det vi som frågar, vilka konkreta åtgärder som skall vidtas för att råda bot på missförhållandena. Det enda svar man får av herr statsrådet är att det prövas i pågående budgetarbete.

Herr WIJKMAN (m):

Fru talman! Herr statsrådet sade att man kommer med blanka påståenden om att brottsligheten har ökat och att det hela blir värre och värre, men han vill ha statistiska bevis för påståendena.

Antalet anmälda brott har nära nog fyrdubblats sedan 1956, och även om det förekommer olikheter i de statistiska metoderna under olika perioder, säger i alla fall den uppgiften någonting om utvecklingen.

Vi har sett en stark ökning under de senaste åren av antalet rån. Man behöver väl inte gå närmare in i statistiken för att påvisa detta. Och vi som bor här i Stockholm har sett hur ordningen gradvis försämrats. Det är ju inte bara så, som man ibland på socialdemokratiskt håll säger, att partipolitiker försöker skära pipor i vassen, utan opolitiska organisationer - köpmannaorganisationer, pensionärsorganisationer, Storstockholms lokaltrafik m. fl. - går in och kräver åtgärder. Vår uppgift här - framför allt för oss som sitter på Stockholmsbänken - blir att försöka försvara vår regions intressen och aktualisera de problem som det gäller. Det är så jag ser min uppgift här.

Sedan frågade statsrådet, om jag har några belägg för att antalet grova våldsbrott har ökat. Ja, jag menar att rånen definitivt hör till de grova våldsbrotten, speciellt de som utförs med vapen.

Jag använder mig av polisstatistiken när det gäller den grova misshandeln. Samma polisstatistik visar någon nedgång för den mindre,

dvs. ej så grova misshandeln. Jag håller med om att man icke kan entydigt säga att brottsligheten har gått uppåt eller nedåt, men summa summa: faktum är att vi ligger på en hög nivå rent allmänt, och om vi tyckte att antalet misshandelsfall var otillfredsställande högt 1970 och att det ingav oro för framtiden, så tycker vi det lika väl 1972, även om det totala antalet brott icke skulle ha ökat eller om det rent av skulle ha gått ner med någon procent.

Jag ber att få instämma i det avsnitt av statsrådets inlägg som rörde självskydd. Jag tror att det behövs åtgärder och initiativ från departementets sida för att verkligen få i gång ett sådant på hela den totala marknaden när det gäller både lägenheter och på andra områden. Därvidlag skulle vi kunna göra en hel del för att minska de enkla möjligheterna till brottslighet.

Också jag vill kommentera uttalandet om huruvida vi i dag kräver mera än förr när det gäller rättstrygghet. Jag tror inte att det är någon som kräver mera. Eftersom kommunikationerna har utvecklats, är det möjligt att debatten har blivit hetare, men det finns ingen i denna kammare som kan hävda att brottsligheten skulle ha blivit ett mindre problem och att vi på något sätt genererat fram en större känslighet i dessa sammanhang. Jag tycker precis som fru Kristensson: förhållandena i Storstockholm var absolut inte av den här karaktären för 10--15 år sedan, och man utsattes absolut inte dagligen för obehagliga upplevelser, vare sig man var ung eller gammal, vare sig man hade ett jobb i city eller ett jobb ute i förorterna. Man drabbades heller inte i tusentals fall varje månad eller varje år av att lägenheter eller vindskontor blev utsatta för inbrottsförsök. Om vi inte haft en så oroväckande utveckling, hade inte uppgången i försäkringspremierna skett.

Till sist vill jag säga något om min ekonomiska uppräknig. Det är klart att man kan diskutera hur skall de summor läggas ihop som vi indirekt får fram på grund av en hög brottslighet. Jag är medveten om att vissa summor drabbar medborgarna direkt i form av ökade försäkringspremier, i form av direkta stölder osv. och andra indirekt i form av att det blir en del av skatterna. Jag tycker ändå, att en sådan sammanräkning är intressant, totalt sett. Visst kan jag ta med skattesmitningen. Jag lyssnade på en debatt mellan fru andre vice talmannen och herr Sträng häromdagen men kunde inte finna några klara siffror på skattesmitningen. Själv brukar jag därvidlag röra mig med större siffror än herr Sträng. Jag tror att det rör sig om 4--6 miljarder. Jag vet inte med mig, herr Geijer, att vi från vårt parti någon gång motsatt oss åtgärder för att komma till rätta med skattesmitandet. Snarare tvärtom!

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Fru talman! Det är möjligt att man kan åberopa enskilda sifferserier för mindre områden och för speciella brott som belägg för att läget inte är så allvarligt -- jag tänker då på den statistik som justitieministern nyss anförde om förhållandena i Klara, enligt vilken man kan visa upp att där skett en minskning av *anmälda* misshandelsbrott. Men det är väl ändå obestridligt att den *långsiktiga* trenden i fråga om den totala brottslighetens utveckling är oroande. Därvidlag kan man hämta upplysningar av

arbetsgruppen för kriminalitetsprognoser, som ju har visat, att det är fråga om en länge och ständigt fortgående ökning i brottsbalksbrotten i stort. Jag har tyvärr inte dess statistik eller någon detaljstatistik till hands just nu. Den allmänna trenden har emellertid som sagt länge varit den, att här sker en nästan oavbruten ökning, sett på längre sikt. Den senaste siffran anger en femprocentig ökning per år av dessa brott för åren 1972–1977. Den närmast föregående beräkningen av denna arbetsgrupp rörde det sig visst om tre procent.

Det kan finnas avvikelser när det gäller olika typer av brott, men den allmänna bilden av utvecklingen är alltså klart ogynnsam. Det kan vi inte komma ifrån. I vad gäller Klarastatistiken skulle jag vilja nämna vad man sade på det diskussionsmöte som jag återopade i mitt första inlägg: Det är klart, sade man, att det förhållandet måste slå igenom i statistiken att folk inte nu på samma sätt som tidigare *vågar* anmäla misshandelsbrott. De är helt enkelt rädda för att vända sig till polisen därför att man hotar att "märka" dem som anmäler misshandel till polisen. Allmänheten vet i växande omfattning att attityden från den kategori våldsvärkande människor som det här rör sig om nu har blivit så grov, att man som sagt inte vågar anmäla. Detta måste väl ändå påverka statistiken. Jag vill inte säga att det är hela förklaringen till det minskade antalet anmälningar – det kan jag inte ha någon uppfattning om. Låt oss därför gärna få en närmare analys av orsakerna till det minskade antalet anmälningar.

Om nu herr justitieministern anser att den kalkyl över den ekonomiska förlusten som herr Wijkman gjorde bara var ett löst och oacceptabelt försök till en sådan, så låt oss då få en mer noggrann analys av samhällets kostnader för kriminaliteten. Skulle vi inte kunna få en officiell och inte alltför långrandig ekonomisk beräkning av folkhushållets förluster på grund av det nuvarande kriminalitetstillståndet eller åtminstone ett försök till en sådan beräkning? Det vore ytterligt värdefullt att i den fortsatta debatten kunna falla tillbaka på en sådan.

Det är alltid vanskligt att göra jämförelser med internationell statistik. Jag vill gärna säga till herr Wijkman att jag brukar vara mycket försiktig med att återropa sådana jämförelser, därför att så många olika faktorer spelar in. Jag vill inte dra slutsatser av det material han presenterade här, även om det är möjligt att han har alldeles rätt i att vi ligger högre i Sverige i fråga om våldskriminaliteten. När det gäller att bedöma kvantiteten av de brott som blivit upptäckta eller beivrade i olika länder måste man ta hänsyn till de olika samhällsstrukturerna, olika system av lagstiftning, olika anmälningsbenägenhet och olika polistäthet. Sådana faktorer bidrar till att man helt enkelt inte *kan* göra jämförelser mellan de olika ländernas kriminalstatistik. Det var bara en reflexion i anslutning till herr Wijkmans jämförelse närmast mellan Sverige och Norge.

Herr JONSSON i Mora (fp):

Fru talman! Justitieministern ställde frågan om det fanns några belegg för att det hade skett en ökning av de grövre våldsbrotten. Fattade jag honom rätt var hans åsikt att det inte var fallet.

Den statistik som redovisas i interpellationssvaret bygger på en undersökning från 1965, och det måste man väl bedöma som en gammal

statistik. I brist på en mer aktuell statistik är det svårt att bestämt hävda en annan uppfattning gentemot justitieministern, som ju skall vara den som besitter all sakkunskap på det här området. Oavsett hur det förhåller sig bör kanske i sammanhanget ändå nämnas de uttalanden som har gjorts från pensionärernas riksorganisation, vilka tyder på att man är allvarligt bekymrad över de våldshandlingar som äger rum mot äldre personer.

Jag noterade att justitieministern ställde sig positiv till en utbyggnad av stadsdelspoliserna. Jag tror det kan vara ett sätt att åstadkomma större trygghet och säkerhet för människor. Självfallet kan de ansträngningar som görs från samhällets sida för att höja säkerheten och tryggheten inte bara rikta sig till en enda grupp, utan de kommer också övriga till del. Jag tror också att det vore viktigt att man – som jag också var inne på i mitt tidigare anförande – i det här sammanhanget tog med den situationen ute på landsbygden, särskilt glesbygden, med de långa avstånden och den centralisering av polismakten som ägt rum till de större orterna och vilket har gjort att man på många håll saknar den direkta kontakt med ordningsmakten som man har haft tidigare.

Statsrådet sade här att man inte skall medverka till att skrämman folk. Det är väl i och för sig riktigt, men vad jag anförde var några exempel på vad som kan äga rum när det gäller gamla människor. Det hade inte något speciellt syfte att medverka till att skrämman folk. Men jag vill ändå säga att det är många som i dagens samhälle hyser en viss oro och rädsla inför den utveckling som vi har kunnat skönja på det här området.

Herr justitieministern GEIJER:

Fru talman! Jag skall nu inskränka mig till att understryka – så att det inte blir något missförstånd – att när jag talade om grova våldsbrott så hänförde sig det som jag sade enbart till de grova våldsbrotten, alltså mord, dråp och grov misshandel. Jag vill inte ett ögonblick bestrida att man av statistiken – även av polisstatistiken – i övrigt kan dra åtminstone vissa slutsatser, även om vi vet att mörkertalet är mycket stort, så stort att tillfälliga svängningar i totalstatistiken kanske inte visar om det är några svängningar i det verkliga antalet brott. Även med den reservationen vill jag inte ett ögonblick bestrida – det har vi ju andra möjligheter att bedöma – att t. ex. tillgreppsbrotten har ökat. Det tror jag vi kan vara fullständigt överens om.

Men anledningen till att jag tog upp de grova våldsbrotten var att en av interpellanterna berörde denna situation för de äldre och att jag tycker det är så viktigt att vi politiker, som har möjligheter att ta del av det underlag som finns för olika påståenden, också gör det.

I TV sändes nyligen ett seriöst program under medverkan av statistiker, sociologer och kriminologer och representanter för rikspolisstyrelsen, där just dessa frågor diskuterades och där statistikern, sociologen och kriminologen alla tre kunde konstatera att den föreställning som många människor har att mord, dråp och grov misshandel skulle ha ökat här i landet, inte stämmer med verkligheten.

Herr Wijkman ville då invända: Ja, men rånen då? Rånen räknas ju i statistiken i allmänhet inte som grova våldsbrott. De räknas som

förmögenhetsbrott. Men givetvis ingår det många gånger även våld i rån. Där har ju denna statistik som förs över anmälda brott visat en kraftig ökning. Jag har också understrukit att det är ett bekymmersamt område. Det är därför också föremål för speciell uppmärksamhet från polisens sida.

Jag skall inte gå in på detta i övrigt. Jag avsåg inte att rikta mig speciellt till herr Jonsson i Mora när jag talade om att vi naturligtvis inte kan dra några slutsatser av enstaka beklagliga brott som refereras, utan jag menade att vi som ändå har möjlighet att ta del av det bakomliggande materialet borde göra det och erkänna att om nu människor är uppskrämda och har denna felaktiga föreställning, så är det vår skyldighet att medverka till att tillrättalägga detta.

Fru KRISTENSSON (m):

Fru talman! Efter den glättade bild justitieministern fortfarande vill ge av den här viktiga frågan kan det kanske vara intressant att informera kammarens ledamöter om att just när vi har diskuterat frågan om Stockholmspolisen och situationen när det gäller våldsbrottsligheten, så har Götabanken på Sveavägen 14, alldeles här intill, rånats på 200 000 kronor av gangsters med kulsprutepistoler.

Jag måste säga att justitieministern är en otursförföljd person. När han är på besök hos Stockholmspolisen händer två rån, och när vi diskuterar frågan här i kammaren inträffar en sådan här allvarlig sak. Jag vet inte, fru talman, om man skall beteckna det som otur eller om det kanske är signifikativt.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Fru talman! Innan debatten är slut måste jag än en gång besvara med att fråga justitieministern om förslaget från expeditionschefen Gullnäs är ett så att säga fristående förslag och om det alltså ligger "ovanpå" de äskanden som gjorts av polismästaren och rikspolisstyrelsen. I så fall synes man nämligen kunna räkna med ett relativt betydande krav på ökning av polispersonalen i Stockholm i form av *totalt* äskanden till regeringen vid dess budgetberedning. Jag har inte fått svar på denna fråga, som jag ställde redan i mitt första anförande.

Herr justitieministern GEIJER:

Fru talman! Vad utredningsmannen har föreslagit går till allra största delen ut på att åstadkomma ekonomiska förbättringar för olika grupper av Stockholmspolisen. Frågan om en utökning av antalet tjänster inom Stockholm är något som vi har behandlat i budgetberedningen. De förbättringar i löneställning osv. för olika polistjänster i Stockholm, som jag räknade upp i mitt interpellationssvar, avsåg de tjänster som redan finns i Stockholm.

Låt mig sedan bara till fru Kristensson säga, att hon kanske inte lyssnade riktigt på vad jag sade när hon fick uppgiften om bankrånet. Jag sade att jag ansåg utvecklingen just när det gäller rån vara mycket oroande.

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättsskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Fru talman! Polismästarens i Stockholm anslagsäskanden uppgår till 177 nya polismanstjänster. Därutöver finns nu som förslag den Gullnässka utredningen, som går ut på bl. a. 102 nya tjänster. Jag frågar mig nu om den Gullnässka utredningen är en *komplettering* till det ordinära anslagsäskandet eller om dessa båda framställningar – dvs. dels från polismästaren i Stockholm, dels från den särskilde utredningsmannen – nu kommer att vägas samman i departementet. För min del är kvantiteten ny personal en mycket angelägen fråga. Jag inser betydelsen av att det blir vissa ekonomiska förbättringar för enskilda befattningshavare, men vad jag här väsentligen är intresserad av är personalkvantitetens ökning hos polisen.

Herr JONSSON i Mora (fp):

Fru talman! Justitieministern talade om grova våldsbrott mot äldre. Jag tror inte att jag i mitt anförande har använt beteckningen grova brott. Jag läste ur en statistik som var hämtad från Dagens Nyheter, där man tog upp stölder, bedrägerier och rån mot äldre. Man pekade där på att utvecklingen hittills i år tyder på att antalet brott mot äldre skjuter i höjden och menade att detta skulle gälla även den nämnda gruppen av brott mot äldre personer.

Vidare är det bara att konstatera att det faktiskt behövs en förstärkning av polismakten i Stockholm. Det är väl ganska klart att utvecklingen även i andra delar av landet går åt ett håll, nämligen att brottsligheten ökar i viss utsträckning.

Herr justitieministern GEIJER:

Fru talman! Jag skall försöka besvara den fråga som herr Wiklund i Stockholm har ställt igen.

Den förstärkning som polismästaren i Stockholm har begärt redovisas för oss via rikspolisstyrelsens *petita* och kommer att behandlas i budgetberedningen. Den speciella utredningsmannen för Stockholm har framlagt sitt förslag alldeles oavsett vad polismästaren begärt. Den del av utredningsmannens förslag som kan genomföras utan att vi behöver gå till riksdagen vill vi klara nu, men detta kan inte gälla ett ökat antal tjänster. Så snart det gäller ett ökat antal tjänster måste såväl utredningsmannens som polismästarens förslag så att säga gemensamt bedömas och behandlas i budgetarbetet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. rättsskyddet för svenskar med dubbelt medborgarskap

Herr statsrådet LIDBOM erhöll ordet för att besvara herr *Söderströms* (m) den 14 november framställda interpellation, nr 219, till herr utrikesministern, och anförde:

Fru talman! Herr Söderström har frågat utrikesministern:

1. Varför kan inte svenska myndigheter garantera en svensk medbor-

gare rättsskydd utanför Sverige, trots att denne även innehar annat medborgarskap?

2. Vilka åtgärder har hittills vidtagits för att befria personer som erhållit svenskt medborgarskap från sovjetiskt medborgarskap?

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

De frågor herr Söderström tar upp har vid flera tillfällen tidigare behandlats i riksdagen. De har också vid olika tillfällen föranlett diskussioner i press och andra massmedia. Då det gäller särskilt balternas situation i Sverige – som herr Söderström särskilt hänvisat till – har jag svårt att tro att inte de flesta av dem känner till det medborgarrättsliga läget efter den information som har lämnats av olika kommittéer som är verksamma för tillvaratagande av deras intressen. Och därefter över till frågorna.

De allmänt erkända folkrättsliga reglerna beträffande skyddet av dubbla medborgare kan formuleras på följande sätt: en stat kan inte intervensera på diplomatisk väg till förmån för en person i en annan stat där vederbörande är medborgare. Detta gäller även när personen i fråga är både medborgare och har hemvist i det land, som skulle vilja intervensera till hans förmån. I tredje land äger emellertid den stat, där den dubbla medborgaren har ett av sina medborgarskap och därutöver sitt hemvist, rätt att utöva diplomatiskt skydd till hans förmån.

Detta utgör svar på herr Söderströms första fråga.

Herr Söderström har i detta sammanhang hänvisat till en skrivelse som invandrarverket sänder till dem, som blivit svenska medborgare utan att förlora sitt tidigare medborgarskap. Denna skrivelse är inte något annat än en erinran om gällande folkrättsliga regler. Det måste rimligen ligga i invandrarens intresse att få en sådan påminnelse.

Beträffande herr Söderströms andra fråga vill jag säga följande. I samband med förslag till riksdagen angående godkännande av en konsularkonvention mellan Sverige och Sovjetunionen (proposition 18 år 1968) tog utrikesutskottet i sitt utlåtande över propositionen (utrikesutskottets utlåtande nr 8 år 1968) även upp frågan om de dubbla medborgarskapen. Det sägs i utskottets uttalande följande: "Det må i detta sammanhang nämnas att det tidigare antagits att ett barn till en sovjetisk medborgare alltid erhållit sovjetiskt medborgarskap. Detta skulle ha gällt även om föräldrarna (eller en av dem) haft dubbelt medborgarskap – t. ex. även svenskt – och varit bosatta utanför Sovjetunionen. Utrikesdepartementet har emellertid nyligen från det sovjetiska utrikesministeriet erhållit uppgifter som synes innebära en ändring av dessa bestämmelser. I en skrivelse från utrikesdepartementet till berörda svenska instanser heter det härom:

"Ur svensk synpunkt synes i beskedet särskilt följande vara av vikt att uppmärksamma. Ett barn, vars ena förälder är sovjetisk och andre förälder annat lands medborgare och som födes då båda föräldrarna ha hemvist utom Sovjetunionen, upptages till sovjetisk medborgare först genom registrering med båda föräldrarnas medgivande antingen hos sovjetiskt konsulat eller hos vistelselandets myndigheter, varvid i senare fallet skriftlig eller muntlig förklaring från båda föräldrarna om val av sovjetiskt medborgarskap för barnet skall avgivas. Sovjetiska myndigheter

Nr 136

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättsskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättsskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

godkänner i sistnämnda fall såsom bevis bekräftelse från vistelselandets myndigheter om avgivande av dylik förklaring.

Följden av det sagda torde bl. a. vara att barn mellan två svenska medborgare, av vilka den ena tillika är sovjetisk medborgare enligt sovjetisk lagstiftning, ej automatiskt erhåller sovjetiskt medborgarskap, när båda föräldrarna vid barnets födelse vistas utom riket. Förvärv av sovjetiskt medborgarskap sker sålunda först efter visst registreringsförfarande. Därest sådan registrering ej skett, är ett barn i dylikt äktenskap, vilket givetvis är svensk medborgare enligt svensk lag, sålunda ej sovjetisk medborgare enligt sovjetisk lag.”

Vad här citerats delgavs på sin tid – förutom olika myndigheter – även Estniska kommittén. Genom de upplysningar som sålunda erhållits av sovjetiska vederbörande efter framställningar från svensk sida står det klart att problemet med de dubbla svensk-sovjetiska medborgarskapen – såvitt gäller de här i landet bosatta balterna – kommer att så småningom försvinna av sig självt.

Jag vill tillägga att de försök, som gjorts att lösa problemen med de dubbla medborgarskapen genom internationella överenskommelser, hittills varit föga framgångsrika. Beträffande Sovjet finns det inte något exempel på att detta land ingått ett medborgarskapsavtal med ett icke-kommunistiskt land. Jag tror därför att förutsättningar för ett bilateralt avtal mellan Sovjet och Sverige är försvinnande små.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Fru talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet Lidbom för svaret på min interpellation.

Ända sedan de första flyktingarna kom från de baltiska staterna har jag på grund av mitt medlemskap i vårt partis ungdomsförbund haft ett stort intresse för dem och för deras situation. På den tiden kom jag naturligt nog mest i kontakt med yngre människor, vilka förutom sitt flyktingskap hade en alltför realistisk upplevelse av direktkontakt med den ryska ockupationsarmén såsom soldater och försvarare av sitt land. Vad de kunde berätta om mänskligt lidande och brutalitet gjorde på oss svenska ungdomar ett outplånligt intryck, vilket inte förminskades, då vi efter hand som tiden gick kunde följa deras anpassning i vårt svenska samhälle.

Så småningom lärde vi även känna andra medlemmar från deras land och upplevde hur de försökte att genom god sammanhållning och anpassning finna en plats, där de kunde göra sin insats.

Jag har den bestämda uppfattningen att de baltiska flyktingarna är de, som kanske bäst lyckats smälta in i vår miljö och, vare sig de blivit svenska medborgare eller ej, bäst lyckats anpassa sig i vårt samhällsliv. Här måste jag naturligtvis göra ett undantag för alla dem, som trots den avspänning som skett efter det andra världskriget, inte vågat stanna kvar i ett land, som ligger så nära Ryssland utan rest vidare västerut till Canada eller USA. Tecken till upptrappning har inte heller saknats under de år som gått, och jag har full förståelse för deras oro – inte minst när jag vet vad många av dem har fått gå igenom. Men oavsett om balterna stannat kvar i vårt land eller om de rest vidare, har de i ett fall en gemensam

uppfattning, när det gäller Ryssland. De betraktar fortfarande de baltiska staterna som deras hem och fosterland och anser att detta fosterland har tagits ifrån dem med våld. De kan inte finna sig i detta utan ställer rättmätiga krav på att med hjälp av alla andra, fredligt inriktade stater kunna få tillbaka sitt fosterland och kunna återvända dit utan fruktan och utan risk att inte få leva som fria människor i ett fritt land.

Det är kanske mot denna bakgrund som man skall se den skrivelse som Baltiska samarbetsutskottet i Sverige publicerat inför den europeiska säkerhetskonferensen i Helsingfors. Skrivelsen är daterad 14.11.1972. I detta cirkulär påvisas Sovjets målsättning i Europa, varefter samarbetsutskottet i tre punkter har sammanfattat sin uppfattning av hur fred och frihet skall kunna uppnås:

1. Principen om folkens självbestämmanderätt erkännes och tillämpas även på de av Sovjetunionen under andra världskriget ockuperade områdena.

2. Den europeiska säkerhetskonferensen anser sig sakna befogenheter att erkänna den nuvarande gränsdragningen i Östereuropa, som är en följd av Sovjetunionens militära ockupation av en del områden och länder. Som följd därav har den europeiska säkerhetskonferensen ingen som helst rätt att godkänna exempelvis de baltiska staternas införlivande i Sovjetunionen, vilket skedde i strid mot de baltiska folkens vilja. Vi vill särskilt påminna om att Estlands, Lettlands och Litauens gränser mot Sovjetunionen fastställdes för all framtid i fredsfördragen efter första världskriget.

3. De i säkerhetskonferensen deltagande regeringarna bör uttala sin respekt för principen om lika rätt till frihet och oberoende för såväl stora som små folk. Som följd härav bör Estland, Lettland och Litauen på fredlig väg återupprättas som fria, oberoende, demokratiska stater. Därför bör säkerhetskonferensen kräva, att de sovjetiska trupperna omgående dras tillbaka från Balticum och Östeuropa.

Detta är den senaste aktion som balternas organisation i Sverige vidtagit. Men dessförinnan har man på många områden försökt att få till stånd en bättre ordning och andra villkor för sina medlemmar. Redan på 1940-talet blev många balter svenska medborgare, och i det sambandet uppkom frågan om det dubbla medborgarskapet, som i år fått en extra aktualitet, sedan statens invandrarverk tillställt nyblivna svenska medborgare en skrivelse daterad den 2 februari 1972, där de upplyses om att de fortfarande är sovjetiska medborgare och därför inte kan skyddas utanför Sverige. Jag tyckte då att det var naturligt att genom att interpellera få reda på hur den svenska regeringen såg på dessa frågor.

I riksdagen har frågan om balternas dubbla medborgarskap berörts, dels 1948 då herr Håstad fick svar på en fråga av utrikesminister Östen Undén, dels i motioner åren 1959 och 1960. I dessa motioner krävdes att förutvarande medborgare i Estland, Lettland och Litauen – om de ville – skulle få antecknas som statslösa i stället för som sovjetiska medborgare. Vidare krävdes en utredning om möjligheterna för utländska medborgare i Sverige att under vissa förutsättningar befrias från sitt utländska medborgarskap. Bägge motionerna avlogs av riksdagen. 1966 togs frågan upp av herr Yngve Holmberg, som frågade om möjligheterna

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättsskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

till underhandlingar med sovjetryska ledare för att lösa frågan. Dåvarande utrikesministern Torsten Nilsson hänvisade till möjligheten att efter ansökan till Högsta sovjets presidium kunna befrias från sovjetiskt medborgarskap. En liknande hänvisning fanns inom parentes sagt även i brevet från invandrarverket 1972, som jag nyss citerade.

De människor, som berörs av dessa besked, anser att de goda råden är antingen cyniska eller också bygger på okänslighet för deras situation. Mycket få balter har därför utnyttjat möjligheten att befrias från sitt sovjetiska medborgarskap genom ansökan till sovjetiska myndigheter. Inte heller är det realistiskt att räkna med att frågan skall kunna lösas genom att flera balter i fortsättningen kommer att begagna sig av denna möjlighet. De viktigaste orsakerna till detta är:

Balterna i Sverige uppfattar sig inte som sovjetiska medborgare. Att då söka befrielse från ett medborgarskap, som man inte vill kännas vid, vore att godkänna den ryska erövringen av det tidigare hemlandet – åtminstone psykologiskt.

Det formulär, som i samband med ansökan måste fyllas i, innehåller vidare ytterst närgångna frågor om den sökande själv och hans släktingar. Många balter i landsflykten upplever dessa frågor som ett hot mot sina släktingars säkerhet i det ockuperade hemlandet. Jag har här några exempel på formulärens frågor:

8. Vilket arbete har ni nu och var är ni anställd, hur stor inkomst har ni (eller varav får ni er utkomst)?

9. Är ni straffad eller har ni varit föremål för förundersökning, när, var och varför?

10. Har ni tjänstgjort i något lands armé eller i något krigsförband, när och i vilka?

11. Er värnpliktsskyldighet nu.

12. Har ni vistats i Sovjetunionen (eller Ryssland). Därest ja, var, när, under vilka omständigheter och med vilka dokument lämnade ni landet? Er sista uppehållsort i Sovjetunionen (eller i Ryssland)?

13. Äger ni personliga eller har era närmaste anhöriga förmögenhetstillgångar – penningtillgodohavanden eller i annan form – i Sovjetunionen eller i utlandet? Därest ja, vilka tillgångar och var (ange noggranna uppgifter)?

16. Vilka av era anhöriga är bosatta i Sovjetunionen (ange: släktskapsförhållande, familjenamn, förnamn, faderns namn, födelsedatum och -ort, medborgarskap, yrke, samt exakt adress)?

17. Vilka av era anhöriga är bosatta utomlands (ange: släktskapsförhållande, familjenamn, faderns namn, födelsedatum och -ort, medborgarskap, yrke samt exakt adress)?

Förutom det förnedrande i – och för vissa personer farliga i – att lämna svar på dessa närgångna frågor tillkommer, att ansökan är förenad med vissa kostnader. Dels uttas en expeditionsavgift på ca 300 kronor, dels måste ansökan lämnas in på ryska, och varje underskrift måste bevitnas av notarius publicus, vilket även medför kostnader.

1968 behandlade första lagutskottet proposition och motioner beträffande medborgarskap. Bland annat föreslogs att 1963 års Europakonvention om begränsning av fall av flerfaldigt medborgarskap skulle antagas. I

denna konvention uttalas, att flerfaldigt medborgarskap är en källa till svårigheter och att en gemensam strävan att så långt som möjligt begränsa antalet fall av flerfaldigt medborgarskap medlemsstaterna emellan sammanfaller med Europarådets syfte. En av grundsatserna i konventionen är, att en person, som efter egen ansökan blir medborgare i en stat, skall förlora sitt tidigare medborgarskap. Med hänsyn till att ett medborgarskap medför inte bara rättigheter utan också skyldigheter är det tydligt, att flerfaldigt medborgarskap kan vålla den enskilde allvarliga olägenheter.

Utskottet skriver: En ledande princip för vår medborgarskapslagstiftning har därför sedan gammalt varit att i möjligaste mån söka förhindra uppkomsten av fall av dubbla eller flerfaldiga medborgarskap. I likhet med departementschefen anser utskottet att Europarådskonventionen på ett verksamt sätt kan bidra till en begränsning av sådana fall och att det därför från svensk synpunkt är anledning att verka för att konventionen vinner så vidsträckt anslutning som möjligt. Ett av de mest betydelsefulla exemplen på olägenheter med dubbla eller flerfaldiga medborgarskap är att en person kan bli ålagd militärtjänstgöring i mer än en stat. I konventionen finns särskilda regler för att förhindra sådana konsekvenser av medborgarskapslagstiftningen något som synes vara av stort värde. I likhet med departementschefen anser utskottet att Sverige bör biträda konventionen.

Så har skett och Sverige har ratificerat överenskommelsen.

Det svar som Yngve Holmberg fick från utrikesministern 1966 föranledde den baltiska samarbetskommittén i Sverige att tillstålla statsministern en skrivelse, vari förklarades att Baltiska samarbetsutskottet – dvs. delegerade från Esternas representation i Sverige, Lettiska centralrådet i Sverige och Litauiska föreningen i Sverige – jämte 7 550 anslutna landsmän, som tillsammans med sina familjer representerar ett avsevärt större antal balter i Sverige, avgivit följande av var och en egenhändigt undertecknad deklaration. Att så var fallet intygades av notarius publicus i Stockholm.

”Jag har aldrig varit och vill ej vara sovjetrisk medborgare. Jag vill icke att mina barn och barnbarn i flera led i folkbokföringen skall erhålla dubbel medborgarskapsbeteckning – svensk och sovjetrisk medborgare – såsom hittills skett.

Jag vill att frihetslandet Sverige på administrativ väg befriar mig och mina efterkommande från varje formell samhörighet med Sovjet.

Jag vill vara lojal medborgare i Sverige. Jag vill icke bli betraktad såsom lojalitetsskyldig mot det land och den regim som med våld och förtryck förintade det fria Estland, Lettland, Litauen.”

Åberopande dessa uttalanden riktar Baltiska samarbetsutskottet till hans excellens statsministern en vördsam vädjan att beakta den speciella situation i vilken i Sverige varande balter befinner sig samt överväga olika möjligheter att tillmötesgå de i deklarationen uttryckta önskemålen.

Som motivering för sin framställning vill samarbetsutskottet anföra följande:

1. Estland, Lettland och Litauen ockuperades av Sovjetunionen sommaren 1940 efter den beryktade Hitler-Stalinpakten. Detta var en

klar våldshandling, och det sovjetryska medborgarskap som genom denna annekktion påtvingades invånarna i de baltiska staterna äger i och för sig icke folkrättslig giltighet. Esterna, letterna och litauerne har själva aldrig betraktat sig som sovjetryska medborgare eller ansökt om detta medborgarskap. Därför kan balterna i Sverige icke heller godta en sådan väg som anvisats av utrikesminister Nilsson och som skulle innebära ett både formellt och faktiskt erkännande av det sovjetiska medborgarskapet.

2. Sommaren 1971 intogs de baltiska länderna av tysk krigsmakt, och denna ockupation varade till våren 1945. Inför hotet av en ny sovjetisk ockupation flydde under åren 1943–1945 till Sverige ca 22 500 ester, 7 000 estlandssvenskar, 4 000 letter och 500 litauer. Alla dessa människor sökte asyl i Sverige, där de också blev humant och välvilligt mottagna. Deras statsrättsliga ställning fram till den 1 januari 1947 var statslös, eller f. d. estniska, lettiska eller litauiska medborgare. Efter 1947 betraktades dessa människor av svenska myndigheter såsom sovjetryska medborgare av estnisk, lettisk eller litauisk härkomst. Denna statusändring, som närmare motiverades i en av justitie- och utrikesdepartementet företagen utredning, sades grunda sig på en ukas utfärdad av Högsta sovjet den 7 september 1940. Utredningsresultatet framkallade oro och förbittring hos balterna och föranledde ca 7 000 av dem att lämna Sverige med USA och Canada som främsta resmål. De svenska myndigheterna gav dock lugnande besked. Det sades, att anteckningar om sovjetryskt medborgarskap endast tillkommit på formella grunder och att de skulle försvinna ur balternas handlingar sedan naturalisation ägt rum. I riksdagen har vid olika tillfällen avgivits interpellationer och motioner i denna fråga. Senast 1959 ansåg dock första lagutskottet, som förberett frågans behandling, att någon särskild utredning icke var behövlig eftersom internationell hövlighet kräver, att vår medborgarskapsrätt tar hänsyn till främmande rätt.

På hösten 1964 började balterna i Sverige uppmärksamma, att svenska myndigheter konsekvent gjorde anteckningar om det sovjetiska medborgarskapet i äktenskapsbetyg och andra handlingar, som utfärdades för balter. Detta vållade ny oro hos balterna och resulterade i en mängd förfrågningar hos olika myndigheter, vilket till sist även uppmärksammades av de politiska partierna med resultatet, att Yngve Holmberg ställde en enkel fråga till utrikesminister Torsten Nilsson. Sedan dess har frågan rätt ingående behandlats i pressen.

Det finns i internationell rätt intet som säger, att en stat i alla lägen skulle vara folkrättsligt förpliktad att respektera ett annat lands medborgarrättsliga lagstiftning och ännu mindre att påtvinga någon ett tredje lands medborgarskap. Från denna utgångspunkt synes Sverige också ha handlat när det gäller de till Sverige flydda ca 7 000 estlandssvenskarna. Dessa hade sedan urminnes tider levt i Estland och var vid den sovjetryska annektionen år 1940 alla estniska medborgare. Såsom sådana borde de också falla under den beryktade "ukasen" men de har veterligen aldrig haft något besvär med sitt sovjetryska medborgarskap. På vilket sätt dessa våra ödeskamrater kunnat undgå det oss andra påtvingade sovjetryska medborgarskapet är samarbetsutskottet icke bekant.

Frågan har dock stor principiell betydelse. Skulle det förhålla sig så, att Sovjetunionen för närvarande icke betraktar estlandssvenskarna såsom sovjetryska medborgare, kan detta, såvitt Samarbetsutskottet kan förstå, endast förklaras med att en överenskommelse ägt rum mellan Sverige och Sovjetunionen, enligt vilken den personliga plikten att hos Sovjetunionens myndigheter lämna särskild anhållan om att bli befriad från det sovjetiska medborgarskapet, fallit bort. Om detta antagande skulle vara riktigt, visar det emellertid samtidigt att olika praxis tillämpas för olika kategorier av svenska medborgare härstammande från samma land.

I kraft av sin övertygelse om allmänmänskliga rättigheter och av personliga säkerhetsskäl anser sig balterna i Sverige icke kunna följa utrikesministrarnas råd beträffande ifyllande av det särskilda formulär som finns att avhämta på Sovjetunionens ambassad i Stockholm.

Baltiska samarbetsutskottet vill slutligen som ytterligare stöd för sin hemställan hänvisa till en PM om dubbelt medborgarskap som professor Hilding Eck efter en förfrågan från utskottet låtit upprätta. Professor Eeks utlåtande är bifogat till utskottets skrivelse.

Med stöd av det anförda hemställer Baltiska samarbetsutskottet

att åtgärder på administrativ väg vidtages innebärande att i den svenska folkbokföringen och i utfärdade intyg anteckning icke skall göras om sovjetiskt medborgarskap för i Sverige bosatta personer – naturaliserade eller icke – av estnisk, lettisk eller litauisk härstamning i annat fall än då vederbörande särskilt hemställer därom,

att regering och riksdag korrigerar medborgarskapslagen enligt principen, att ingen svensk medborgare må påföras dubbelt medborgarskap utan vederbörandes uttryckliga hemställan härom,

att sovjetmyndigheterna på vanlig diplomatisk väg underrättas om att i Sverige bosatta ester, letter och litauer med svenskt medborgarskap, liksom deras efterkommande, av svenska regeringen betraktas såsom enbart svenska medborgare med allt det skydd och de rättigheter i övrigt som medborgarskapslagen tillerkänner sådana.

Nu har hemställan i den första attsatsen medfört att åtgärder i syfte att bifalla önskemålet vidtagits. Anteckning lär numera inte göras om sovjetiskt medborgarskap i den svenska folkbokföringen.

Däremot torde de bägge andra önskemålen kvarstå, utan att någon åtgärd vidtagits från myndigheternas sida. Av statsrådets svar på interpellationens första fråga får jag den uppfattningen, att om en person med såväl svenskt som sovjetiskt medborgarskap vistas i annat land än Sverige eller Sovjet så kan han få diplomatiskt skydd från Sverige – men icke om han vistas i Sovjetunionen.

Men, herr statsråd, om denna tolkning är riktig, förefaller det mig mycket egendomligt att invandrarverket skriver att "svenska myndigheter inte kan garantera rättsskydd utanför Sverige". Man borde väl ha skrivit, att uteblivet rättsskydd avsåg vistelse i Sovjetunionen. Jag hoppas att få ett förtydligande av statsrådet på den punkten.

Sedan bekräftar svaret den rådande oklarheten om vem som är att anse som sovjetiskt medborgare. I svaret hänvisas till propositionen nr 18 år 1968 och utrikesutskottets utlåtande nr 98 år 1968. Här måste jag

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättsskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

inskjuta, att den eljest så förträffliga upplysningstjänsten inte meddelat mig, att denna fråga varit föremål för någon behandling i riksdagen i detta sammanhang, men det förändrar i sak ingenting.

Den i Sverige vanligaste tolkningen har varit att medborgare i baltiska staterna, som den 7 september 1940 fanns i de nämnda länderna, är sovjetiska medborgare. Övriga baltiska medborgare, som vid denna tidpunkt inte befann sig inom sovjetkontrollerade områden, blev inte sovjetiska medborgare. I Sverige anses de som statslösa, såvida de inte erhållit annat medborgarskap. Och tyvärr tycks tillämpningen av dessa normer ha varit mycket oenhetlig. Ibland har personer bokförts som statslösa, i andra fall har de bokförts som f. d. baltiska medborgare – och detta har t. o. m. skett, när inte ens den sovjetiska lagstiftningen ansett att så var fallet.

Nu framgår av svaret på interpellationen att den rätta tolkningen skall vara att endast om föräldrarna till barnen begär det, så kan barnen bli sovjetiska medborgare – sker icke en sådan begäran är barnen endast svenska medborgare. Detta är klart och entydigt – och säkerligen helt i linje med vad balterna själva önskar för sina barn.

Men jag måste få ställa ytterligare en kompletterande fråga. Det står i svaret att barn till två svenska medborgare, av vilka den ena tillika är sovjetisk medborgare, icke automatiskt erhåller sovjetiskt medborgarskap. Men det finns också många personer av bägge könen med dubbelt medborgarskap. Vad händer, om sådana gifter sig med varandra och får barn? Gäller då samma regler för dem, eller innebär reglerna att dylika äktenskap bör förhindras så att problemet med de dubbla svensk-sovjetiska medborgarskapen kommer att så småningom försvinna av sig självt, som det heter i interpellationssvaret?

I sista stycket av svaret tillägger statsrådet att de försök, som gjorts för att lösa problemet genom internationella överenskommelser, hittills varit föga framgångsrika. Det ger anledning till att upprepa den fråga, som redaktör Andres Küng ställt i en understreckare i Svenska Dagbladet den 7 november 1972, varför Sverige som första nation – efter Nazi-Tyskland – måste erkänna den ryska ockupationen av de baltiska staterna. Borde inte först från svenskt håll ha undersökts hur det skulle bli med alla dem, som hade flytt och som befann sig i Sverige? Om så hade skett före erkännandet, hade kanske inte det sista stycket i interpellationssvaret behövt finnas. Speciellt med tanke på kända svårigheter att få till stånd specialavtal med Sovjet, borde sådana överväganden ha gjorts.

Nu tycks regeringen trösta sig med att enligt den uppgift som UD erhållit från sovjetiska utrikesministeriet kommer problemet så småningom att försvinna av sig självt! Det är tur för vårt lands alla innevånare att regeringen inte har den inställningen till alla andra problem som finns i vårt samhälle. Det skulle väl i så fall innebära att om man bara sitter lugnt och avvaktar så kommer lösningarna av sig själva. I den här frågan innebär svaret i bästa fall att många oförvitliga svenska medborgare måste finna sig i att fram till sin död leva i förvissningen att deras integritet är i fara och att de inte – trots sitt svenska medborgarskap – jämställs med andra svenska medborgare. Detta anser

jag är stötande för ett rättssamhälle som i alla avseenden bemödar sig om att vara modernt och framsynt.

Så kan jag knappast tolka svaret på min andra fråga på annat sätt än att regeringen icke har vidtagit några åtgärder för att befria någon från sitt sovjetiska medborgarskap. Och det svaret är inte tillfredsställande. Hur rimmar det med de internationella förpliktelser vi åtagit oss? Vi har anslutit oss till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, som omfattar 30 artiklar. Artikel 2 lyder: "Ingen må godtyckligt berövas sin nationalitet eller förmenas rätten att ändra nationalitet." Artikel 3: "Envar har rätten till liv, frihet och personlig säkerhet." Artikel 15: "Envar har rätt till en nationalitet." Till denna förklaring har även Sovjetunionen anslutit sig. Är det bara tomma ord och en vacker fasad, bakom vilken man kan handla hur man vill? Detta måste väl även innebära en förpliktelse till efterlevnad. Och hur är det med 1963 års Europakonvention, som jag tidigare berört? Vi har där förbundet oss att försöka förhindra uppkomsten av fall av dubbla eller flerfaldiga medborgarskap. Är det också bara tomma ord utan innebörd?

Regeringen bedriver en mycket aktiv utrikespolitik på vissa områden och borde enligt min uppfattning ha stora möjligheter att aktivera sin verksamhet också vad det gäller dubbelt medborgarskap. Även om närheten till en stor nation kanske kan anses besvärande, får detta inte medföra att Sverige gör avkall på sina principer och på ingångna internationella förpliktelser. Om så sker, då finns verkligen risken för att vårt anseende kommer att sjunka och vår trovärdighet kommer att minska. Och vad är sedan allt internationellt arbete värt?

Har den svenska regeringen lyssnat till vad den välkände experten i internationell rätt, professor Hilding Eek, föreslagit i fråga om balternas dubbla medborgarskap? Han anser att det är föga tillfredsställande att ett mycket stort antal svenska medborgare också har medborgarskap i Sovjetunionen. Man borde därför på vanlig diplomatisk väg söka uppnå en överenskommelse med Sovjetunionen enligt vilken personer som har medborgarskap samtidigt i Sovjetunionen och Sverige genom en anmälan t. ex. till justitiedepartementet i Sovjetunionen kan förklara sig vilja vara att betrakta som medborgare i endast ett av dessa länder. Något slags utväxling av information mellan ministerierna bleve behövlig. Motiveringen för ett sådant ömsesidigt arrangemang är väl närmast att det ligger i båda ländernas intresse att klara upp en administrativt otillfredsställande situation.

Jag kan helt instämma med professor Eeks förslag. Därmed skulle inte blott barnen till balterna kunna befrias från vad de nu anser vara en diskriminering utan även deras föräldrar. Samtidigt skulle vi kunna tvätta bort en fläck på vårt rättssamhälle – en fläck som jag tycker är både stor och svart.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Herr Söderström ställde en kompletterande fråga till mig och jag skall svara på den.

Nr 136

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättsskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

Enligt det uttalande som vi har fått från sovjetiskt håll skulle innebörden av sovjetisk medborgarskapslagstiftning på den här punkten vara att om den ena föräldern är sovjetisk medborgare och den andra svensk medborgare och de bägge bor i Sverige, så blir deras barn enbart svenska medborgare, såvida de inte begär registrering i Sovjetunionen. Emellertid är det inte alldeles säkert vad det uttalandet innebär i den situation som herr Söderström tar upp, nämligen att föräldrarna har dubbelt medborgarskap – svenskt och sovjetiskt. Då är det möjligt att barnen enligt sovjetisk lagstiftning automatiskt betraktas som sovjetiska medborgare, även om hela familjen alltså bor i Sverige.

Sedan skall jag inte i övrigt kommentera så mycket vad herr Söderström sade, men jag vill påpeka att han tar i litet hårt när han säger att om vi hade samma inställning till andra problem, att de med tiden löser sig själva vartefter folk dör undan, skulle mycket vara ganska tokigt. Men herr Söderström är inte obekant med det faktiska läget. Det finns vissa gränser för Sveriges makt och inflytande på den internationella scenen, och när man kan iakttaga att dessa frågor inte går att lösa därför att Sovjetunionen inte i relation till något icke-kommunistiskt land har velat lösa de dubbla medborgarskapsproblemen bilateralt finns inte något skäl för oss att begära upptagande av sådana förhandlingar. Om det fanns utsikter – även om de vore små – att nå något som helst resultat skulle vi också överväga att ta upp förhandlingar.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Herr talman! Får jag vädja till statsrådet om att få ett fullständigt klagörande av vad som händer när både mannen och hustrun har dubbelt medborgarskap. Jag tror att det är en synnerligen vital fråga, i varje fall för dem den berör. Som det nu är råder tydligen oklarhet på den här punkten, och jag tycker att det verkligen vore skönt om man kunde få fullständig klarhet – helst en sådan klarhet som innebär att, oavsett om ena parten eller båda parter innehar dubbelt medborgarskap, barnen bör kunna bli befriade från det.

Sedan talar statsrådet om vilka svårigheter som finns. Så snart vi kommer in på internationella frågor blir det givetvis svårigheter. Men för att lösa internationella svårigheter har vi åtagit oss internationella förpliktelser. Vi har, som jag nämnde tidigare, exempelvis godkänt FN-stadgan om de mänskliga rättigheterna. Men jag frågade också: Är det bara tomma ord? Om vi skriver under denna stadga och säger att vi är beredda att följa den stadgan, och om Ryssland skriver under den och säger att man är beredd att följa den, skall man då inte kunna enas? Skall i det här fallet Ryssland kunna säga att man blankt struntar i stadgan och Sverige bara linna sig i detta? Jag kan inte anse att det är tillfredsställande.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! När det gäller herr Söderströms begäran att vi skall försöka få ett förtydligande av uttalandet om sovjetisk medborgarskapslagstiftning kan jag bara kort svara att vi skall undersöka saken och på diplomatisk väg försöka utverka ett förtydligande. Nu är det emellertid

rätt unikt att man över huvud taget lyckats få fram ett uttalande som är så pass preciserat som detta till sin innebörd, och vi är i och för sig glada för det.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Herr talman! Får jag fråga en annan sak också. Justitiedepartementet har lagt fram en proposition; nr 132 år 1972, som heter Rättshjälpsreform II. Den är daterad den 3 november 1972. Bilaga nr 4 innehåller förslag till lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet. I 4 § heter det att bistånd utgår även till här bosatt svensk medborgare som exempelvis är "föremål för förfarande som avser hans avlägsnande från främmande stat, omhändertagande för vård eller annat frihetsberövande, om påföljden eller åtgärden skulle för honom medföra allvarliga nackdelar".

Kommer denna lag, om den antas av riksdagen, att gälla även för personer med dubbelt medborgarskap som vistas i Sovjetunionen?

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! På denna fråga kan jag kort svara att den som har dubbelt medborgarskap - svenskt medborgarskap och ett annat medborgarskap - kommer att falla under denna lagstiftning.

Herr SÖDERSTRÖM (m):

Herr talman! Men hur rimmar det med att svenska myndigheter inte kan ge något skydd till personer med dubbelt medborgarskap som vistas i Sovjetunionen? Jag tycker att de här två sakerna strider mot varandra.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Vilka personer man diplomatiskt kan skydda enligt de folkrättsliga reglerna är en sak. En annan sak är att om en person som är svensk medborgare råkar i klammeri med rättvisan utomlands kan vi ekonomiskt och i övrigt försöka hjälpa den personen. Normalt sett finns det inget folkrättsligt eller annat hinder för detta.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren att besvarandet av återstående på dagens föredragningslista upptagna interpellationer skulle uppskjutas till kl. 19.30.

§ 12 Herr tredje vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle utrikesutskottets betänkande nr 20 och skatteutskottets betänkande nr 64 i nu angiven ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

§ 13 Anmälades och bordlades

Finansutskottets betänkanden:

Nr 39 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:130 angående

Nr 136

Måndagen den
11 december 1972

*Ang. rättsskyddet
för svenskar med
dubbelt medborgar-
skap*

Nr 136

Måndagen den
11 december 1972

utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser ärenden under finansdepartementets handläggning jämte motion

Nr 40 angående konjunkturstimulerande åtgärder

Nr 41 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:130 angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser statens allmänna fastighetsfond

Justitieutskottets betänkande:

Nr 30 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Lagutskottets betänkande:

Nr 26 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:136 med förslag till godkännande av konvention rörande skydd för framställare av fonogram mot olovlig kopiering av deras fonogram

§ 14 Kammaren åtskildes kl. 18.06.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert